

**ИВАН
ДАВИДКОВ
КЪШЕЙ
ХЛЯБ ЗА ПЪТНИКА**

София 1971

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

ЗАВАЛЯ И ПЛАНИНАТА ИЗВЕДНЪЖ се скри от погледа ми. Склоновете, където преди да мръкне, се вдигаха бакъреночервените сияния на вихрушките, се сляха с мокрото небе. Аз гледах през прозореца на гарата и се мъчех да позная къде е Ком не по едва доловимото му очертание, а по особения шум на дъжда, в който, струваше ми се, бе примесен съсък на угасващ листопад.

Тръгнах към града. Дъждът сигурно нямаше да спре през цялата нощ.

Улицата беше тъмна. Шибани от дъжда, дърветата ронеха своята шума, тя тежко шумолеше във въздуха и просветваше там, където върху тротоара лежеше жълто квадратче от някой случайно откrehнат прозорец, кръстосан с книжни ленти заради бомбардировките.

Един чадър, който носеше подскачащото си барабанене на отсрещния тротоар, ми подсказваше, че дъждът намалява. Да, той вече секваше. Само сегиз-тогиз чувах ускореното звънтене на чадъра – тогава моят спътник преминаваше под капчук.

Вдигнах очи към небето Поръсиха ме съвсем дребни капки, напоени с тишина. Точно там, където се извисяваше островърхата кула на градския часовник, облаците се разкъсаха и откриха една звезда, потрепваща от хлад.

Оня, който вървеше по отсрещния тротоар, сви чадъра, окачи го на лакътя си и аз, приближавайки, видях, че това е момче на моята възраст, дребно, с кошница в ръката. Мигновената светлина на падащата шума се плъзгаше по неговото продълговато лице с гладка кожа, като на момиче, с една бенка в левия ъгъл на устните. („Ще се порязва, когато

започне да се бръсне“ – помислих си аз, защото си спомних, че баща ми също имаше такава бенка и винаги я порязваше.)

Това беше Веселин Дафинов – мой съученик.

– Здравсти, Пъдпъдък! – накахих се да му кажа аз, когато се изравних с него, но се въздържах, защото сметнах, че ще се обиди, макар че повечето гимназисти го наричаха така – заради дребния му ръст и заради луничките, от които лицето му приличаше по цвят на перо, паднало изпод крилото на пъдпъдък.

Веселин усети стъпките ми и се обърна:

– А, ти ли си? Здравсти!... Започваме, значи, учебната година.

– Започваме – казах аз и приповдигнах с рамо торбата, която носех. Тя изтрака, докосвайки се до бедрото ми. В нея под учебниците и хляба мама беше сложила орехи за хазяйката.

Дъждът отново заваля. Веселин отвори чадъра. Мокрото платно се изпъна с плясък над главите ни, ръсна капки и моят съученик, докосвайки ме с рамо, пое по измития калдъръм, като сегиз-тогиз ме поглеждаше и приятелски се усмихваше.

КЪЩАТА НА ГРЪНЧАРЯ, където щях да живея тази година, беше стара кирпичена сграда, с пристроявани към нея стаи, със слегнат керемиден покрив и с белосани стени, по които личаха жътеникавите ивици на отминали дъждове.

Пред входа имаше две мраморни стъпала, които денем се напичаха от слънцето и на тях привечер обичаха да седат две съседки каракачанки да си бъбрят с хазяйката. Те, позвънвайки с дълги стоманени игли, плетяха фланели и в краката им се търкаляха, дърпани от преждата, кафяви, червени и жълтеникави кълбета. Струваше ми се, че никога няма да доплетат своите фланели, защото, връщайки се привечер, виждах все същите шарки на skutите им и същите кълбета като котета се боричкаха в краката им.

Щом ги зърнеше, че седат на мрамора, грънчарят избърсваше с кожената престилка своите хлъзгави от глината длани, дръпваше кепенците, те изскърцваха и уличката светваше

от стомните и бардучетата, които майсторът беше окачил на прозореца, нанизани на дълги тояги.

По тая светлина жена му разбираше, че е привършил своя работен ден.

Майсторът дълго опипваше джобовете си, за да намери кутията с папироти, сядаше на прага, мачкаше цигарата, преди да я запали, и вдишвайки дълбоко лютивия пушек, се заглеждаше в играта на багрите под пръстите на каракачанките.

Целият дом на грънчаря беше изпълнен със звуци. Когато майсторът вървеше из работилницата, полюлявайки със стъпките си стария дъсчен под, глинениите съдове, наредени по лавиците, звънтяха – всеки със свой звук.

След време аз свикнах с тия звукове и можех да позная на коя лавица са наредени стомни, на коя бардучета или паници. Когато някой човек заговореше в работилницата, глинениите съдове правеха гласа му особен: в неговия тембър се вмесваше тънкият ехтеж на глината – и когато човекът млъкнеше, няколко мига съдовете задържаха гласа му, преди да го попият под глечта си.

Особено ме радваха и вълнуваха есенните нощи, когато откъм планината се спуснеше севернякът. Тогава целият дом заехтяваше. Стените се люлееха, глината пееше и ликуваше. Майсторът ставаше от леглото и отиваше да притвори кепенците, за да изпъди вятъра от работилницата.

Но стомните и бардучетата продължаваха да се люлеят, макар че вятърът вече беше на улицата. И не преставаха да свирят протяжно със своите оранжеви флейти.

Аз се унасях, мятан от тия звуци, и от песента на глината, вече приглушена и накъсана, разбирах, че вятърът утихва.

В съботен ден, още преди да разсъмне, грънчарят докарваше каруцата пред работилницата, слагаше на потоницата слама, качваше се хубаво да я отпче и започваше да нарежда своята стока. Най-отдолу наместваше делвите и гърнетата. Донасяше

още слама, натъпкваше я между тях и тогава се захващаше със стомните, бардучетата и паниците. До тъмнотлатистите стомни той слагаше бърдучета с кремавожълтеникав цвят – тумбести, с издължена шийка, прилична на разцъфнало лале, и извита чучурка, назъбена отгоре като петльов гребен... След това идваше редът на паниците. Той не ги похлупваше, макар че така по-добре щяха да се крепят върху стомните. Обръщаше ги към небето и те, взели матовите отблясъци на утрото, което се мъчеше да прокъса есенните облаци, светваха. Едни паници бяха с цвят на ливада, през която е минал човек и е оставил дълга росна диря. Други тъмнееха като ноемврийски хълмове, по които се мяркат тъмнотчервени дървеса, и между тях, прогаряйки мокротата, се вижда златистият кръг на слънцето.

Грънчарят слагаше корав чул на седалката, дръпваше юздите, каруцата се поклащаше и съдовете звънваха.

Сподирян от тия звуци, които щяха да се раждат при докосването на колелата до всяка трапчинка и камък, той щеше да обхожда селата и разпрегнал коня пред някоя кръчма или до някой сламен сайвант, щеше да продава своята стока, да моли хората и те да го отминават, защото вече са си купили от града порцеланови чинии или дамаджани.

И само някоя бабичка ще почука стомна или паница, ще сложи ухо на нея, за да улови как звукът ехти и се бие в глината (значи няма пукнатина), и ще изсипе в чувала на майстора няколко шепи сбръчкан боб или престилка ронена царевица, която мирише на мишило и на влажен хамбар...

Тръгвайки на училище, аз се спирах на гледах как едрата фигура на грънчаря, издължена от островръх влашки калпак, се поклаща заедно с каруцата и се смалява между тополите. Кърпената му полушуба сегиз-тогиз се озаряваше от блясъка на неговите съдове, когато слънцето успееше да прокъса облаците.

Знаех, че след два-три дни ще се върне с половината си непродадена стока, ще нареди пак съдовете по лавиците и

усещайки песента им, родена от говора, дори от дишането му, ще седне отново до грънчарското колело и ще хлъзне длани по мокрия къс глина. И отново цветовете ще потекат по стомните и бардучетата.

А жена му ще седне на топлите мрамори до вратата и заслушана в говора на каракачанките, които още не са доплели фланелите си, за кой ли път ще кърпи ризата на майстора – потъмняла от глина и пот.

ОТ МОЯ ПРОЗОРЕЦ СЕ ВИЖДАШЕ къщата, в която живееше Веселин Дафинов. Тя беше само на двадесетина разкрача от дома на грънчаря и от неговия двор я отделяше нисък плет – редки люлякови храсти, в които прозираха птичи гнезда и чернееше една нишка бодлив тел, преплетен между стеблата – следа от някогашна ограда.

Къщата също беше стара, с дървена стълба под стряхата, която водеше на горния етаж, и с чамов балкон, изплетен като дантела от ръката на самоук резбар. Край стените бяха наредени букови цепеници, които ухаеха на сечище, намокреше ли ги дъждът. Дворът бе обрасъл с трева, над която поклащаха тежките си цветове гергини.

Стаята на момчето, в която често ходех на гости, беше тясна – ореховият таблен креват заемаше почти половината от нея. Но оставаше място за масата, цялата покрита с мастилени петна и с подписи на ученици, живели тук преди години, и за етажерката, на която хазиянът държеше своя вечен календар – до учебниците на момчето и до няколко книжки от старо военно списание.

Вечер, когато се върнеше от сечището (Веселин разбираше това по грохването на цепениците до стената), хазиянът връзваше кобилата под сайванта слагаше в яслата сено, което пукаше в ръцете му, и отиваше да се измие на чешмата в двора. Водата пръскаше, стичаше се по едрите листа на гергините и мокреше ризата на стария човек, почервеняла от глинения прах на свлечищата. Без да се изтрива, за да усеща по-дълго свежестта на

водата върху лицето си, той отиваше при момчето да си поговорят...

В първите дни този човек му се стори странен. Сепваше го походката му. Старецът вървеше бавно и спънато, сякаш премисляше всяка своя крачка. Краката му, тракайки със своите корави гумени обувки, не се прегъваха в коленете, сякаш бяха дървени.

– Тридесет години се клатушкам и гоня хляба с тия сакати крака – каза веднъж старецът, като забеляза, че момчето го гледа учудено. – И хлябът не може да ми избяга. Настигам го по сечищата.

Той беше се върнал с измръзнали крака от Булаир. Оттогава му остана и прякорът Булаиреца.

– Викам аз: „Господин фелдфебел, във вечния календар пише, че ще захване дъжд, после ще го пресече на сняг и ще започне мор – като леш ще падат хората“. А фелдфебелът си знае неговото: „Докато завали твойт дъжд, ние ще си измием краката на Дарданелите, ще закусим по един чай и ще тръгнем към къщи. А после нека вали. Ние ще си лежим на топло до жените, ще ги обръщаме ту на едната, ту на другата страна и ще си пием ракийката“ ... Добре, ама ръмката я обърна на дъжд. Като порой. Няма свършване! Прогизнахме ние в окопите Цял ден пукотевица. А нощем като забрули оная артилерия... Имахме по една-две сухи ризи, преоблякохме се, а после – стой мокър под дъжда! Сипят ни по половин канче чорба. Ядеш, ядеш, а чорбата не се свършва – дъждът я долива. Една нощ престрелката спря...

Нещо затрополя до прозореца. Кобилата се беше отвързала. Старецът ѝ подвижна и тя покорно се прибра под сайванта.

– Фелдфебелът вика: „Ей, ти, с вечния календар, дремни малко, че утре рано ще ходиш на разузнаване!“ Не знам колко съм спал като мъртъв съм бил, – когато се събудих, целият бях затрупан от сняг. Опитах да стана – не мога. Замръзнали ми ботушите: едва ги откъртих от смръзлицата. Накладоха огън.

Четирима ме държат над жаравата двама за раменете, двама за краката. Ботушите ми замирисаха – горят и пак не щат да се отлепят от краката! С нож ги рязаха. И кожа се свличаше с конحوвете...

– Те, човешките истории, нямат край. Човек тегли повече от кучето – завършваше Булаиреца, като късаше от тетрадката на момчето лист, за да си свие цигара. („Тая тетрадка е стара, няма да ти трябва.“)

Друг път, забравил, че е разказвал горната история, я захващаше с нови подробности, псуваше фелдфебела („Ако не бях го послушал да спя, а си карах по вечния календар, нямаше да ми се случи това нещо!“) и се заслушваше в мрака, дето, изострен от полунощния час, до двамината достигаше прохладният шум на водопадите.

ВЕДНЪЖ В ГОДИНАТА, обикновено през юли, Булаиреца получаваше цветна пощенска картичка от своя син, който работеше като касиер в поморийската популярна банка. С полегати, старателно изписани думи, над които буквите „б“ и „в“ развяваха тънки преплетени камшичета, синът съобщаваше на своя баща, че времето край морето е хубаво, че курортистите вече са пристигнали, че той е добре със здравето и желае същото и на него. Във всяка картичка синът питаше узряла ли е крушата и молеше стария да му изпрати една кошница от тия плодове, които много обичаше, защото му спомняха за далечния планински градец и за майка му.

Тя почина, когато момчето още не ходеше на училище. Бяха останали в паметта му само ръцете ѝ, които се подаваха между гергините и хризантемите – с тънки пръсти, чиито набъбнали стави изглеждаха неимоверно големи. Кой знае защо, беше запомнил и една свещ – висока, с пукащо пламъче. Някой рече: „Махнете свещта, че осьъкът капе върху очите на мъртвата“. И я магнаха.

Булаиреца беше накачил по стената на стаята си тия пъстри

картички, събирани много години, беше ги наредил една до друга – като нещо много скъпо – и след като обереше крушата (хващаше всеки плод с дълг цепец и гледаше да не остави нито една драскотина по гладката корица), написваше с химически молив адреса, написваше „чупливо“ по четирите стени на кошницата и я отнасяше в пощата. Но тя въпреки предупреждението на разкривените надписи пристигаше в Поморие съвсем смачкана от прехвърляне по гарите, жужаща от оси, и синът, гонейки с помахване на бомбето си неканените гости, не хвърляше почернелите и загнили плодове, а ги обрязваше внимателно и се възхищаваше на аромата им, защото те му спомняха за дома.

Веднъж синът писа на стареца, че щял да го покани на гости да се порадва на морето и да се полекува в калните бани.

Чудеса разправяха за тия бани! Дошъл някакъв сакат човек от Добруджа с патерици, едва се дотърлил до калта, а след две седмици счупил на коляно патериците, затичал до брега и ги хвърлил в морето ...

Старецът не знаеше дали тия бани помагат на крака, осакатели от измръзване, но се надяваше, че ще облекчат страданието му.

След това писмо не дойде никаква вест от морския град.

Синът беше забравил за своята покана. Той броеше пари на курортистките, намествайки над лакътя ластика на избелелите си ръкавели, гледаше над парапета раменете им – уханни и закръглени, потъмнели от слънцето, и извърташе с галантен жест подписа си в спестовните им книжки.

Старецът не се сърдеше. Той знаеше, че синът му е много зает – лесно ли е толкова пари да минават през ръцете му! Ако речеше само един ден да заключи касата, целият град – гладен и жаден – щеше да падне на колене пред него!

А и друго утешаваше Булаиреца. Нали във вечния календар пишеше: „Отгледай човек и се радвай, че живее, макар да не го виждат очите ти...“

Той беше сторил това. И сега му стигаше да усеща нощем мириса на съхнещите букови цепеници, да гледа, когато вече го унася сънят, как се раздвижва морето в избеляващите цветни картички, върху които хвърля светло петно прозорчето на ученика.

– КОТКИТЕ СА ИЗЧАДИЯ ДЯВОЛСКИ! - каза Булаиреца, взе камък и го запрати към сайванта. Камъкът тракна в една дъска, отскочи и се върна при стареца – едва не го удари. Измяука котка, задраци по стената, осветена от пламъците на грънчарската пещ, падна, отново задраци и изчезна към покрива.

– Не плаши животинката, какво ти е сторила? – рече майсторът, който кършеше на коляното си вършини и ги пъхаше в гърлото на пещта. – Само къшей хляб иска от човека, а радва цялата му къща.

– Разправяй ги на момчето тия работи, не на мене! – сопна се Булаиреца и ми кимна да му подам главничката, дето пушеше до краката му, да си запали цигарата. – Ти виждал ли си цяло стадо котки да върви край тебе и да мяучи?

– Не ми се е случвало.

– Няма и да ти се случи. И да не дава Господ. Фелдфебелът вика: „Като превземем това село, ще опнем бивак и ще има три дена почивка. А после – ей къде е Чаталджа!“ Криво-ляво го превзехме. То какво има да се превзема – цялото село избягало. Останала само една крава – пощипва кощрява край плетищата Фелдфебелът вика: „Кашаварът да ѝ види сметката!“ Заклала я, сварила я – тя една дърта, месото ѝ зарасло за кокалите. Хапнахме, хвърлихме джоланите край палатките и легнахме да спим...

Пламъкът лизна вършините. Мократа глина, с която беше измазан куполът на пещта, задимя и се чу как вътре, намествайки се, позвъннаха глинените съдове.

– На войника винаги му се спи. Ха си легнал, ха си заспал. Буди ме по едно време мяучене. Гледам на кокала, дето го бях хвърлил снощи, се налепили двадесетина котки. Мячат, дращят се, очите си ще изповадят! „Пст! Дяволи проклети!“ – викам аз и те, нали не разбират български, дърпат кокала и си траят. Гледам, и пред другите палатки същото чудо. Наизлязоха войниците, распасаха колани – бият наляво и надясно. А котките се мушкат из палатките и не си отиват. Къде да отидат: селото пусто – жив човек няма. Някой се сети да гръмне, та да ги подплаши. Дигна пушката и думна няколко патрона. Като се юрнаха ония котки – само очите им святкат... „Лягай!“ – вика фелдфебелът. Тъкмо се понаместихме на мократа слама – и ни започна артилерията. Бие, та земята се тресе. ”Ставай и се окопавай!“ – вика фелдфебелът. Сума народ загина заради тия котки...

– Е-е, чак пък толкоз! Какво са били виновни котките? Гладни... Виждаш, че и те теглят повече от хората. Заради човешката глупост – опъна му се майсторът.

– Абе, ти няма да ме учиш мене. И друг път съм патил ... Едно знам: мине ли ти котка път, отбивай по друга улица и не се обръщай... Така правя и до ден днешен – да не чуе дяволът, – беля не ми се е случила. Ти виждал ли си у моя дом да припари котка? Мярна ли се – дим да я няма...

Огънят се разгоря буйно и целият двор светна. Кобилата, която потропваше под сайванта на Булаиреца, стана бакъреночервена. Блясъкът на огъня заличи по гърба ѝ големите пепеляви петна, където е лежал самарът, и тя изглеждаше млада и хубава.

АЗ ЗА РАЗЛИКА ОТ БУЛАИРЕЦА още от малък обичах котките. И досега си спомням как вечер, когато навън по крушата се стичаше бавен есенен дъжд и вятър лепеше мокра шума по стъклата, една оранжева котка лягаше на скута ми и сладостно примижвала, започваше да мърка. Тя имаше непонятно за мене име – Флорина. Всички я обичахме, играехме си с нея,

прощавахме ѝ малките пакости, защото беше красива и ласкава. Но най-нежен към нея беше дядо. Тоя затворен, рано овдовял човек с шаячни панталони, издути на коленете, и с полушуба, чиято ръждивопепелява лисича яка беше проскубана от вечно неподстригания му врат, ставаше мил и ласкав, когато в краката му, грациозно вирнала опашка, започваше да се умилква нашата котка. Старият човек се забравяше, започваше да си играе с нея като с дете. Гъделичкаше я по корема, където личаха слюдести люспи (тя нощем преспиваше под печката в една тава с тиквено семе), котката плавно се обръщаше по гръб, протягаше се, после с един скок се наместваше на рамото му, откъдето се мятеше на леглото, примамена от сенките на нощните пеперуди.

Флорина беше дядова любимка.

По-сетне разбрах, че когато през осемнадесета година дядо се върнал от румънския фронт, заедно с ожуленото дървено куфарче, на което с ножче бил издълбал името и ротата си, донесъл и спомена за някаква жена. За пръв път произнесъл името ѝ през една зима, когато тежко се разболял.

Преди Никулден той ходил да просича леда из утуките на Огоста и да лови риба. Тръгнал си една вечер към село съвсем мокър. По пътя панталоните му се вкочанили от студа и докато да стигне до дома, се протрили между коленете. Разболял се дядо и вдигнал такава температура, че мократа кърпа на челото му димяла като запалена. „Флорина – бълнувал той, – Флорина ...“ А баща ми стоял над него. загръщал го с одеялото и нищо не разбирал.

Разбрал по-късно, когато при данъчната книжка и квитанцията за беглика намерил – грижливо увита – снимка на жена с бухнала червеникава коса и с дантелена рокля, пристегната в кръста с широк колан. Отдире, където личали ръждиви драскотини от пирончета (снимката е била в рамка), с разкривен почерк било написано на румънски: „За мил спомен от Флорина“.

На мен, малчугана, надписът и фотографията не ми правеха никакво впечатление. У нас имаше подобна снимка на покойната ми баба, на която тя стоеше с воал, скована от смущение, едва побрала едрите си ходила в тесни венчални обувки.

Смешни ми изглеждаха тия стари фотографии.

Но по-късно, когато започнах тайно да вземам бръснача на дядо и да стържа момчешките си бузи, където сред белезникавия мъх се къдреха няколко черни косъма, снимката с румънката все по-дълго започна да се задържа в ръцете ми. Оранжевата котка, която вечер вървеше от стая в стая и приближавайки ме, разглежено извиваше гърба си да я погала, ме караше съвсем реално да си представя оная непозната красавица...

Така е сияела в ъгъла на стаята и нейната червеникава коса в оная вечер, когато дядо е прекрачил прага на дома ѝ. За какво е отишъл там? Да поиска канче топла вода, за да се обръсне? Или той, ординарецът, като е минавал из превзетото селище, е забелязал, че в тая къща живее самотна жена, и тайно от началството е дошъл да прекара с нея една приятна вечер?...

Аз не знам как такава красавица е могла да хареса човек като моя дядо: нисък, с татарски скули, с редки рижи мустаци и с брич, целият вмирисан на конско седло... Той е забил войнишкия нож на вратата и е казал с потрепваща нотка в гласа, както би казал човек, дълго не срещал жена: „Събличай се!“ Военно време, кой ще му търси отговорност! Тя, следейки люлеещата се сянка на ножа по тавана, е започнала да разкопчава блузата си и после, прикрила с длан своите дребни, малко дръпнати настрани гърди, мълчаливо се е приближила до леглото...

Не, не вярвам да е било така! Една среща, която в оставила спомен за цял живот, не може да не е била стоплена от човещина и нежност...

В тая вечер, когато зад прозореца са се виждали мокрите брезенти на обозните каруци и далечни изстрели към хоризонта са предсказвали утрешните сражения, порив за минутка щастие е събрал двамина в една стая, която мирише на карамфил и на дрехи, дълго съхнали на слънце.

Карамфилът, в бяла ваза, е сложен в полутъмния ъгъл. Газена лампа с кръгло огледало огрява големия червен цвят. На вазата са нарисувани птици. Войникът мълчаливо събува ботушите си. Кончовите скърцат, задържат се за миг прави и се прегъват долу, където е глезенът. Той ги изнася навън, до вратата, за да остане там миризмата на военните пътища и на нощните огньовете. Пръстите му търсят раменете на Флорина. Пред очите му се мятат нейните коси, тоя пламък го обзема и го залюлява. Вазата със звънтене се докосва до стената, нарисуваните птици излитат с галецо шумолене, светват за миг до лампата и се изгубват долу, където ръцете се протягат за прегръдка и се сплитат в мълчаливо разпятие...

А навън тъмнеят мокрите брезенти на обозните каруци. Оттатък, в румънските окопи, оня, който утре ще стреля по моя дядо и ще го повали в една царевица, насън отмества паласката, подпънала го под ребрата...

Аз си измислях тая среща, правех я красива, тя ми беше нужна, за да защита от сивотата нашия дом, така често спохождан от грижи и болести, и да върна, уголемен от моята юношеска душа, един забравен миг щастие, така нужен на самотния остаряващ човек, който вечер се връщаше пребит от нивата, разпрягаше биволите и едва изпълзяваше по стъпалата към къщи, доземи превит от бъбречна криза.

И оранжевата котка светеше, минавайки от ъгъл в ъгъл, за да даде реалност на моите измислици.

ФЛОРИНА СТАНА РОДОНАЧАЛНИЦА на голямата наша котешка челяд. Щом южнякът заехтяваше в сводовете на мостовите и понесеше над къщите, късайки техните капчуци, облаци изсъхнал миналогодишен трънак и перушина от лисичи леговища, Флорина изчезваше от къщи.

Цяла седмица вятърът бягаше по керемидите, тряскаше с

кепенците, гонеше тенекии и ги удряше по оградите. Бягаше редом с него котешко мяукане. По тавана трополяха стари захвърлени обувки, търкаляха се кратуни, окачени по гредите, сриваха се орехи през отвора над вратата и се пръскаха до прага. Старият излизаше, обул на бос крак мокри галоши, залепени за ходилата му, присвиваше реверите на полушубата, за да закрие лицето си от влажния вятър, и удряйки с юмрук по стената, прегракнало кашляше и викаше:

- Пс-ст! Проклетници. Тавана ще съборите!

Над главите и изведнъж ставаше тихо. Чуваше се само как нейде далеко горите се гънат доземи и охкат под напора на вятъра. След минутка басово котарашко мъркане („Хайде да се махаме оттук. На тоя старик всичко му пречи!“) и друг глас – тих, примирителен („С тебе съм съгласна да отида и на най-далечния таван“) – сподиряха две сенки по покриива. После там нещо отново изтрополяваше. Флорина – тя била! – прелиташе край прозореца, след нея подобно хвърлен камък се стрелваше котаракът на съседите и едва не събаряше стария, който отиваше да нагледа добитъка.

Дядо избърсваше лицето си, цялото мокро от капчуците, и се усмихваше на нещо свое си, всяка пролет разлюлявано от южняка като перушина в паметта му.

Минаваха седмици. На обяд късният сняг започваше да се топи. Из двора се показваха петна мокра земя с лятошни овчи следи и със сплъстена трева. Из жълтеникавата хралупа на черницата излизаха мравки, щъкаха, докато да си намерят удобно място в някоя пукнатина, и се излягаха на слънце.

Тогава аз виждах как откъм хамбара, който беше толкова близо до нашия прозорец, че ако поисках можех да докосна тебеширените човечета, рисувани там от баща ми, когато е бил малък, се задаваше Флорина. Тя беше отслабнала, нейната пухкава доскоро козина беше измачкана и слепена от засъхнала кална вода. Котката избираше сухите места по пътеката, прескачаше локвите и след нея, подобно слънчеви зайчета, пратени от огледалото на някое невидимо момче, се стрелкаха

пъргави светлилки. Тия светлилки сподиряха Флорина, тя се обръщаше, спираше, за да я догонят, и после започваше да драще по вратата.

Мама отваряше и я пускаше вътре.

- Котета! Котета! – викаше тя. – Сполай ти, Боже, доживяхме и до тая пролет...

Аз виждах, дотичал отвън, как котката лежи до печката, помръдва с опашка и край нея, спъвайки се в изпружените ѝ крака, тромаво шават новородените – смешни с големите си глави, с мокрите си коремчета, налепени с кокоши пух (раждали са се някой полог), и с юнашки вирнатите си твърди, заканително помръдващи опашки.

– ЩЕ ГО ЗАСТРЕЛЯМ и окото ми няма да трепне! Пази се да не хвъркне някоя сачма насам!

Дядо стоеше до джанката, наместваше краката си между буците, за да има по-добра опора, и едноцевката подскачаше в дланите му. Аз знаех, че няма да улучи – точният изстрел иска спокойна ръка, – но котаракът не мислеше същото. Той мяучеше, вързан за задните крака, и клонът на джанката се тресеше.

– Ще го науча аз! – продължаваше да вика старият. – Пази се, че сачмите са вълчи!

Котаракът се виеше, мъчеше се да докопа с предните си крака връвта и после да я прегризе, но колкото и гъвкаво да беше неговото чернопепеляво тяло, това не му се удаваше...

Тоя котарак, първороден син на Флорина, по нищо не приличаше на своята майка. Тя не му беше дала нито благородния цвят на своята козина, нито плавната си походка, нито пълните си с преданост зелени очи, цепнати от дълга зеница.

В душата на котарака беше останало бушуването на мартенските нощи – с трясъка на кепенците и с мъчителния стон на дърветата. Беше останала магията на оня подивял селски

котарак, срещнал в една нощ с кънтящо предпролетно небе майка му, за да ѝ даде своята нетрайна нежност и след това да се залута пак из плевниците, да краде яйца от полозите или да търси по таваните сланина, окачена на проветриво място.

Какво беше сторил пакостникът, за да му се присъди най-тежкото наказание?

Тая сутрин старият реши да заколи един от двата ни петела – рижоперия. Тоя петел все налиташе на бой, по цял ден хвърчеше перушина из двора, и въпреки че беше доста проскубан и гребенът му целият тъмнееше от съсирена кръв, не се укротяваше. Укроти го брадвата. Тя се извиси над дръвника, клъцна оголялата пъпчива шия и петелът започна да се бъхте из клечорляка, тънко свистейки с пресечения си пискун. Старият взе стиска сено да избърше острието на брадвата и когато се обърна, видя, че петелът го няма. Погледна натам-насам и забеляза между мертеците, струпани до плевнята, кичур от петльовата опашка, който бързо се скри в тъмния процеп.

Ясно: котаракът беше задигнал петела...

Той не за първи път правеше подобни пакости. Веднъж счупи няколко чаши, след това обърна тенджерата и разсипа яденето сред стаята. Но най-смешно беше, когато домъкна вратовръзката на съседа. Съседът работеше като мозайкаджия в града, беше сиромаш, но обичаше да се хвали, че обядва винаги в най-големия ресторант и келнерите, като го видят, му носят все агнешко... Една вечер, когато съседът спял, нашият котарак подушил вратовръзката му (била накапана със сос от агнешките ястия!), премъкнал я през оградата и след като се убедил, че не е за ядене, я оставил в обора при биволиците. На другия ден съседът не отиде на работа: „Правя мозайка на много издигнат човек и не мога да се яви в дома му без вратовръзка!“ – фучеше той.

Тая шега с вратовръзката можеше да се прости на котарака, но с петела той съвсем прекали. Дума да не става!

Старият вече се мъчеше да напъха дебелия си показалец в скобата, където е спусъкът, когато зад гърба му се обади баща ми:

– Ти цирк ли правиш? Не виждаш ли, че пушката е празна?

Без да се обърне към него, дядо натисна спусъка, за да се убеди, че пушката наистина е празна, чу се сухо щракване, което накара котарака да се метне с все сила и да разтърси цялата джанка. После, тътрейки по навик петите си, старият тръгна към къщи, като си мърмореше:

– Няма да му се размине! Аз ще му дам да разбере...

СМЪРТНАТА ПРИСЪДА беше отменена.

На другата сутрин станахме рано. Трябваше да отидем оттатък Огоста – до Бистрилица. Старият беше се уговорил с един прекупчик на добитък да му намери хубава саанска коза и оня проводи вест, че е намерил такава коза, но, понеже давала по десет литра мляко на ден и много хора искали да я купят, дядо, ако държел на думата си, трябвало да дойде час по-скоро и да я спазарят.

Турих в джоба парче хляб – още топъл, – което ме пареше през джоба и това беше особено приятно в утринния хлад. Старият наметна полушубата, помръдна с рамене, за да я намести на гърба си, и тръгна към плевнята. Разбрах: отиваше за котарака. Вратата, скована от букови летви, скръцна, утрото, което се процеждаше през тях, отмести шарките си по отсрещната стена и аз видях на пода шиник, натиснат с голям камък. В тоя карцер котаракът бе прекарал своята безсънна нощ. Той усети стъпките ни и започна да се мята под шиника, надявайки се, че ще го обърне. Напразно.

След минута, стиснат за врата от ръката на дядо, котаракът се намери в една торба, вкоравена от водорасли и рибешки люспи. Той едва не измърка от удоволствие: беше страшно гладен и миризмата на рибата му спомни за най-хубавите мигове

от неговия живот. Но когато видя как тесният отвор на торбата се свива и последният лъч светлинка изтънява и се къса, заскача и замаяка. Уви! Една връвчица, шумолейки под пръстите на стария, му отне и сетната надежда.

Удряйки се в гърба на забързания човек, той разбра, че пътува нанякъде. Не след дълго свикна с дишането на дядо и можеше дори да отгатне дали старият върви по равно, или изкачва нагорнище.

Стори му се, че пътува цяла вечност.

Слънцето затопли гърба на котарака през торбата и той задряма. Събуди го говор и лютив дим от цигара. Чу, че пръстите на стария чоплят връвчицата, после над главата му се провидя небе колкото мънисто. То наедря, появи се облаче, някакво птиче разлюля клонка. Котаракът си пое дъх. Сякаш пружина го подпъна и го изхвърли от торбата. Падна на камък, метна се през глава и търти да бяга. Зад една шипка се мярна опашката му, облепена с репей.

Голямата гора, влажна и тайнствена, пълна с утринни гласове и сенки, погълна изгнаника.

Аз се спях из буците по пътя, загледан в празната торба на дядовото рамо, която се издуваше от вятъра. Старият млчеше. Навярно мислеше за саанската коза и попипваше джоба си, за да се увери, че не е забравил парите. Банкнотите се обаждаха отвътре.

А аз мислех за котарака. Лете ще лови врабчета, ще се припица по поляните, ще краде сирене от кошарите, а зиме какво ще прави? Когато през гората тръгнат ония вълци, дето минават през замръзналия Дунав, и вдигнат към месечината своите рижи муцуни, покрити със скреж – къде ще се дене нашият изгнаник? Ще го зърнат те в клонка на някое дърво – черен като гнездо, само очите му святкат страхливо, – ще започнат да вият, за да смразят кръвта му, а не слезе ли, ще прегризат дървото – като

трион ще го прережат големите им зъби – и после... тежко и горко на котарака...

– Тая коза ли дава по десет литра мляко? – подсмиваше се старият и опипваше облепеното с кърлежи виме, което се разтягаше като тесто между пръстите му.

Бяхме пристигнали у дома на прекупчика.

Продавачът – слаб човек с бозово елече, облечено на голо, и с остра прошарена четина по бузите – уверяваше стария, че тая коза, когато има добра паша, едва домъква вимето си вкъщи. Бозките ѝ се влачат по пътя, мляко тече из прахта и ако не носиш канче, за да я подойваш, зян отива млякото!

– Нямаме такова канче. Па и цял ден да го носиш след козата не е много удобно! – каза старият. – Когато речеш да я направиш на пастърма, викни ме да взема една плешка за мезе – добави той и обиден, че е бяхтал толкова път за нищо и никаква работа, си тръгна, без да се сбогува.

Цяла нощ сънувах прокудения котарак. Не знаех, че оттатък Огоста между папратите и къпините той се вслушва в нощните шумове, лута се между гласовете на петлите и, открил сред тях дрезгавото кукуригане на нашия петел, воден от това кукуригане, мълчаливо пътува към къщи, готов да изкупи с унижение своята вина...

– СЕДНЕТЕ! – КАЗА УЧИТЕЛЯТ, сложи дневника пред себе си и се намръщи, като забеляза, че масата не е избърсана. После пристегна сивата си вратовръзка с дребна като писец на автоматична писалка Айфелова кула, бодната по средата, освободи горното копче на дългото си сако, прибрано в талията, и тръгна между чиновете. Островърхите му обувки скърцаха и учениците, край които минаваше, поглеждаха с неудобство

своите куртки от груб селски шаяк и напуканите си гумени обувки – недодялана изработка на един местен индустриалец. Струваше им се, че човекът, с когото за пръв път се срещат сега, е дошъл при тях от някаква непозната страна.

Да, той наистина беше дошъл от такава страна, но не сега, а преди много години. Тогава темето му не беше олисяло и зад ушите му не се спускаха такива дълги посивели кичури. Имаше гъст кестеняв перцем, който едва се побираше в елегантната мека шапка, и бръчката, която се спускаше отвесно по средата на челото му, не личеше толкова много.

Половината град отиде да го посрещне на гарата, когато си дойде от Франция, дето бе учил цели шест години.

За пръв път човек от това бедно селище на грънчари и каракачани се завръщаше от големия свят. Баща му, стар адвокат, беше наел местната музика, за да даде по-голяма тържественост на посрещането. Три недели त्या самоуци заучаваха Марсилезата, тътрейки се след мелодията, която цигулката на гимназния учител по музика изтръгваше от нотните листове.

Влакът още не беше спрял, когато до съсъка на парата, бликаща изпод корема на локомотива, се докосна тънък, накъсан от подвиквания звук на цигулка. Обади се флигорна, чу се тъпан, оня, който наместваше ремъка на баса зад яката си, потърси с пръсти лъскавите клапи – и когато дългоочакваният гостенин докосна с крак перона и баща му, избърсал набързо запотеното си лице (той винаги се потеше, когато му предстоеше да извърши нещо много важно), тръгна към него да го прегърне, видя смущение на лицето му.

- Мон пер, какво правиш, за бога? – рече ядосан синът и дори забрави да се ръкува с баща си. – Какво е това зрелище?... Спрете! – обърна се той към музикантите. – Мерси за вниманието! Достатъчно.

– Аз не пледирам за по-голяма програма – каза виновно бащата. Искях да дам по-голяма тържественост на посрещането. Това е все пак рядък казус за градчето...

Пристигналият се обърна към вратата на вагона. Бащата проследи с поглед движенията му и тръгна след него, мислейки, че синът ще се качи да снесе багажа си. Но вместо куфар, пристегнат с колан и облепен с хотелски етикети, видя една ръка с дантелена ръкавица почти до лакътя, която се докосна до протегнатата длан на сина. След миг, като внимателно опипа осяжените стъпала на вагона със своите матовобели обувки, на перона слезе непознато момиче. Светлокремава рокля, дълга почти до петите, обгръщаше плътно неговото стройно тяло и по раменете се къдреха коси с цвета на кестените, които бяха нападали по перона на гарата.

– Моята годеница – представи я синът и старият адвокат, снел почтително черното си бомбе с пожълтял хастар на дъното, протегна ръце да я прегърне. Тя се изгуби в прегръдката му. Старецът усети, че го докосват по лицето нейните коси, с дъх на нещо далечно и непознато, и чу да прошумяват до изтърканите му ревери дантелите, които се диплеха около нейната шия. Тялото ѝ не усети. То се изгуби между едрите му ръце и той разбра, че докосва във въздуха само своите длани.

Годеницата се освободи от старческата прегръдка – тласна я назад кисел полъх на пот, – обърна се на юг и цялото ѝ лице се озари от снеговете на голямата планина, която правеше градчето, свито в полите ѝ, дребно и сиво, макар че то се мъчеше да грейне с керемидените си покриви. Французойката се поклони на посрещачите и оставила своя годеник, се запъти към каракачанките, които стояха до гаровата чешма. Въпреки тържествеността на посрещането едната – най-старата – пиеше вода, подложила устни под струята. Водата течеше по нейния шал – вишневочервен, с черни квадрати и дълги виолетови ресни, мокреше престилката ѝ с извезани жълти и цикламени птичета и

слизаше по тъмносините ѝ чорапи, дето се редяха на тънки пояси розови и кремави цветове.

Годеницата я докосна, цялата сияеща. Каракачанката изтри с длан мокрото си лице и под шала светнаха очите ѝ – зелени като орниците, по които пасат каракачанските стада.

- Боже мой, каква красота! – извика на своя пеещ език францужойката. – Няма ли художници да се порадват на тия багри? Гоген би ликувал и паднал на колене пред това чудо...

Каракачанката нищо не разбираше от думите които се настигаха и се търкаляха, скупчени върху перона. Но по техния ликуващ тон разбираше, че става дума за нещо много хубаво. И се усмихваше.

– Има художници – каза годеникът. – И най добрият измежду тях е мой приятел. Непременно ще те запозная с него. Бих се радвал, ако го сметнеш достоен за твоята компани

Файтонът, който трябваше да ги откара до града, чакаше и конете, люлеейки своите синци, нетърпеливо тракаха с копита по калдъръма...

– КАЗВАМ СЕ ПЛАМЕНОВ. Мосю Пламенов! – рече той, меко провлачайки думите. – Аз ще бъда ваш класен наставник и преподавател по френски език. Надявам се, че през годините, в които ще бъдем заедно под гимназиалната стряха, у вас ще разцъфти като роза желанието да изучите тоя велик език, на който са говорили и писали титани. Аромата на тая роза – осъщественото познание – ще усетите по-късно, когато навлезете в живота, и ще ми бъдете благодарни...

Ние бяхме слушали от учениците в по-горните класове, и не само от тях, за странностите на Мосюто, както за по-кратко го наричаха те, и първата среща с него малко ни разочарова. И в държането, и в думите му нямаше нищо необикновено, ако се изключи тая роза на осъщественото познание, чийто аромат сме

щели да усетим по-късно.

– Аз освен френския език, имам още две големи страсти: поезията и кръводаряването... Вижте тая значка! – посочи той към ревера си. Там се белееше, прилично на цвят от лайкучка, емайлирано кръгче с червен кръст по средата. – Това е знак, поценен и от най-високия орден... Та има ли по-благороден жест от тоя да дадеш кръвта си, за да спасиш изпадналия в беда!

И забравил, че днес трябва да предаде първия си урок, той заразказва за своя син летец, за самолета му, свален в нивите при Божурище.

... Младият подпоручик (аз го виждах) се мъчи да излезе из смачканата кабина и освободен от ремъците, пада полумъртъв на тревата. „Трябва незабавно да му се прелее кръв!“ – вика пристигналият санитар. В лазарета няма кръв. Звънят по телефона във Военната болница. Кабелите са прекъснати от бомбардировката. Санитарят тича по коридора на лазарета: „Няма ли кой да даде кръв за подпоручика?“ Мълчание. „Страхливци!“ – вика той и сам, запретнал ръкав, влиза в стаята на лекаря. Но шофьорът на линейката мълчаливо застава до него: „Вече няма смисъл...“

– Кръводаряването и поезията вървят ръка за ръка – крачеше между чиновете Мосюто, разхлабил от вълнение възела на вратовръзката си. – Аз давам от своята кръв за летците – така и казвам на лекарите: „Отбележете, че господин Пламенов дава тая кръв за нуждаещите се летци“. Някой може да ме сметне за смахнат, но лекарите познават моя загинал син и разбират страданието ми. Аз спасявам летците, защото те се издигат над всичко земно и достигат облаците. А там е царството на поезията. Там върви тя, защото по земята каля златните си обуща...

С втората страст на учителя – поезията – се запознахме след няколко дни, когато в класната стая заедно с Мосюто влезе

училищният прислужник, превит от тежестта на голям куфар. Той щракна ключалките, вдигна капака и се отстри. В куфара, опрели жълтите си гърбове, лежаха поетическите откровения на Мосюто.

– Това е само част от моето творческо дело. Първите ми книги отдавна са библиографска рядкост. И за себе си не успях да запазя по няколко бройки. Нищо – нека вървят сред хората... На вас съм донесъл плода на своите зрели творчески години. Тия, които искат да имат моите книги, ще трябва да предадат на бай Исай – посочи той с ръка към прислужника – необходимата сума. Ако нямате пари в момента, можете да се издължите по-късно.

Тая церемония с куфара ставаше в началото на всяка учебна година. И въпреки това книгите на Пламенов все още не можеха да станат библиографска рядкост.

– Целият ми таван е пълен с неговите „Балканиади“ и „Възкресения“ – разфуча се Булаиреца, когато една вечер Веселин го помоли да му даде пари назаем, за да ги отнесе на Мосюто – Всички ученици, дето са били досега на квартира при мене, купуваха тия боклуци. Ха не купиш, двойката ти е сигурна. Отбелязвал бил в тефтерчето си кой е взел от песнопойката му, кой не е. Купят – и ги хвърлят на тавана да ги четат мишките. Кой ще ти чете такива глупости?

Булаиреца си миеше краката в един зеленясал бакърен леген. Когато ходилата му се показаха над пяната, Веселин се обърна настрана, за да не гледа тия мъченически нозе, черни като горени корени.

– Мене ме извикаха, когато даскала си дойде от Франция, да му пренеса багажа с кобилата. Отидох на гарата. Куфарите вече бяха ги вдигнали – аз се позабавих. Но и за мене беше останало

нещо, по-голямо от врата, опаковано с картони.

– Булаирец – рече ми оня търчи-лъжи, адвокатът, – на твоята кобила се падна най-високата чест: да отнесе у дома тая мъдра книга, която синът ми докара чак от Париж...

Двама носачи доста се понапънаха, докато да я качат на самара. Стегнахме я с въже през корема на кобилата, а книгата стърчи като крило на самолет. Кобилата толкова дърва е пренесла, а сега взе да си плете краката. Голяма книга, голямо нещо!...

Държа я даскалът под сайванта цяла зима, наметната с черта, за да не я развали влагата. А после, когато заправиха новата къща, не захванаха покрива, преди да вдигнат със скрипец книгата на тавана – то беше едно напъване, не ти е работа! Книгата се изхлузи и едва не претрепа един от работниците... Голяма книга, голямо нещо! Смятам, че и подполковник Рачев, дето командваше нашите части при Булаир – учен човек и голям артилерист беше, като каже: „Момчета, турете на око такъв и такъв мерник и гледайте какво ще стане!“ – и той не е виждал такава книга...

Булаиреца обуваше коравите си гумени обувки, отпретваше шаячните крачоли, целите набити с бодлянка, и продължаваше да разказва, че виждал вечер таванът на Мосюто да свети. (Там имаше широк сводест прозорец.) Булаиреца беше сигурен, че Пламенов се качва горе, когато всички заспят, разтваря голямата книга, обува терлици и тръгва по страниците, светейки си с фенер. Като намери нещо по-хубаво, сяда и го преписва. А после: „Вземай, Исай, куфара и го носи да продаваш поезиите от клас в клас!“ И баба знае така ...

Лъжеше пустият му Булаирец! Лъжеше и сам си вярваше.

ВСЯКА ЕСЕН, В ПЪРВИЯ НЕДЕЛЕН ДЕН на септември, призори, когато мраморната риба на фонтана все още плуваше в

тихите градски сънища, на площада до гимназията идваше един мъж. С четка, която хлътваше между паветата, той начертаваше дълга бяла линия от единия до другия край на площада.

На тая линия точно в девет часа заставаха колоездачите.

Те дълго преди това правеха кръгове с колелата си край фонтана и понеже доста хора вече бяха наизлезли по улиците и ги гледаха, всеки колоездач се стараеше да извърши нещо такова, което да ги накара да ахнат.

Един къс и набит мъж, остриган като войник, с месести уши, завъртя лудо педалите, после скръсти ръце и изтласквайки тялото си назад, закрепил на кормилото своите ходила, обути в сандали. Хората се канеха да изръкопляскаят, но предната гума стъпи на гнила ябълка, колелото се хлъзна, педалът застърга по паветата и спиците с жужене се замяркаха над ожулените бедра на смелчагата.

Друг колоездач, доста едър, с гъст черен перчем и с побелели мустаци, обвезали горната му устна като ивица сапун, неотмита след бръсненето, беше дошъл да се състезава с колело, на което свали и двата калника, за да пътува по-леко. Дори помпата искаше да остави у дома. („Това е колело „Бианка“ и няма пирон по земята, който би могъл да пробие неговите гуми!“) Но после поразмисли и взе помпата. За всеки случай. За всеки случай бе препасал и две съвсем нови гуми, които се връзваха в месестите му рамене. Като гледаше как падналият се мъчи да оправи изкривеното кормило, придържайки с коленете си предното колело, тоя с белите мустаци подсвирка да му направят път, засили колелото и скочи от него. То продължи да бяга като кон, хвърлил преди миг ездача си. С няколко скока неговият стопанин го настигна и широката гърбина с връзаните в нея червени гуми отново тържествено се сведе над кормило. Колоездачът продължи да препуска, доволен от своята ловкост, като понякога завърташе педалите назад, за да го порадва приятното съскане на веригата.

Няколко момчета помагаха на един еднорък колоездач да

напомпа гумите. Той беше облякъл червена фланелка, избеляла от пот под мишниците (не за пръв път участваше в състезание). Отзад, където се докосваше до гащетата, фланелката имаше два големи разтегнати джоба. В тях колоездачът бе турил няколко ябълки и едно плоско шише с вода. Той сложи с палеца си слюнка на винтилите (мехурчета не се показаха) и поблагодари на момчетата.

Разказвах, че тоя колоездач паднал в едно състезание пред финала, когато му оставали само няколко крачки до победата. Другите профучали край него, изчезнали и го оставили да лежи в безсъзнание.

Оттогава останал без ръка.

Но тия неосъществени няколко крачки не го оставяха спокоен и отново го караха да притегне спиците и да облече състезателната фланелка.

ИМА НЕЩО МЕМАЩО И ТРАГИЧНО в люлеещото се криволичене на колоездачите, чиято колона се изтяга по хълмовете и чезне, смалявайки се, към кръгозора...

Един колоездач застава на бялата черта, жаден за слава. Свирят музики, инструментите се мъчат да изплуват и да си поемат дъх сред тълпата, покаже се флигорна или бас, мелодията стане по-ясна и изведнъж я приглуши напираният човешки прилив.

Всички искат да видят победителя. И той стои, люлян от тяхното любопитство.

Неговият лавров венец е свеж и ухае на зелено. Лентата, опасала твърдите листа, тържествено потрепва.

Още забравата не се е докоснала до тоя ден. Още хората не са тръгнали след своите грижи, с омаслени отвертки и гайки в джобовете или с напукани от старост пазарски чанти, в които помръдват репи с дълги миши опашки и перата на лука са размазани от палтата на тия, които се блъскат пред зарзаватчията.

Безпощадният ден на забравата е още далече. Усмихвай се, победителю, защото хората вече се разотиват...

Друг върти до премаляване педалите, фланелката тъмнее от пот на гърба му и дъх не му стига, за да получи голямата награда – да наброят куп банкноти в дланта му, която трепере от напрежение, да го отрупат с дарове.

Той не иска лавров венец. Би го продал, ако има кой да наброи повече пари за него. Знае, че листата на славата увяхват и се трошат и под тях остава само дебелият сламен обръч на венеца, приличен на хамут.

Преди години в едно село подариха на победителя овен. С мъка го качиха в камиона, който придружаваше колоездачите. Животното не разбираше, че е удостоено с такава висока чест, налиташе да бодее, блъскаше прашните дъски на каросерията. А стадото, водено до тоя ден от него, стоеше на хълма, с недоумение обърнало очи към насъбраната тъпа, и сърцераздирателно блееше.

Победителят продаде тоя овен на трима делиормански турци, които трябваше да готвят в идващата неделя курбан чорба за пехливаните. Поканиха колоездача, ако е свободен, да дойде на събора и да погледа борбите (имало и хубава певица в бирарията), но той, под предлог че е зает, отказа. Противно му беше да гледа тия късоврати, затлъстели борци с лъснали от олио тела, които се гърчат на поляната, сплели ръце и крака, пъшкат с налени от кръв очи, изплъзват се с плясък един от друг и пак налитат, оставили мазни следи по тревата...

Колоездачът потупа овена по гърба за довиждане, прибра парите – по тях също личаха мазни следи от делиорманските борби – и в Добрич, където имаха почивен ден, купи голям ковчор с островръх замък, с езеро, в което се оглеждат планини, и с една красавица, седнала под плачеща върба да чака своя любим.

С тоя замък украси своя дом. В него оставаше да живее

споменът за победата и в тоя спомен понякога се прокрадваше печално овнешко блеене.

Трети колоездач се навежда над кормилото, за да докаже, че с ъ щ е с т в у в а – на другите, които не са го забелязали в суетнята на ежедневието. Той иска да се о с ъ щ е с т в и в една трудна победа, в едно докосване до н е п о с т и г н а т о т о. То е зад хоризонта, но очите му го съзират през виковете на продавачите, които тикат по площада своите колички с пуканки и пожълтели вафли, съзират го над потрепващите папионки на ония мъже, които са застанали пред своите дюкянчета, въртят синджирки с лъскави ключове и уговарят нова сделка.

ТОЯ КЛОЕЗДАЧ, ЗАПЪТЕН към непостигнатото – наричаха го Пътника, – работеше в една хлебарница. Виждал съм го сутрин да нарежда хлябове върху лопатата, чиято дръжка достигаше чак до улицата и често в нея се блъсваше някой разсеян минувач. Дланите му бяха широки, върху тях спокойно можеше да легне цяла пита. Много години ситото го беше поръсвало с тихото сребро на брашното, което нощем се носеше в мрака на хлебарницата и го правеше матов. Брашното се беше впило в порите, потъмнявайки от потта, и лицето му, с тънки бръчки край очите, приличаше на попукана хлебна кора. Русите му вежди бяха съвсем избелели от диханието на пещта, а патината на брашното беше направила много бледи неговите пъстри очи. Дълги години той се беше превивал над лопатата и с бавни, потрепващи движения беше нареждал хлябовете в най-далечните ъгли на пещта. Без да усеща, той правеше това и като вървеше. Крачеше леко приведен и съсредоточен и винаги, когато вземаше чаша, разливаше питието, защото ръката му, свикнала с ритъма на лопатата, потрепваше.

Първом, когато беше още юноша, той работеше в един цирк. Помагаше на фокусника, когато оня излизаше да нагълта сабята и да извади от гърлото си ножчета за бръснене, нанизани на връвчица.

Фокусникът беше дребен и пъргав, с широки карирани панталони, чието дъно смешно висеше, и с противно жълта жилетка. Той заедно с помощника си заставаха на една маса до входа на цирка, пъргаво гънеха ръце и правеше своите номера, преди да започне представлението.

Ловкостта на фокусника задържаше за миг гостите на панаира, а помощникът му със заучени думи (беше му противно да ги повтаря всеки ден) обещаваха на ония, които си купят билет, да видят осемметровата боа – страшилище на джунглите, – да видят теле с шест крака и да се срещнат лично с най-дебелата жена на света – 240 килограма и 600 грама.

Повечето от хората, спрели да погледат дяволиите на фокусника и да довършат топлатата още мекица (целият панаир миришеше на мекици), си отиваха. Боата бяха я виждали и миналата година. Всеки цирк си има по една боа. Сред телета минаваше на село животът им и те, дори шестокраки, не можеха да им направят никакво впечатление. А дебилата жена – какво да я гледаш? То е цяло нещастие...

Посещението на цирка беше слабо. Директорът реши, че това се дължи на рекламата, наруга помощника на факира и на негово място назначи едно момиче. То излизаше пред входа на цирка полуголо, поклащаше бедрата си, от което позвънваха лъсунките по неговите гащета, и викаше: „Насам, народе, насам!“ Дългата му коса се мъчеше да закрие един син белег от целувка върху шията, но той оставаше видим и това правеше момичето още по-привлекателно.

Циркът започна да се пълни с посетители. Момчето беше изпратено да се грижи за боата и да носи храна на най-дебелата жена.

След представленията боата лежеше в клетка от гъсто преплетена тел. Спеше навита на спирала, под чията тежест помръдваше нейната приплесната опашка. Но щом се събудеше, главата ѝ, подобно на плоско речно камъче, се хлъзваше по размърданата грамада, тялото се изопваше като пружина и теловете на клетката изпукваха от внезапен удар. Пътника ставаше и отиваше да я нахрани. Той хващаше ръждивата скоба на вратичката и навеждаше над отвора един капан. От него при боата падаше мишка и изцвъртяваше от страх, когато се докоснеше до това пълзящо чудовище... Боата я оставяше малко да потича, следеше как сивото животинче подскача и драще по телта, как се мъчи с тънките си крачета да размести тая плетеница, която му изглеждаше неимоверно дебела и страшна. Боата се размърдваше, запълзяваше бавно и дебнещо, после главата ѝ стремително се стрелваше напред, сякаш се отделяше от тялото – и мишката изчезваше.

Сега трябваше да се поднесе обяд на най-дебелата жена.

Тя, след като се покажеше на публиката и раздадеше своите снимки за добър спомен, отиваше в един фургон зад цирка. Понеже не можеше да върви сама, дотам я съпровождаха по двама от артистите, които вече са изпълнили своите номера. Жената беше на тридесетина години. Носеше бяла рокля от целволе, разнищена по всички шевове от напора на нейното тяло. Тая рокля пукаше, когато жената сядаше на леглото, и целволето едва успяваше да удържи плътта ѝ...

И когато спеше, Пътника виждаше втренчените очи на жената, потънали в напудрените, набъбнали бузи, чуваше как тя трака с лъжица по чинията и вика: „Сипи! Гладна съм“... Черпакът стърже по дъното на тенджерата, загриба само загорели люспи, а оная вика: „Дай още!“ и обира с пръст ивицата мазнина по ръба на чинията.

Тоя сън изчезваше, прогонен от шумоленето на боата. Тогава се показваше мишката. Тя така напъваше теловете на клетката, че те се разхвърчаваха на ръждиви късове. Мишката тръгваше към момчето и колкото повече го приближаваше, толкова по-голяма ставаше. Главата ѝ вече опираше тавана на палатката, където спеше Пътника. Мишката го хващаше за яката и го вдигаше над свитата боа. Ръцете му се изхлузваха из ръкавите и той усещаше, че след миг ще се изтърси долу...

Една сутрин стана, обу си сандалите, премина на пръсти край фургона на най-дебелата жена в света и кой знае защо му стана мъчно за нея. Сви край другия фургон, където спеше помощничката на факира, чу вътре мъжко покашлюване и видя нещо розово в краката си. Наведе се – бе комбинезонът на красавицата, паднал от прозореца.

Отиде си от цирка унижен и разочарован и вече не стъпи на панаир.

НАЙ-РАДОСТЕН БЕШЕ ЗА ПЪТНИКА неделният ден.

Сутрин той ставаше рано, избръсваше се, сякаш му предстоеше да отиде някъде, където го очаква нещо много приятно. През седмицата нямаше навик да се бръсне. Брашното, колкото и старателно да го отмиваше, оставяше своя твърд клей по четината и когато бръсначът я докоснеше, тя пукаше и захабяваше острието, та трябваше често да го заглажда на колана си.

Избръснат, той отиваше при хляба. Отделяше десет големи къса от набъбналото тесто и докато чираците тракаха с блюдата, мереха и изтегляха самуните, той започваше да меси своите хлябове. Те не приличаха на другите. Бяха големи и кръгли и по тях ръката му редеше дървеса, птичи криле и пътища.

По обед тия хлябове излизаха позлатени от пещта. Пътника ги нареждаше до прозореца на хлебарницата.

Десет слънца се опираха едно о друго. Заклучваше, отиваше си у дома и по няколко пъти, докато мръкне, минаваше през

площада да ги погледа.

През тия часове си мислеше, че цялото градче се е събрало, за да им се радва, но виждаше, че площадът е празен – само една каручка е разпрегната до тротоара и кончето, гонейки с дъха си сламките до дишлото, оставя мокра диря по паветата.

Понеделник беше пазарен ден. Тогава идваха селянки, сядаха на тротоара до хлебарницата и нареждаха направо на земята своята стока: чушки, нанизани на конопени върви, буркани с мед, станал твърд и зърнест, и едри гюллета биволско масло. (Мама винаги продаваше маслото на един евреин галантерист Буко. Той – така съм го запомнил – изваждаше джобното си ножче, разрязваше маслото, да не би в него да има я зелка, я картоф, помирисваше го и след това наброяваше няколко банкноти.)

По обяд хората огладняваха и влизаха в хлебарницата да си купят хляб. Пътника ги гледаше как, сложили кърпа върху тротоара, режат с безразличие неговите слънца, как ножът минава точно през крилото на птицата и през дървото, което се докосва до небето. Отиваше да пали фурната и сърцето го болеше.

ЕДИН ДЕН ПЛАМЕНОВ, преди да започне преподаването на новия урок, бръкна в джоба на жилетката си и извади нещо кръгло, прилично на монета. Помислих, че някой от моите съученици е дал повече пари за книгите, които прислужникът ни донесе преди няколко дни, и сега Мосюто се е сетил да му върне остатъка. Оказа се, че това е оловна отливка от стара римска монета. Аз можах да я разгледам добре, защото седях на първия чин и трябваше да му я подам, когато Пламенов я изпусна и тя се търкулна към вратата.

– Ученици – каза тържествено учителят, – донесъл съм при вас проста отливка от римска монета. Но тя, както сами ще се убедите, има магическа сила. Това нищо и никакво метално късче е накарало стотици мои ученици така да овладеят преподавания

от мен предмет, че после, когато ме срещнат, да забравят своя роден език и да разговарят с мене само на френски. Тия срещи винаги са били празници за душата ми... Но да започнем – заговори с делови тон учителят и тръгна между чиновете. – Аз наричам тая монета “позорен медал“. Тя ще бъде връчвана на оня ученик, който при среща със свой съкласник на улицата, в сладкарницата и прочее не разговаря на френски. Носителят на позорния медал ще бъде наказван от мен да препише тридесет пъти новия урок и да дойде у дома да го изпитам по граматика... Чрез позорния медал аз съм възпитал отлични ученици. Надявам се, че вашият клас също ще потвърди правотата на моя метод... Кой е дежурният? – попита той и не ме видя, когато се изправих, защото учениците от по-задните чинове, дето беше застанал Месото, ме закриваха.

– Аз! – извиках силно и той, докосвайки със сакото си разтворените тетрадки, от което някоя писалка се търкулваше и тракваше на пода, се запъти към мене. Подаде ми медала. Дланта на Мосото беше бледа и студена. Металният къс ме рязна с хладината си, въпреки че учителят дълго време го бе държал в своята шепа.

– Както казах, ти ще предадеш медала на оня, който... Впрочем аз вече обясних това. Ако медалът все пак остане у тебе, ще си купиш една по-дебела тетрадка и когато допишеш последната ѝ страница, ще имаме приятната възможност да се препитаем и по граматика...

Той сигурно щеше да говори още, но звънецът, съпроводен от трополене по стълбището – учениците от горния етаж слизаха на двора, – заглуши гласа му.

Прибрах учебника и тетрадката в чантата и мълчаливо закрачих към къщи.

Още щом излязохме на улицата, другите момчета се разпиляха, защото законът на Мосюто вече влизаше в сила. Всеки, който изрече пред мен една-едничка българска дума, можеше да получи позорния медал... Друг път ние вървахме към градската градина заедно, със закачки, подхвърляхме фуражките

си към кестените и оттам падаха бодливи шушулки, в които лежаха плодове с влажен кадифен блясък. Сега улицата беше празна. Мяркаха се ученически чанти из отсрещните пресечки и изчезваха зад зидовете.

Позорният медал караше дори най-добрите ми приятели да бягат от мене като от прокажен.

Отидох си вкъщи, обядвах набързо и седнах да уча уроците си за следващия ден. Първо се заех с тетрадката по рисуване, където бях записал – дума по дума онова, което ни беше диктувал нашият учител Желязков.

Аз обичах да рисувам. Бях се опитвал да правя пейзажи с водни бои, даже един от тях – есенен пейзаж с ловния дом и калето над града – бях закачил до леглото си. Това изкуство ме увличаше и аз смятах, че от нашия учител, който минаваше за добър художник, ще усвоя тайната на багрите. Уви! Първо трябваше да се запозная най-задълбочено с теорията на рисуването и чак тогава, узрял теоретически, да посегна към четките.

Тая теория се оказа доста костелив орех. Всеки час по рисуване ние изваждахме дебели тетрадки и започвахме да пишем. Нашият учител беше педант. Искаше всички тетрадки да бъдат еднакви – от по сто страници, подвързани с черно платно, със син етикет, на който с краснописни букви са отбелязани трите ни имена и класа. Той диктуваше леко примижал, сякаш в момента измисляше тия сентенции, които трябваше да запомним за цял живот.

В първите часове на учебната година ние разсеяно гледахме през прозорците и записвахме само по някое изречение от онова, което художникът редеше бавно, натъртвайки на най-важните думи и повишавайки глас в края на всяка мисъл, за да разберем дали там трябва да се постави точка, или удивителна.

Вече бяхме минали уроците за предмет и задачи на изкуството, за видове перспективи, за светлини и сенки и за смешение на боите. Смятахме, че теорията вече привършва и

скоро ще вземем боите и блоковете и ще отидем да рисуваме върбалаците край Заряница или кестеновата гора при водопадите.

Но теорията не оставя човека на мира: в това се убедих през по-зрелите години на своя живот. Ние трябваше отново да се заемем с нея и да оставим рисуването за по-добри дни, както се казва в песента.

Една сутрин Желязков влезе смръщен, с жълта папионка, която остро контрастираше на тъмносинята му риза, примъкна стола сред стаята, седна, после попривдигна кестенявите си вежди, от което челото му се набръчка, а дребният му чип нос се изпъна и побледя. Бръкна във вътрешния джоб на карираното сако и като позадържа там ръката си, извади малко червено тефтерче. Разгърна го, погледна една страница, отбеляза си нещо, затвори го и когато ние с облекчителна въздишка си помислихме, че то ще хлътне в широкия му джоб, той с ловък жест отново го разгърна, огледа ни с жълтеникавите си, пронизващи очи и произнесе бавно:

– А сега да се поизпитаеме...

ТАКА ЩЕШЕ ДА КАЖЕ И МОСЮТО, взрян в тетрадката ми, където през една безсънна нощ съм преписал тридесет пъти новия урок, ако не успееш да предам на някого проклетия позорен медал.

Сивата оловна отливка лежеше кротко в джоба, а усещах, че ме гъделичка, че ме дърпа навън и аз не можех да издържа на изкушението да зарежа сентенциите по рисуване и да тръгна из града, търсейки своята жертва.

Поех по уличката, която минава край офицерския клуб.

Там понякога до прозорците се събираха ученици да гледат как остригана фелдфебел-школници, дошли в отпуск, съсредоточено блъскат лениви матови топки, които се лутат по билиярда.

И аз съм ходил да гледам.

Когато влезеше някой по-висш началник и сабята му звъннеше, докоснала маса или стол, фелдфебел-школниците тракваха токове, заставаха мирно навеждаха глави, сякаш са се провинили в нещо и молят за прошка. Те можеха да стоят така цял час, ако оня, по-висшият началник, не благоволяше да им разреши да продължат играта. След минута пръстите на началника, в снежнобяла ръкавица, се докосваха до козирката (това значеше: „Свободно, продължавайте!“) и фелдфебел-школниците отново се навеждаха към билиардните топки.

Тоя ден за мое нещастие край прозорците на офицерския клуб нямаше нито един ученик.

Продължих към сладкарницата. Надявах се там да намеря някоя жертва. Разместих тръстиковата завеса на вратата, която собственикът беше сложил, за да не влизат мухи, и в пролуката между висулките зърнах моя съученик Любен Яначков. Той дояждаше жълтеникава паста с кафява мармаладена ивица по средата. Това се виждаше много добре в голямото огледало, закачено на стената. Там личеше ясно и така познатото ми лице – изострено като гъше яйце, с мижави очи и с къс перчем, който стърчеше във всички посоки. До Любен седеше една ученичка със син жакет и синя панделка, която едва успяваше да удържи нейните коси. Те бяха така бухнали, че лицето на момичето изглеждаше съвсем дребно и смешно под тях. Така изглеждаше на мен. А за него това лице сигурно беше най-красивото на света, защото той се опитваше да погали ръката на девойката, опряна на масата, без да забелязва, че ръкавът му размазва мокрите кръгове, оставени от бозаджийските чаши. Момичето беше свенливо, червеше се, когато моят съученик му шепнеше на ухото, и дори не искаше да опита пастата – само чоплеше с виличката нейния зеленикав крем.

Реших, че е настъпил мигът да действам, и се запътих енергично към тяхната маса. Те и двамата бяха гърбом към мене и предполагах, че не ме виждат. Но Любен беше хитрец: той

също е поглеждал крадешком да не би някой учител да влезе в сладкарницата и да го свари с ученичката.

Нашите погледи се срещнаха върху прашното огледало. Видях, че раздвижи устни. Сигурно щеше да ми викне: „О, приятел, сядай да си кажем по някоя дума! Какво ще пиеш, боза или лимонада?“ Аз чаках не толкова дълго словоизлияние – нужна ми беше само една-едничка българска дума, за да мушна в дланта му позорния медал и с лек поклон да се измъкна през тръстиковата завеса.

Но Любен съобрази нещо. Досети се, дяволът, че позорният медал е у мен, и с изопнато лице, което ми говореше: „Лъжеш се, не съм от тия бунаци, дето можеш лесно да ги метнеш!“ произнесе звънко: „Бонжур!“ Аз го запитах на френски колко е часът. Той, вместо да ми отговори, дръпна маншета на ризата си (момичето внимателно ни наблюдаваше) и ми показа своя доста извехтял часовник „Юнгханс“. Беше четири без двадесет. Зададох му още един въпрос, на който той отговори късо: „Но!“, извади няколко банкноти, добави към тях стотинки, кимна на сладкаря да ги прибере и като ме погледна враждебно, се обърна към момичето: „Лили, хайде да се махаме от тоя досаден пейзаж...“ Аз това и чаках! Проговори ли най-сетне на български, а? Бръкнах в джоба (той проследи с поглед ръката ми), напипах позорния медал и когато му го подадох, той се дръпна и така удари дланта ми, че монетата хвъркна, тракна в стъклото на витрината, дето жълтееха пастите, и се търкулна под бурето с бозата.

– Ти, какво, на бой ли налиташ? – стиснах зъби аз. – Да се благодариш, че момичето е с тебе... Вземай медала, иначе ще си имаш неприятности!

– Какъв медал? Че аз говорех с нея, не с тебе!

– А бе, ти говори ли на български или не говори?

– Слушай, приятел, ти си мръднал нещо! – изгледа ме с недоумение той и като изрече едно звънтящо като плесница „О ревоар“ тръгна към изхода. Момичето се наведе – беше му се пуснала бримка на чорапа, – Любен го почака и след миг подир

тях се разлюля тръстиковата завеса.

Аз приклекнах до бурето с бозата да търся позорния медал.

ЖРЕБНАТА КОБИЛА НА БУЛАИРЕЦА беше изчезнала. Под сайванта висеше само парче юзда с ръбеста следа от зъби. Булаиреца взе фенер, но не го запали. През вечерните облаци все още се процеждаше светлина. Тръгнаха с Веселин да търсят кобилата. Слязоха по ронлив сипей, дето в коловозите тъмнееше слама от лятошната вършитба. Чуха изцвилване – някой кон се обаждаше на познат човек. Старецът тръгна натам, поведен от тоя глас. Зад купчина върби се мярна каруца и насреща му лъснаха две бакърени тави – подпрени на колелата ѝ. Между тях черен и дребен – се показва стопанинът на каруцата, циганин-калайджия. Беше сам. Но шарената фуста, метната на ритлите, и кърпените детски гащи, наслагани да съхнат по тревата, говореха за неговата многобройна челяд. Циганският кон (той бе изцвиллил одева) ги погледна равнодушно, пошава с матовобелите си мъртви очи, по които пълзяха мухи, и продължи да дъвче едно сухо царевично дръгло.

– Майсторе, не са ли виждал някоя кобила тъдява? – рече Булаиреца.

Оня посочи към хълма и няколко звука, отскачайки от спиците на каруцата, подсказаха, че е ням.

Неговият глас изпроводи двамината до кръстопътя и когато те поеа по нанагорнището, вече не ги догони. Значи, бяха избрали верния път.

Кобилата я нямаше.

Край тях, като поскърцваха от вятъра, преминаваха тъмночервени крушови фиданки и вишни, съвсем угасени от здрачината. Преминаваха не дървета, а ръждиви сияния, които се разгаряха, когато вятърът се засилеше. Булаиреца търсеше между тях кобилата. Тя имаше същия цвят и само тропотът на копитата ѝ можеше да подсказва къде е. Но тропот не се чуваше. Преминаваха само дърветата. Бяха изкривени и на момчето му се

струваше, че куцат. Те шумяха, сякаш си говореха нещо, и пътуваха през съня на нощта – съвсем осезаем, легнал като дим върху опадалата шума и съчките.

Стигнаха до една запустяла овчарска колиба. Булаирена дълго се мъчи да запали фенера. Стъклото падаше и зашипваше пръстите му. Най-после мъждиво пламъче огря стените на колибата. Те бяха измазани с глина, избеляла от годините, изпод която се показваха ребра от плетени лескови пръти. На горния край, до покрива, едната стена беше надупчена като решето. Там имаше стършели.

По това, че Булаиреца влезе (вратата беше открадната, прозорец също нямаше) и започна да оглежда пода, където на няколко места сивееше пепел на отдавна палени огнища, момчето разбра, че ще останат тук да дочакат утрото.

Булаиреца му подаде дрехата си. Тя беше от дебел шаяк – толкова корав, че пукаше, когато момчето се мъчеше да се загърне. Старецът остана по фланела с високо огърле, развълнено от четинестата му брада.

Веселин дълго не можа да заспи. Тъкмо се беше унесъл, по покрива затракаха жълъди от двата високи дъба – сякаш заваля дъжд. След минута тоя звук секна и горе, към тавана, се разля бръмченето на разсъннените стършели. И то трая само миг. После се обади петел – тихо, пресипнало, като че ли гласът му се прецеждаше през облаците на прозорчето. От юг, където тъмнееше планината, се чу друго кукуригане – остро и скърцащо, сякаш някой откряхна дълго несмазвана врата. Като ехо на тоя глас от изток долитна сънливо пеене на младо петле. То, изглежда, се сърдеше, че са го разбудили толкова рано.

Двамината седяха в пръстен от гласове, които навярно криеха светлина в своите звукове, защото мракът почна да изтънява. И вече се очертаваха контури на дървета, плавни гънки на хълмове и долини с утаена мъгла и тополи.

– Да тръгваме – каза Булаиреца.

Момчето видя в рамката на вратата, че безсъницата беше смалила стареца. Излязъл навън, той размаха ръце да поразкърши

своето схванато тяло и на Веселин му се стори, че след миг Булаиреца порасна с цяла педя. Само краката му си оставаха къси и вдървени.

Минаха из храсталак с мокри паяжини, които неприятно лепнеха по лицата им. През една пролука видяха поляна и по нея – набодени островърхи камъни. Някои бяха облепени с пепеляв лишей, други – пясъчници – бяха проядени от дъждовете и през пукнатините им се показваше трева.

- Я, чак до турското гробище сме дошли нощес! – озърна се старецът.

Неговият глас накара Веселин да погледне тия небрежно разхвърляни надгробни камъни – без име на човек върху тях, без следа от сълза. Там, по средата, където камъните бяха по-редки, той зърна кобилата, подръпна Булаиреца и ускори крачката си.

Гласовете на петлите не спираха. В тая есенна дрезгавина те пътуваха към утрото, а старецът и момчето – към едно рождение.

Хълмовете лежах като морни коне и вятърът люлееше техните гриви от прегоряла трева... Те бяха пребродили пътищата на много векове, за да донесат до това утро едно турско гробище с килнати надгробни плочи – забравено и безкрайно печално, – да донесат роса, която след час ще изчезне заедно със стъпките на двамината.

Над тая забрава лежеше новороденото.

Кобилата стана, тревожно присви уши и пляскайки с мократа си опашка, от което целите ѝ бедра лъщяха, решително приближи към дошлите – да брани кончето си.

А то – съвсем безпомощно, изляно сякаш от роса – искаше да повдигне ръждивокадифената си глава, неимоверно голяма за слабото телце, но тя безшумно клюмаше на тревата.

Кончето за пръв път виждаше света. За него той беше само безкрайна далнина и вятър.

Веселин го гледаше и искаше да забрави слепия кон на

циганина, да забрави юздата, проядена в миг на непоносимо страдание.

Жребчето шаваше с тънките си крачета – опитваше се да проходи.

Очите на кобилата следяха всяко негово движение, сякаш се мъчеха да му помогнат.

ХРАСТИТЕ ОТСРЕЩА СЕ РАЗДВИЖИХА. Показа се човек с каскет и винтията, с широк зеленикав голф, спуснат до глезените. Непознатият подсвирна тихо, повтори, като тоя път сви шепи пред устните си, и звукът, задържан от тях, излитна къс и свистящ. Булаиреца се обърна, оня му кимна да дойде при него и се скри зад храстите.

Момчето слушаше гласовете на двамината – единият бавен и плътен, със старческо задъхване, другият бърз и неспокоен, който сякаш обикаляше и обглеждаше думите на стареца, преди да се притаи в буренка. Макар че бяха съвсем наблизко, момчето не можеше да схване за какво говорят, защото кобилата с честото си процвилване му пречеше да се вслуша.

Кончето вече се беше изправило, полюляваше се на своите светещи от изгрева крака, помръдваше с кадифените си бърни и на Веселин му се струваше, че кончето се усмихва.

- Ей, малкият, ела насам! – чу се глас иззад храстите. Момчето се огледа, защото помисли, че може така да му се е сторило, но видя, че клоните се разгръщат и между тях отново се показва кръглото като дюля лице на непознатия.

Пристъпи смутено, каза: „Добро утро!“ и видя, че Булаиреца е постлал на тревата светлосиня кърпа от грубо домашно платно, а на нея е сложил къшей чер хляб. Непознатият посегна към хляба, къшеят за миг изчезна зад плътните му устни, бузите се издуха, от което лицето му стана още по-широко, и очите – пъстри, с цвят на извор, в който се е утаила есенна шума – се

оживиха. Той изтърси трохите в своята мазолеста шепа, поднесе я над устата си, като вдигна лице към небето и облекчено въздъхна:

– Свърших. Сега можем да си поговорим... А, не ме ли позна? – обърна се той към момчето, после се наведе да притегне връзките на изкаляните си обуца и гимназистът видя на врата му, надиплен от яката, познат морав белег от отдавна заздравял цирей.

– Извинявайте... Не очаквах да ви видя тук... – изрече смутен Веселин.

– Такива са времената, моето момче. Човек не знае къде може да срещне ближния си. А може и въобще да не го срещне...

Той примижа, сякаш се мъчеше да си спомни нещо, и продължи:

– Върви ли стихотворството? Помня как тракаше с пишещата машина в моята адвокатска кантора. „Разкъртете ледовете, посадете ново цвете, ново цвете - ален мак!“ Така ли беше? Хубаво, хубаво!... Човек не трябва да отстъпва от това, на което е посветил живота са.

Нелегалният – момчето го нарече така и изтръпна от тая дума – се усмихна и го потупа приятелски по рамото.

АДВОКАТЪТ БЕШЕ ИЗБЯГАЛ от черните роти, които правеха шосе в Кресненското дефиле. Момчето беше чуло, че е интерниран някъде към гръцката граница, но не знаеше точно къде е. На един процес, където адвокатът защитава група арестувани гимназисти, обвинени, че са разпространявали противодържавни позиви, прокурорът се бил провикнал: „Ние великодушно оставяме това куче да ни лае, но нашето търпение няма да бъде безкрайно!“ Търпението и великодушието се изчерпали съвсем скоро и една вечер, свил под мишница старо одеяло и сподирян от покашлюването на един полицаи, адвокатът се отправил към гарата...

Беглецът пеша беше минал целия път от Пирина дотук, беше се крил из тютюневи ниви, беше нощувал в запуснати егреци.

Една сутрин се спусна в падина, дето стар селянин ореше нивицата си. Торбата с хляба на орача висеше на един орех до слога. Когато воловете стигнаха до другия край на нивата и старецът повлече ралото, за да обърне, нелегалният тръгна към торбата, дръпна я, клонката изпука и се откърши. Старецът видя непознатия човек и се развика:

– Ей, какво правиш? Чакай бе, майка ти стара...

Той размаха копралята, затича, но направи само няколко крачки и седна в браздите.

Нелегалният се отдалечаваше, дърпан от шипките, и слушаше свистенето на старешките гърди. Утринта беше много тиха и правеше всеки звук ехтящ и остър.

ЖЕЛЯЗКОВ РАЗГРЪЩАШЕ СТРАНИЦИТЕ на червеното тефтерче, поглеждаше към нас и на устните му за миг се появяваше усмивка, която ни караше да потръпнем.

– Все още е чисто тефтерчето, но се надявам днес да го поизцапа вашата невежа кръв...

Извади джобния си часовник, дълго се мъчи да отвори с нокът сребърния капак и когато той щракна и отмести назад пръстите му, погледна стрелките, повдигна лявата си вежда – това значеше: предстоят ви тежки минути – и рече:

– Ще имам време да изпитам целия клас ...Излезте и се наредете един зад друг до стената!

Започна шум и блъскане. Всеки гледаше да бъде по-назад. Аз успях, тласкан от лакти и рамене, да се мушна някъде по средата на редицата.

Най-напред застана Любен Яначков, който след срещата в сладкарницата просто не искаше да ме види.

Яначков беше син на мировия съдия. Славеше се като изкусен импровизатор. Без дори да е погледнал урока, можеше да

изкара много добра бележка. Заставаше до черната дъска спокоен и след като изслушаше въпроса на учителя, започваше бързо, залепвайки думите една за друга, да обикаля край темата, да се препъва в нея и залитайки, да не пада на твърда земя, а да постила под лактите и коленете си талаша на фрази и мисли, заучени от книгите, които бях виждал по етажерките на баща му. Любен имаше самочувствието на всезнайко. Затова може би реши да застане пръв пред учителя по рисуване – да си изкара шестицата, а после да седи на някой заден чин, да слуша и да се подсмива самодоволно, когато ние се потим и заекваме.

На коленете си Желязков постави голяма кутия с водни бои, облегна се на стола, метна крак върху крак, от което крачолите на бозовия му шаячен голф се надиплиха, и пред нас светнаха налчетата и обковките на неговите тежки туристически обувки.

Когато учителят по рисуване дойде за пръв път с тия обувки, Любен Яначков ми пошушна, че подметките му били подковани така, за да можел по-сигурно да се изкачва по стръмнините на изкуството, да не се хлъзга.

Но сега предстоеше на самия Любен да се изкачва по доста хлъзгавата стръмнина.

– А, Яначков, ти ли се пристраши да бъдеш пръв? Ела малко по-близо. Така ... Виж сега налчетата на лявата и дясната ми обувка. Намери главния лъч и посочи къде налчетата ще се пресекат с него.

– В пространството! – каза без да се замисли Любен.

– Къде точно?

– В плюс минус безкрайност.

– Да. Дотук изкара чиста двойка. Без плюс и без минус. И такива двойки ще получаваш до безкрайност – започна да си играе с думите художникът, – ако смяташ, че можеш да се явиш пред мен, без да си научил наизуст даже и запетайките от онова, което съм ви диктувал през моите часове!

И за да го смаже съвсем, той посочи няколко цвята от кутията с водни бои:

– Какъв цвят ще се получи, ако се смесят тера ди сиена натюр, титанвайс, цьолинблау и кадмиум?

– Зелена боя... – каза за пръв път неуверено Любен. Вихрушката от тия странни думи, които не беше срещал и в книгите на баща си, не му даде да се опомни.

– Каква зелена? Тъмна, светла?

– Не много тъмна...

– Зелена е главата ти... Седни си! Чиста двойка!... Има ли някой друг да защити честта на класа?

Никой не се помръдна.

– Вашето невежество не ме учудва. Като ви гледам физиономийките, мога да преценя кой колко грама акъл носи... Имам безпогрешно око!... Добре. За днес толкоз. Надявам се, че за другия път ще си помислите... Един Рембранд даже посред нощ да го вдигнали, можел да каже с пределна яснота какъв тон се получава, ако се смесят дванадесет цвята! Един Ван Гог дори когато имал припадък, можел да намери убежната точка на стотици предмети А вие смятате, че така ще я караме!

Погледна часовника си и излезе, преди да е бил звънецът.

СЛЕД УЧИЛИЩЕ ВЕСЕЛИН ОТИВАШЕ по някой път в кантората на адвоката да пише своите нови стихотворения.

Обикновено в такива часове при адвоката нямаше хора. Той седеше до буковото бюро и преглеждаше новите вестници или разгръщаше дебели папки и подчертаваше нещо из многобройните гъсто написани листове. Щом скръцнеше бравата и емаилираната табличка, на която беше написано името му, се залюлееше и затракаше по стъклото, адвокатът вдигаше лице, усмихваше се на дребосъка с измачканата тетрадка под мишница и му отстъпваше мястото си до пишещата машина. Адвокатът беше приятел на баща му от много години и се радваше, че душата на това сиромашко момче дири път към върховете на красотата и правдата – както обичаше да се изразява той.

Старата машина „Адлер“ с клавиши, чиито букви бяха

почти изличени от докосването на безброй ръце, и с ваялк, целият издълбан от остриетата на точките, не се подчиняваше на неопитните момчешки ръце. Листовете се кривяха, прокъсваха се. Но най-после Веселин успяваше да се справи с тая скърцаща развалина, и дълго търсейки буквите, написваше заглавието на своето стихотворение.

Случваше се в кантората да влезе някой човек. Тогава Веселин преставаше да пише, мушваше тетрадката в джоба и се наканваше да си тръгне. Адвокатът му кимваше да остане, отвеждаше посетителя в ъгъла, сядаха там и тихо, за да не пречат на момчето, разговаряха. Но колкото и тихи да бяха думите им, те разсейваха гимназиста и той, без да иска, се заслушваше.

Веднъж в кантората дойде човек на средна възраст – слаб, с очила, чиито телени дръжки се извиваха край дребните му уши и стърчаха отдолу, където са сколуфите. Беше облечен в черен костюм, имаше вратовръзка с дребен възел и цървули от автомобилна гума.

– Аз съм учител от Сръбляница – каза той, снемайки каскета си. И както е редно, когато човек дойде при адвокат, започна да разказва своите прекеждия. Отначало се стесняваше, говореше тихо, сякаш се извиняваше, че занимава събеседника си с такава неприятна история, но после, като си припомни всичко станало, лицето му пламна и той заговори високо, поклащайки нервно коленете си.

Ученикът почукваше сегиз-тогиз с пишещата машина – искаше да мислят, че е зает със своята работа и слушаше внимателно това, което разказваше дошлият.

... Лятос в Сръбляница започнали да събират дивячки ябълки, къпини и трънки – щели да правят пулп и да го пращат в Германия. Наредили качета под един навес, търговецът мерел на децимала, плащал и буретата се пълнели. След седмица дивячките започнали да вкисват, замирисало на казанджийница. Дявол знае как германците щели да ядат такъв киселаш. Но търговецът не се тревожел. Мерел и плащал.

– С тоя хаймана се захвана жена ми – говореше учителят и бършеше с хастара на сакото своите очила. – Откарал я веднъж с моторетката до града. Викам ѝ: „Хората почват да говорят това-онова ...“, а тя: „Че да си говорят! Покани ме човекът – отидох. Ти пеша ли искаш да бършя до града?“... Тая моторетка и мене ме докара до тука... Рекох ѝ на жената: „Ще те хвана с него и ще набутам мутрата ти в пулпа!“ а тя се подсмива: „Пуснали са ти мухата и ти гледат акъла!“ Да, но мухата се навърта все там, дето има нещо нечисто... Реко – и ги хванах. Бях заминал за съседното село – там е прогимназията и средищният директор ни извика на съвещание. Върнах се не на другия ден, а още вечерта. („Както в глупавите филми“, помисли си адвокатът.) Бутам – вратата заключена. Почуках – никой не отговаря. Тласнах с рамо и счупих бравата. Вътре – оня с пулпа. Закопчава си ризата и не може да улучи илика. Целият вмирисан на киселици, майка му стара! Гледа ме и мига като плъх в брашно. Ако река, главата му мога да отсека, законът няма нищо да ми каже, но си викам: „Какво е виновен човекът? Поканила го – дошъл...“ „Лека нощ и приятни сънища!“ – думам му аз, както подобава на културен човек, дръпвам се от вратата да му сторя път и той, май за смахнат ме е сметнал, излиза и изчезва. „Хайде и ти след него! – викам на жената. – И да не ми се мяркаш пред очите повече!“... Тя помисли, че ще я шамаросам, та се заварди. Но аз не посегнах. Най боли, кога човек сам се бие... Отиде да преспи у някаква приятелка, а на сутринта...

Той разказваше подробно и Веселин, вече забравил недописания лист, съвсем ясно си представяше как на сутринта учителят обикаля махалата, събира на двора всички съседи и пред тях започва да изхвърля рокли, фланели, комбинезони, обувки, одеяла, възглавници. После взема брадвата, намества дръвника – един стар церов пън, прокълцан по средата – и започва да сече надве всичко. Половината рокля хвърля от едната страна на дръвника, другата половина оттатък, дето е кочината. Сече възглавниците – хвърчи перушина, хората се дръпват към оградата. И обувките сече. Острите токове не могат добре да се

закрепят на дървника, но той удря, където попадне, и коравите гъонови късове свистят над главата му.

– Наех един каруцар – колкото ми поиска, двойно му дадох, – пратих да извикат жената, а тя стои сред двора ни жива, ни умряла. Мисли, че ще замахна с брадвата и ще я свърша. Но ние сме интелигентни хора. Умеем да се владеем, кога трябва. Викам ѝ: „Избери си кой куп искаш, всичко е разделено по равно“... Стои и не помръдва. „Вземай, пачавро, качвай се в каруцата и се махай от очите ми, докато не са ме хванали дяволите!“ – кипвам аз и влача към ритлите един наръч парцалак, а ръкавите на роклите се плетат из краката ми.

Така я свърших, за добро ли, за зло ли...

Адвокатът помълча, почука с пръсти по коляното си и рече:

– Има консумирана вина. Ще гледам да те оправдая.

А после, когато оня с дребния възел на вратовръзката и с цървулите от автомобилна гума се сбогува и застана пред количката на отсрещния баничар, за да закуси с една клисава баничка, от която се лющеха прегорели корички и падаха по реверите му, адвокатът се обърна към момчето и триейки уморените си очи, продума:

– Живот... Слушай и запомняй. Щом си решил да се занимаваш с писателство, това все ще ти потрябва някой ден ...

ВЪПРЕКИ УСИЛИЯТА СИ не успях да предам на никого позорния медал. До вечерта можах да срещна само квартиранта на Булаиреца, който носеше шише с боза и един прегорял хляб под мишницата. Вместо да побегне, както правеха другите, той изчака да го приближа, каза ми на чист български език: „Здрасти!“ и когато аз, напипвайки оловната отливка, се готвех да я мушна в джоба на куртката му мигновено, преди да успее да блъсне ръката ми, както направи Любен, видях, че е плакал. Очите му бяха зачервени.

– Булаиреца е зле – рече момчето, без да подозира опасността, която го грози. Позорният медал можеше всеки

момент да се намести в джоба му, дето лъщяха капачките на три бакелитови писалки. (Веселин имаше слабост да събира писалки.)

И той ми разказа, че снощи, когато се връщал от сечището, старецът бил спрял от двамина непознати: „Какво носиш в торбата?“ „Нищо, трохи.“ „А къде е хлябът?“ „Свърших го, че то колко хляб беше?“ „А бе ние знаем как си го свършил...“ Единият го смъкнал от самара, другият го халосал по темето с нещо твърдо.

– Кобилата си дойде сама. Тръгнах да търся стареца и го намерих в един храсталак. Лежи като мъртъв. Едва го изправих на крака. Как съм го крепил по пътя, как се прибрахме у дома, аз си знам. Сега седи на леглото, но му се вие свят. „Донеси ми боза – вика, че ми гори душата.“ И излязох.

Веселин разбра, че много се е застоял с мене, и забърза към къщи. Аз какво можех да направя? Да тичам след него и да му дам позорния медал?

Не, не можех да бъда такъв подлец...

Не мигнах цяла нощ и на сутринта заедно с металната отливка понесох и тетрадката, където тридесет пъти бях преписал новия урок по френски.

Тридесет пъти „Дребосъчето“ на Алфонс Доде вървя до моя писец, който на сутринта потъмня и стана дребен колкото искрица, защото газта в лампата се беше привършила и мъждееше само фитилът. И тридесет пъти поглеждах към къщата на Булаиреца.

Там прозорецът също светеше и моят съученик също не спеше, седнал до леглото на стареца.

В КЛИСУРАТА МЕЖДУ КОРЕНИТЕ НА БУКИТЕ имаше лански преспи сняг. Те лежаха върху изгнилата шума, прободени от треви и папрат. Наведен над кормилото, с очи насълзени от насрещния вятър, Пътника не ги виждаше добре – те се размазваха и изчезваха, но оставаше тръпчивия им мирис. Между дърветата се мяркаха поляни. Дърпани от свистящите спици, те

се натягаха и когато колоездачът отминаваше, се отмятаха надире, сякаш бяха гумени.

Дърветата започнаха да оредяват. Склоновете, които стискаха пътя, се отдръпнаха. На завоя до две круши, превити от плод, се показа покрив на къща, после – дишло на каруца, вирнато към небето. На него, разрошен от вятъра, запя гърлест балканджийски петел.

Пътника се спусна край тая къща. Мамен от нанадолнището, той предусещаше приближаването на равнината. За нея вече му говореше ароматът на вятъра. Отдолу, сякаш през внезапно отворен прозорец, нахлу светлина на есенни дървета. Ония, които бяха оттатък реката, преминаха брода и застанаха до шосето. Всяко дърво носеше свой аромат, който плуваше над поречието като тънка мъглица, пронизана от летежа на сойките.

Пътника се обърна и потърси с очи другите колоездачи. Още не се виждаха. Къщата с петела беше останала далече. Реката приближи до пътя, мярна се цигански катун, залая куче и влачейки дълъг синджир, се спусна да гони колоездача. Развикаха се дечурлига, един циганин с червен пояс свирна на кучето и то виновно подви опашка.

След малко се зададоха останалите колоездачи.

Те пътуваха в група, изпълнила цялото шосе. Тая спокойна група изведнъж се разшава, размести своите цветове като ливада, сепната от вятър, профуча край циганския катун и докато кучето да повлече своя синджир и да изджафка, свистенето на спиците изчезна зад върбите.

Тогава се чу пукот, по настилката задра желязо, вдигна се прах. Циганинът дотича, сподирен от десетина дечурлига, и видя да се изправя до канавката висок плещест мъж. Фланелката му, кръстосана с две червени гуми, бе потънала в пот. Под ожуления му нос помръдваха прашни бели мустаци. Той помисли, че циганчетата са хвърлили пирони на пътя и сега идват да погледат зрелище, затова, преди да изправи колелото си, тръгна към циганина, опита се да го сграбчи за коравата от кир жилетка, но циганинът пъргаво се извъртя, викна на децата: „Бягайте!“ – и те

се пръснаха кое накъдето види.

– Сус бе, човек! Ще ми се пукне жлъчката...

– Знаеш ли, че ако се развъртя, и твоята жлъчка ще отиде, и от катуна ти дрипа няма да остане! – плю колоездачът и го погледна така, че го прониза. – Пуснал си тая паплач да хвърля пирони по пътя, а ти стоиш и се пулиш насреща ми... Ей, няма да станете хора това циганите! Покръстваха ви, миросваха ви – все хайдуци и въшльовци си останахте...

– А, а, да си имаме уважението! – опъна му се циганинът. – Ей с тия ръце и с една вретенарска торба двайсет години храня циганката, и децата гладни не съм оставил. Питай из околията, ако има човек, дето съм му откраднал луково перо, можеш да ми теглиш направо патрона... А за пироните не си туряй грях на душата. Дяволът ги е хвърлил и ти си имал късмет да ги намериш...

Колоездачът се усмихна, поразвеселен от циганското бърборене, и се наведе да огледа своето колело „Бианка“. То лежеше със спукана задна гума, а десният му педал беше пречупен по средата.

Циганчетата разбраха, че непознатият се укротява, наобиколиха го, едно от тях се хвана за звънчето. А син на вретенаря с жълтеникаво, като че ли опушено лице, опипа резервните гуми, които се бяха врязали в раменете на колоездача, и промънка:

– А бе, чичо, с тия ли работи пазиш равновесие?

– С тях – усмихна се той. – Но не можах да го опазя...
Нейсе...

Нямаше смисъл да сменява спуканата гума. Само с един педал не можеше да продължи състезанието. Откъм реката се чува подвиквания. Женски глас зареди песен. Водата бучеше и мелодията на тая песен подскачаше като треска между камъните на бързея. Колоездачът се обърна и видя, че към катуна идва стара циганка с побелели плитки – може би бяха повече от десетина. Те се спускаха като миши опашки край глинещото ѝ лице и през тях стърчаха широки уши, прокъсани отдолу от

обици, носени на младини.

Циганката стискаше до гърдите си голо-голеничко дете. То ревеше, цялото зачервено, шаваше с коремче, по което се виждаха кафяви букови шумки. Ръцете на циганката го друсаха и го укротяваха. Колоездачът разбра, че случаят го е довел да присъства на странна циганска церемония.

В реката, която носеше от преспите под Ком шума и гнили корени, сега кръщаваха дванадесетото дете на вретенаря. Колоездачът не видя кога старата циганка го гмурна в реката, но мокрото петно върху блузата ѝ ясно му говореше за това. Циганката приближи непознатия и му подаде детето. Той едва го задържа, защото мокрото телце се хлъзгаше в шепите му.

– В тебе му е късмета, бащице... Ще му дадеш името си. И – една жълтица ще му туриш на пъпа.

– Иван... Да му е честито името! – изрече колоездачът, посегна към каруцата, взе една риза на циганина и с нея уви детето. Крачетата му се набутаха в единия ръкав и се укротиха. Бих му дал жълтица, и две бих му дал, ала нямам. Виждаш как съм тръгнал – посочи той късите си гащета. – Но все ще се намери нещо за подарък...

Той се наведе, сне от раменете си преплетените велосипедни гуми и ги сложи пред нозете на бащата:

- И колелото ще му дам, когато поправа педала. Да го кара и да носи името ми по земята...

Детето кротко дишаше, сгушено в провисналата риза на циганина. Беше се затоплило, усмихваше се насън и помръдваше с нослето си – дребно като едничкото копче на бозовата вретенарска жилетка, което циганинът се мъчеше да закопчае и все не можеше, защото ръцете му потрепваха от вълнение.

- СТИГА С ТИЯ ЦИГАНИ! – вика мама. – Не искам да ми се мяркат пред очите!

А на мен ми се ще да продължа своя разказ, защото тия скитници са оставили в душата ми нещо светло и мамещо.

И така...

За да не я усети никой, циганката мина през вратника, дето е оборът, и на пръсти прекоси половината двор, закрыта от проснатото пране. Но тя се излъга. Кобилата изцвили, усетила присъствието на човек, мама рече: „Излез да видиш кой иде!“ – и аз зърнах една червена забрадка да прозира през мокрия чаршаф. Срегнахме се очи в очи с влязлата циганка. Тя тръсна глава да отметне косите си и се откри тънка шия с една бенка долу, дето син гердан се полюляваше от бързото ѝ дишане. Смигна ми – лицето ѝ стана необикновено бяло, защото клепачите угасиха тъмния огън на нейните очи. Нищо не ми каза, разбута с ръка прането и се провикна, усетила, че мама е у дома. А може би я беше видяла зад прозореца:

- Хайде, булка, на хубавите кошници! Може за стари дрехи, може и за боб...

Остави кошниците на пода и те внесоха в стаята дъх на леска и на дим от катунарски огнища. Това трая миг, после пак усетих киселата миризма на току-що боядисаната прежда.

Мама не погледна стоката на циганката. Не ѝ харесваха такива кошници грубо работени, уплетени по дръжката с тенекиена изрезка.

Знаех, че мама ще попита циганката откъде е, женена ли е, има ли деца. После ще ѝ даде стол да седне и ще ѝ заразказва колко тежко съм боледувал миналата година, как са ме водили в Мърчево да ме гледат на рентген. След туй ще ѝ каже, че това циганите са много особени хора. Другите се трепят от работа, а те тръгнали по просия. И крадат. „Молим, молим!“ – ще рече циганката. „Няма какво да молиш. Яла съм ви попарата! Всеки знае: дай лук, дай чушки, че циганчетата са гладни. А защо не вземеш мотиката?“

Както си мислех, така и стана. Мама разпита подробно циганката. Оная отговори, че се е женила два пъти. Избягала от първия си мъж на един панаир. Стар бил, много му къкрели гърдите от тютюна и много я биел. Харесала един мечкар,

хванала се за него и това е. И той я биел, но бил млад и хубав. Вечер я гъделичкал с мустаците си и не я оставял да дремне...

Циганката погледна към мене, измери ме от главата до петите и рече:

– Не знам какво е видял доктора, дете си водила момчето, но аз виждам път до гори тилилейски и там, на бял камък, седи болестта му – гола, гладна и жадна. Седи и го гледа право в очите. Ако имате риза необличана, дай да облечем болестта. Ако имате яйца от черна кокошка, дай да ѝ ги дадем. Ако имате първак ракия, дай да я упоим... Ще ѝ кажа: „Ето ти риза – да не мръзнеш, ето ти тия яйца, яж, пуста гладнице, ето ти ракия, дано ти изгори сърцето! Върви при вълците и мечките и забрави това момче...”

Тя ме хвана за китката и обърна дланта ми:

– Ще мине една птица с шарена опашка и това момче ще тръгне след нея. Босо ще върви, тръни ще го бодат, камъни ще го спъват – няма да спре. Ще стигнат до мътна река. Птицата ще прелети, а момчето ще остане на отсамния бряг. Тогава ще дойде едно агне и ще му каже: „Хвани се за шията ми да те пренеса оттатък!”

Аз вече не чувах гласа на циганката. Той, съвсем притихнал, водеше очите ми по незнайната земя. От един хълм видях втората река, над която се спусна птицата. Сянката ѝ докосна водата и стана синя – цветът на бързея попи в нея. Сведох се над реката. Видях отразени облаци и ги чух как си говорят с планинските върхове. В най-дълбокия вир зърнах сребърна рибка. Тя докосна лицето ми, огледано във водата, и рече: „Забрави птицата и остани при мен. Ще бъдеш най-честитият...”

Но аз няма да остана. Усещам с лицето си сянката на птицата и намерил брод през синята вода, тръгвам след нея...

Сега, когато от тоя ден са минали толкова години, мисля за третата река. Циганката казваше, че тая река ще бъде златна. Дошлият до нея ще измие ръцете си и дланите му ще станат

златни.

А аз я виждам смалена между едри камъни, по които с пръстени от талог са отбелязани нейните отминали години. Оня, който върви след сянката на птицата, ще спре тук да измие очите си от праха на големите пътища и ще зърне между камъните, в късче небе сред вира, лицето си. И трудно ще го различи от глинените склонове, които също се оглеждат във водата, набраздени от летни дъждове. И ще разкопчае своята дреха, за да си поеме дълбоко дъх, ще благослови птицата, която го доведе до тук и направи честита душата му...

Моята ръка се потеше в дланта на циганката. Мама сложи в кошницата най-новата ми риза, между гънките ѝ нареди яйцата на черната кокошка, а шишето с ракията облегна до дръжката.

Гостенката си отиде. Мама остана в стаята при котела с боядисаната прежда. Когато привечер излезе да прибере прането, не намери нищо на двора. Въжето висеше празно. Циганчетата, останали да чакат майка си, бяха свършили своето.

Мама тракаше ядосана с котела и хокаше по котката.

А аз заспивах и се усмихвах на циганката. Тя докосваше съня ми с дългата си, люшкана от вървежа ѝ фуста, търкаляше го като камъче – и ме оставяше буден.

Можеше ли да се купи нейде по света такава приказка срещу един вързоп мокри и кърпени дрехи?

ПРИВЕЧЕР, КОГАТО БЯХМЕ СЕДНАЛИ да вечеряме, на вратата се почука. Грънчарят не стана, защото помисли, че може да е вятърът. Но чукането се повтори и хазяинът, изправен на прага, видя човек, среден на ръст, с дълъг сив балтон от скъп плат, доста изтрит по реверите и край джобовите. Отначало не можа да го познае, но после, когато оня му усмихна и между тънките му устни се показаха изкуствени челюсти с по едно златно зъбче там, където е мястото на кучешките зъби, майсторът му кимна приятелски с глава и го покани да влезе.

С тоя човек грънчарят се познаваше отдавна. Жените, към която гостенинът не беше безразличен, го наричаха гальовно Зъбчето. Усмивката му винаги бе озарена от блясъка на двата златни зъба и това му придаваше особено очарование.

Той доставяше сено на конния полк, където хазяинът беше служил преди години. Тогавашният млад войник го беше виждал да минава край сеновалите с подобен дълъг балтон (а може да е същият, с който дойде – балтоните от флаконе нямат скъсване!). Срещна го веднъж и на една добруджанска гара. Виелици бяха засипали линията, влакът закъсня цели седем часа. Майсторът седеше край изгасналата печка в чакалнята. Някой отвори вратата, нахлу пръхтене на коне и цял облак сняг. Обърна се и видя за голямо свое учудване някогашния си познат от конния полк. Влезлият много се зарадва, че среща в тая заснежена равнина близък човек. Седна, разгърна вестник, попил червенината на къс сланина, и започна да реже с ножчето си тънки филийки, през които се виждаше движението на острието. Покани го, но майсторът отказа – беше вечерял. Когато оня се нахрани и пусна вестника в студеното гърло на печката, заговориха за дребни случки по пътя, за квартири (Зъбчето му се оплака, че от година живеел в един сутерен), за болести, за хотели, в които сутрин чистачките тракат с кофе и човек не може да се наспи. Грънчарят научи, че от няколко години приятелят му е пенсионер. Купил от военните един бракуван автомобил „Фиат“. На сметка го купил, но после се оказали много дефекти. Бил стар модел, никъде не се намирили части за него, та дошъл чак в Добруджа, защото му казали, че някакъв емигрант се върнал от Америка с автомобил като неговия, катастрофирал – много лошо се блъснал – и решил да го продава на части.

Бившият доставчик на сено беше напълнил чантата си с бутала, бурми и дори един клаксон беше закупил с крушовиден гумен издатък и с пиринчена фуния, която лъщеше, надигнала закопчалките на неговата олющена чанта.

Майсторът си помисли, че тая вечер неговият стар познайник е дошъл да му се оплаче от своя „Фиат“ или да го помоли за някоя услуга, и любезно го въведе в гостната.

Нещо златисто се търкулна в краката на Зъбчето и го накара да се дръпне. После, когато хазяйката повдигна фитила на лампата (тая вечер нямаше ток), гостът видя на пода едно коте с големи зелени очи и пухкаво коремче, потрепващо от едва доловимо мъркане.

Така котето, което бях подарил на грънчаря, посрещаше гостите.

То беше потомък на оная селска красавица Флорина, имаше нейната плавна походка и носеше във всеки кът на старата градска къща интимната светлинка, която беше оставила в моите спомени нейната прародителка.

Градският живот беше научил нашето коте на леност. То по цели часове се излежаваше върху шарената черга, към обяд, увисвайки на бравата, отваряше вратата, отиваше при своята чинийка и като докосваше с крак попарата, за да се увери, че не е гореща, започваше лениво да се храни. После пак се излягаше и блажено заспиваше.

Котето, цялото тъмnozлатисто и пухкаво, имаше едно бяло петно, което започваше от средата на челото му и завършваше с ушите. Това петно твърде много приличаше на корона и ние на шега нарекохме нашата красавица Принцеса Флорина. Не само заради короната. И нравът ѝ беше подходящ за такова име.

Когато порасна, Принцеса Флорина стана неузнаваема. Започна да си остри ноктите по краката на столовете, да се качва по полиците и да събаря наредените там съдове, да скача към прозореца и да лови мухите, които пълзяха зад дантеленото перде. От тия ловни похождения пердето беше разпокъсано и по него висяха като примки дълги нишки.

— Благодаря за услугата. Реших да започна търговийка, да добавя нещо към пенсията — каза Зъбчето, сви банкнотите, които

майсторът му даде, и ги сложи в горното джобче на сако си – сложи ги внимателно, сякаш са чупливи. Котето, което отначало го оглеждаше изпитателно, разбра, че е добър човек, заумилква се край бежовите му гамаши и с лек подскок легна на коленете му.

Гостът зараказва за някакво чудотворно лепило, открито от един негов приятел. Лепи всичко! Щял да тръгне и да го продава по панаирите. На земята има много счупени неща. Хората са петимни за такова лепило. Ще се избиват да го купуват!

Струваше ми се, че думите му, напоени с лепливо очакване и надежда, се задържаха върху предметите, за да ги запомним и да им повярваме.

На тръгване той пригуши котето между широките ревери на балтона си рече, срамувайки се от своята неочаквана разнеженост:

– Няма да си отида, ако не ми дадете тая животинка. Ние с жената сме самотни хора – нека има нещо да ни весели...

Майсторът щеше да се възпротиви. Беше свикнал с котето – с гальовността му, с неговата мила палавост. Струваше му се, че домът ще обеднее без Принцеса Флорина. Но хазяйката, изглежда, бе очаквала тъкмо този миг, защото се усмихна на госта, каза му, че е вече стара да слугува на котка, нареди се да разкаже за нейните пакости, но съобрази, че гостът може да се откаже от намерението си и да я върне, и започна да говори колко е мило котето, как се радва на хората, как може да развесели човека дори когато е най-тъжен...

Майсторът знаеше нрава на жена си и не поиска да ѝ противоречи. Щом си беше наумила, тя щеше да се отърве рано или късно от малката Флорина, станала ѝ омразна със своите пакости.

Зъбчето се сбогува, обърна се да кимне с глава на стопанина, преди да затвори вратата, и грънчарят видя, че очите му си остават тъжни. Котето съвсем се беше скрило между ожулените ревера и отгоре, където беше се надиплила

червеникавата вратовръзка на госта, се показваше котешката главица със своята ослепително бяла корона.

Не знаех, че от тоя миг започва най-печалното царуване на Принцесата.

ЗЪБЦЕТО СПИРАШЕ АВТОМОБИЛА и опваше своята палатка до цирка или до някоя бирария, където се събираха повече хора. Наместваше до нея сгъваема маса и нареждаше своята стока: една купчина туби с лепило, измачкани от разкарване по панаирите, няколко счупени порцеланови чинни, две чаши без дръжки и един бакелитов гребен само с няколко зъбци.

Сядаше на стола и започваше да чака купувачи.

Жена му, опряла гръб о калника на колата и опънала своите тънки крака в домашни пантофи, украсени с пух от заешка опашка, плетеше чорап. При всяко преплитане нишката на врата ѝ подскачаше и се опъваше. Ако човек знаеше колко чорапа е изплела през живота си тая жена, би помислил, че бръчките по шията ѝ са нарязани от вечно опнатия и подскачащ конец.

Понякога в багажника се чуваше мяукане. Жената удряше с лакът по калника и звукът секваше. Сред багажника – в кошница, постлана с един вехт пуловер на Зъбчето – лежеше Принцеса Флорина. Тя пътуваше със своите стопани от панаир на панаир, застаряла и необщителна.

Въпреки подвикванията на Зъбчето, че неговото лепило може да направи като нов и най-разбития съд, малцина се спираха при него. Хората не мислеха за счупеното. Тях ги влечеше пъстротата на панаира, и сивата сергийка на оня, който продаваше чудотворно лепило, се изплъзваше от очите им.

Понякога спираха селянки, слушаха внимателно обясненията на продавача и дърпани от децата си, които все бързаха за някъде, се наканваха да купят от неговата стока. Но

селският им навик ги караше първо да се уверят, че лепилото наистина е чудотворно. Хващаха залепената чиния с големите си пръсти, свикнали да доят кози и да скубят коноп – и тя се отлепваше. Въпреки обяснението на продавача, че лепилото не е засъхнало („Предметът не бива да се пипа поне два дена!“), жените си отминаваха с недоверчива усмивка.

Но имаше дни, когато му провървяваше. Случваше се да продаде по цяла кутия лепило. Купуваха го обикновено граждани, които имат по-нежна покъщнина и където по-често се случва нещо да бъде счупено.

Веднъж например една възрастна жена, облечена в тъмен костюм с дантелено жабо и с дълги, изящни пръсти, купи пет туби. Щели да подлепват клавишите на пианото, та това лепило много ѝ било нужно. Имала преди години лепило от Виена, но се свършило. „Никое лепило на земята не е вечно. Вечно е само изкуството!“ – каза тя на тръгване. След нея до сергията спря човек по жилетка, край чието ляво джобче висеше златна верижка. Походката и гласът му подсказваха, че е бил военен. Заговориха и се оказа, че наистина е така. Подофицерът от запаса си купи няколко туби и поиска адреса на продавача – при случай отново да прибегне до неговите услуги. Имал ордени, на които се отлепили закопчалките. Искал да ги приведе в изправност. За това можеше да му стигне само една туба, но той, уверен, че и занапред ще получава такива отличия, се запасяваше с лепило. Не беше сигурен, че закопчалките им ще бъдат здрави!

С припечелените пари Зъбчето реши да покани жена си на вечеря в съседната бирария. Беше им омръзнало да ядат евтин салам и след като дадат обелките на котката, да слушат отдалече как оркестърът свири до полунощ отначало бавни мелодии, а по-късно, когато оркестрантите се напият – кючеци и цигански танци.

Повечето от музикантите бяха цигани и мелодиите, които свиреха в ранните часове, не им допадаха. Те, бавни и дисхармонични, се лутаха по стъпканата трева на пазарището като пайванисани коне. Но когато дойдеше полунощният час,

кръвта на музикантите се разпалване, кларнетите и флигорните започваха да се гонят, сякаш играеха на криеница. Тогава пайванисаните коне скъсваха въжетата и хукваха край панаирджийските палатки, оставили след себе си ехтящ тропот и плющене.

Зъбчето тръгна, хванал нежно под ръка жена си. Червените крушки, нанизани над входа на бирарията ги озариха за миг и ги пуснаха да влязат в това царство на безгрижието и на избухващите смехове.

Въпреки че искаше тая вечер да бъде много радостен, Зъбчето разбра, че вече в изгубил навика да се весели.

Той пропиля всичките си пари и заръча на музикантите да изсвирят за него и жена му едия мелодия, която биха слушали на свищовския кей вечерта, когато се ожениха. Бе излязъл тогава с невестата си да се поразходи и да погледа залеза над румънския бряг...

Тая мелодия, вместо да го разнежи, натъжи сърцето му. Цигуларят, когото покани на масата да го почерпи, беше възрастен човек, но с късавото си лице приличаше на глуповато момче, прекомерно пораснало през последното лято, от което ръкавите на сакото и крачолите му са твърде окъсали. Като го гледаше, продавачът на лепило си мислеше, че тоя цигулар, когато е бил малък, насила са го карали да свири, както правят много градски семейства, загрижени за своя престиж. А той е чакал да минат досадните музикални часове и да се зашляе навън – да гони котките и да замерва с камъни врабчетата из градините. Но животът го е научил – продължаваше своите мисли Зъбчето, – че е по-леко да свириш в една бирария, отколкото, да кажем, да поправяш обувки, целият вмирисан на разкиснат гьон, или да скиташ по панаирите и да продаваш лепило...

Цигуларят пиеше, с лице, половината зелено от падналата сянка на бутилката.

– Правите ми фрапиращо впечатление – каза той и погледна замисления си събеседник. – Не бъдете скептик. Животът е така кратък! Нека сме хора с амплоа... Досега съм запомнил трима

души в тая бирария: един адвокат беше спечелил някакво дело и почерпи целия оркестър, един джамбазин влезе между масите направо с коня си и конят започна да рита – едва не ни изтрепа. И вас няма да забравя. Вие сте ексцентрик и ми харесвате. Ще очаквам вашата визита при по-интимна обстановка.

Цигуларят се усмихваше и от това цялото му късаво лице ставаше на бръчки. Той беше заучил тия думи от своя учител по музика, в детството си, и когато искаше да изглежда интелигентен, обграждаше с тях своя събеседник заедно с дъха на чесън, който се излъчваше от думите му.

КОГАТО СЕ НАКАНИХА ДА СИ ТРЪГНАТ, жената на Зъбчето сви в една салфетка кокалчетата и късчетата сланина, останали в чинията – щеше да ги даде на котката. До кокалчетата с власинки сурово месо, неизтръгнато от вилиците, оставаше и техният кратък, неосъществен празник.

Докато вървяха към своята палатка и се спъваха във въжетата на цирка, тя, като млъкваше само когато си поема дъх, му натякваше – за кой ли път, – че е разсипник, че с тия пари, дето ги пропиля тая вечер в бирарията, биха могли да преживеят цял месец, че ако не е бил баща ѝ да продаде нивата до реката, сега нямали да имат и тоя сутерен, а щели да скитат от квартира на квартира.

Той не ѝ отговаряше. Знаеше, че още при първата дума тя ще кипне, а после цяла нощ ще капе валериан на бучки захар и ще му натяква за своя проигран живот. И отново ще намекне за оня пикюр, дето дошъл преди години с файтон да я иска за жена. („Не споменавай името му, че ме сърби юмрукът!“... „Ех, ум, ум, ако ми беше дошъл навреме, сега не щях да скитам по панаирите, а можех да си пия лимонадата под шарено чадърче до някое морско казино и той да ме гледа право в очите...“) Зъбчето си представяше как ще влязат в палатката, как ще търси в джоба си кибрита да запали фенера. Тя ще започне да се съблича и ще се обърне с гръб към него – не че се свени, това ѝ беше навик от

моминство. Пембеният ѝ комбинезон, разтегнат от много пране, със съвсем изтънели презрамки там, дето се допират до ключиците, ще я прави съвсем дребна и остаряла. Тя ще седне на походното легло. Гърдите ѝ, плоски и прилепнали към корема, ще се залюлеят лениво, когато се наведе за одеялото. После ще се обърне към него и той ще усети на бузата си лепкавата мекота на нейната целувка за лека нощ.

Остави я да влезе в палатката и седна на тревата да изпуши една цигара. Не му се спеше.

ТАКА НЕ МУ СЕ СПЕШЕ И ПРЕЗ ОНИЯ НОЩИ, когато за пръв път усети гъдела на венчалния пръстен.

Стъкленият сервиз, подарен от кума им, стоеше върху шкафа до прозорчето на сутерена. Това беше единствената нова вещ в техния стар дом. Столовете, масата и леглото бяха купени от един арменец, изселил се преди години във Враца. Леглото имаше високи крака, табли, украсени с изкусна желязна плетеница и четири оловни топки на четирите му ъгли. Върху едната табла с молив, както правят овчарите по своите рабоши, арменецът беше отбелязал щастливите си нощи. Чертите бяха толкова нагъсто, че Зъбчето не се и опитваше да ги преброи. Само казваше на жена си, когато дъхът ѝ замъглеше очите му, че и той ще започне такова летоброене, като на арменеца, но после, отпуснат и отмалял, забравяш да стане и да вземе молива.

През прозорчето на сутерена се виждаше долната част на един телеграфен стълб, хванат с ръждива скоба за циментова подпорка, виждаха се дървени огради, по които тъмнееше прецъфтяло грамофонче, а по-нататък се редяха дворове, тук-таме оживени от розовината на детски пелени.

Винаги, когато видеше такова пране, той палеше цигара и се замисляше. Беше отраснал в многолюден дом и му се искаше да са имат рожба, да се буди от детски плач нощем, когато е страшно уморен, да държи до гърдите си едно топло телце и крачета, смъкнали своите чорапки да се мушкат в пазвата му и да

го гъделичкат. Жена му отлагаше: „Нека да купим килим, да пообзаведем стаята, че тогава.“ След три години спестиха пари, донесоха килима и го проснаха върху чамовото дюшеме, изкривено от миене и стъргане. Мебелите на арменеца изведнъж овехтяха и станаха непоносимо олющени и старомодни.

Трябваше да се почака с детето, докато купят нови мебели.

След столовете и масата дойде редът на леглото. Зъбчето се възпротиви да го смени с друго. Това легло беше свидетел на неговата изгубена нежност, на желанията, с които отдавна беше се простил, и той не искаше да го захвърли на тавана или да го даде на прекупвачите, които ще го пребоядисат, заличавайки сладкия летопис на арменеца, и ще го занесат на някой пазар, без да знаят, че продават и най-хубавите мигове на неговия стопанин.

Килимът скоро извехтя. Заприлича на ливада, в която са пасли коне и чоплейки с плоските си зъби зеленината ѝ, са оставили само прегоряла земя. Избеляха и мебелите, събрали ивици прах по шевовете си.

Той се връщаше вечер от сеновалите, изтърсваше осилите от маншетите си и лягаше да спи, често пъти без дори да вечеря.

ПОГЛЕДНА ЦИГАРАТА. Гореше само от едната страна. Пепелта се задържаше за недокоснатото от огъня хартиено езиче и не падаше. „Цигарата показва път“ – помисли си Зъбчето.

Панаирът свършваше след два дни. Камионите, тракайки по междуселските пътища с ръждясалите ребра на цирковия купол, щяха да отнесат тоя излиял вече празник в златното поречие на Панега, там щяха да дойдат други хора, с други очи, жадни за бягащите светлини на стрелбищата и на бирариите. И панаирът щеше да възкръсне, огледан във вировете и в ножчетата на селяните, които режат шарени дъбнишки дини и се усмихват на пукащата следа пред острието...

Там, някъде на края, където почват царевиците, ще опъне своята палатка и той, ще нареди кутиите с лепило и ще зачака. Чиниите и гребените, залепени от неговата ръка, ще сивеят от

праха на панаира. Зъбчето ще чака купувачите. И те непременно ще дойдат, защото по света има много счупени неща, за които е нужен неговият лек.

Флорина тъгуваше под ръждивия покрив на багажника за аромата на чубрица и на прегорял лук в дома на майстора, за тракането на паниците – тракане, което ѝ напомняше за звезди, мигащи над покрива, и за помръдването на крака под масата, върху която димяха вечерните ястия. Тя разбираше мълчаливия език на тия крака и по тях познаваше дали е весел оня, който чупи хляба, или е уморен и замислен.

Преди време, в края на зимата, Флорина лежеше върху извехтялото чердже в кухнята на Зъбчето и слушаше как размразеният лед скрипти под стъпките на минувачите.

Беше кишав ден, в лапавицата заедно с хартиените късчета и сламата от въглищарските каруци се примесваше протяжно мяукане на котараци. Тоя стон над покривите, удвоен от ехото на празните тавани, нахлу в сутерена и нещо мъчително-сладко сви сърцето на Флорина. Това трая само миг. После сякаш някой грабна котката и я запрати към вратата. Тя не можа да се задържи за излъсканата брава и тупна на пода. Скочи към прозореца – стъклото изтрещя от внезапния удар и едва не се пръсна.

Когато жената на Зъбчето се върна, видя котката да гали корема си о изкорубените дъски на пода и да я гледа с молещи очи.

– Искат ти се – завика, обзета от ярост, жената – да се гърчиш по капандурите, а после да повлечеш своите недоносчета из дома ми...

Тя дръпна вратата, провери добре ли са затворени прозорците и посегна към аптекката. Намокри къшей хляб с някакви капки, от които пръстите ѝ потъмняха. Котката неохотно започна да дъвче, умири се за десетина минути и после отново

замяука.

Сред стаята, където лежеше дребна като кибритена кутийка светлинка от отвора на печката, се виждаше бялото коремче на Принцесата, което при всеки порив на вятъра по покривите се докосваше до чамовия под и потръпваше...

– ХАЙДЕ – КАЗА ПРОДАВАЧЪТ НА ЛЕПИЛО и котката, сепната от тракването на багажника, тромаво изпълзя из кошницата – беше още сънena. Намери се и до пазвата на своя стопанин. Той я пригуши и Принцеса Флорина, отдавна забравила добротата и нежността на хората, се отпусна, намести се на предните си лапи и замърка. В полусън тя виждаше, люляна от вървежа на Зъбчето, ту купола на цирка, с гердан от сини лампи, ту отсрещните покриви, огрени от луната, които изглеждаха сиви и прашни, ту селските коли с лениво преживящи волове и с кучета, вързани за опашниците.

Зъбчето свърна по една улица. Тя беше тясна, изровена от коли и каруци, и свършваше изведнъж до царевиците.

Тук беше краят на града.

Среднощният пътник оглеждаше дворовете и се мъчеше по оградите, по дръвчетата, по лозниците и по каменните стъпала пред вратите да познае какви хора живеят тук.

Първият двор не го задържа. Полегналите колове, които бяха повлекли след себе си ръждясала телена ограда, говореха твърде красноречиво за своя стопанин. Съседната къща го посрещна с мирис на вкиснати динени кори, сложени в едно каче до входа. Той мълчаливо я отмина и спря до друг двор. Надигна се на пръсти, за да надникне през каменната ограда, и видя ниски овошки, насадени отатък, дето почват нивите, видя геран, на чийто вител лъщеше цинкова кофа, а до нея – детско колело с плетена възглавничка на седалката ...

Котката усети, че стъпва на нещо твърдо. Бяха циглите на оградата.

– Хайде – каза Зъбчето и я побутна с длан. Изненадана,

котката не успя да се задържи за ръба на циглите, увисна и падна оттатък. Тишината на непознатия двор я уплаши, тя задраска по камъните и отново се намери върху оградата, където все още лежеше ръката на нейния стопанин.

– Хайде, не плаши се! – взе я в шепите си той и отново я спусна оттатък.

Тръгна си. Бялата корона на Принцеса Флорина не се показва вече над оградата.

Продавачът на лепило се мъчеше да си представи как на сутринта онова момче, чието колело е подпряно до герана, ще затича из двора и ще се развика: „Коте! Коте!“ Ще излязат майка му и баща му, ще зашляпат с чехли по каменните стъпала, ще сложат паничка с мляко до герана и ще гледат как непознатата за тях Флорина пристъпя страхливо, а след туй, изтрила с лапички млякото от мустаците си, започва да се гали ъ краката на момчето. После там, при герана, ще се боричкат нейните рожби и майката, блажено примижала, ще гледа как скачат по тревата, за да уловят отблясъка от кофата.

И понякога гръмолът на тая кофа, когато се докосва до стените на герана, слизайки към дъното, ще ѝ спомня за тракация капак на багажника и за големите панаири.

Зъбчето чувстваше, че е извършил нещо много важно, искаше да се радва, а тъгуваше за Флорина като за човек.

Стигна до палатката. Фенерът мъждеше и той помисли, че жена му е още будна. Отгърна брезента и видя, че спи. Върху лицето ѝ падаше сянка от фенера. То изглеждаше сиво, като покривите под луната.

И само рязко светеха пломбите на горната ѝ челюст.

В ЧЕТИРИ ЧАСА СЛЕДОБЕД, както ми беше казал Мосюто, аз взех тетрадката с тридесет пъти преписания урок по

френски и се запътих към неговия дом. Уличката ме изведе на пътя, който слизаше откъм Балкана. Тъкмо се канех да премина от другата страна, където беше реката и през оголелите клони на орехите се виждаше къщата на Мосюто, със синя завеска на най-горния прозорец, откъм завоя се спусна каракачанско стадо. То напираше, люлееше се, чаткаше с рога и оградите едвам го удържаха да не се разлее из дворовете. Челото на всяка овца беше белязано с розова боя. Тоя цвят личеше и по гърбовете на овните.

Каракачаните, размахали над главите си дълги тояги, подвикваха, овцете се струпваха по средата на пътя и над техния водовъртеж изведнъж излиташе като късче пяна сепнат звук на звънче. После тоя звук се успокояваше, ставаше весел и ритмичен и овцете, без да подозират, че пътят до кланицата става все по-къс, се отбиваха да чоплят тревата, поникнала между камъните до оградите. А някое сугаре отместваше с муцуна опашката на майка си – опитваше се да бозае.

Зададе се камион с войници. Шофьорът, показал остригана глава из кабината, изсвири и форсира мотора. Овцете се юрнаха, удариха се в оградата, прилепиха хълбоци и не се помръднаха, докато камионът не отмина. После над белязаните глави пак ситно и весело се понесе гласът на звънчето, който ги водеше към кланицата.

Свих по първата пряка уличка и се задържах за малко на моста. Долу реката се биеше в камъните и една патица, вирнала опашка, се мъчеше да улови някаква рибка. А рибката бягаше към дъното. Патицата, устремена след нея, се забиваше в запенената вода, съвсем изчезваше и отгоре оставаше да шава само едно извито като охлюв сребристосиньо перо.

Блазе ѝ на рибката – ще избяга. А аз – ща не ща – трябва да отивам.

Отворих вратничката. Пантите изскърцаха и тоя звук ме пропусна да вляза в двора на Мосюто. Минах между високи гергини и за моя изненада зърнах там нашия учител по рисуване Желязков. Снех смутен шапка да го поздравя. Той ми се усмихна

приветливо: „А, мой ученик! Какво те води насам?“ „Търся господин Пламенов“ – изрекох със сухо гърло аз.

Желязков отмести своя статив от пътеката, за да мина. На статива беше прикрепено платно, върху което имаше само няколко петна, небрежно нахвърляни с четка. „Пламенов, един ученик те търси!“ – подвижна художникът. „Нека ме почака на двора“ – чу се глас откъм балкона и аз останах пред вратата да чакам.

Тогава забелязах, че между гергините на висок стол, изплетен от ракета, седи французойката. Тя беше облечена в синя рокля, тясно скроена, с голяма дантелена яка, която подчертаваше матовата бледина на лицето ѝ. Цветята се поклащаха, местейки своите сенки, и от това роклята ѝ изглеждаше ту бледолилава, ту цикламеносиня.

Желязков беше облечен в черен костюм с артистична връзка-панделка, която падаше по реверите, носеше тъмносива шапка. Широката ѝ периферия хвърляше сянка върху лицето му и го правеше благородно, дори хубаво.

Той ми приличаше на старите френски художници, чиито портрети бях виждал в стаята на мировия съдия, когато Любен Яначков ме беше водил у тях.

Желязков примижаваше, изтягаше ръка, за да отмери нещо с дръжката на четката, размесваше боите върху палитрата и на платното петно по петно се раждаше портретът на французойката.

ПЛАМЕНОВ МЕ НАКАРА ДА ПОЧАКАМ ДОСТА. Откъм горния етаж до мен достигаше неговият напевен глас. Отначало помислих, че учи наизуст някое свое стихотворение. После реших, че е седнал да пише и повтаря гласно това, което се е появило под перото му. Бях чувал, че поетите са особени хора, но за пръв път имах възможност да стоя пред вратата, на един автор, който, обхванат от вдъхновението, забравил за всичко земно, ме оставя да го чакам цели часове.

Най-после вратата се отвори. Като пошляпваше с подгазените си пантофи, към мен се запъти поетът. Мислех, че ще го видя с разрошени коса, с трескави очи, в които още не е угаснал пламъкът на вдъхновението, с устни, които продължават да изричат стихове. А Мосюто беше съвсем прозаичен със своя разтегнат кафяв пуловер, с бежовите си, дълго негладени панталони. В проредялата му коса личаха нишки от паяжина. Може би, преди да дойда и да го чуя, че декламира, се е качвал да подрежда нещо на тавана.

След него, притваряйки внимателно вратата, излезе и застана на циментовото стъпало моят съученик Веселин! Той също като мене носеше под мишницата си тетрадка. Смути се, като ме видя, опита се да скрие тетрадката в джоба си, но Мосюто го потупа по рамото, хвана го подръка и го поведе към Желязков.

– А ти какво, мене ли чакаш? – обърна се той и ме погледна учуден.

– Господин Пламенов, аз... за позорния медал. Донесох тетрадката...

- Да, да... – каза разсеяно учителят и по тона му разбрах, че не е чул какво казах.

– Иде нова смяна, властителю на четката! – заговори той, по ораторски вдигнал ръка към художника. – Запали една цигара и наслади душата си с малко поезия!

Посегна към джоба на момчето, разгърна тетрадката, набръчкана от потните пръсти, които са я стискали в мигове на смущение, порови се из страниците, задържа поглед на една от тях и зачете:

Зазорява, ден настава.

Вятър пролетен кънти

и отвява като плява

дребни мисли и мечти.

Бистри извори бълбукат,

сок по клоните снове.

Буки пукат, пее чукът –
бъдещия ден кове!...

– А, какво ще кажеш? – обърна той сияещото си лице към Желязков.

– Многословие... Къде са поривите на човека, драги Мосю, къде е неговият дръзновен дух? Стига с тия буки и с тая плява!

– Какво ти многословие бе, човек! Нямах ли уши да чуеш как пее словото?... Браво, браво! Дерзай, млади поете! – потупа той по рамото Веселин, който беше така смутен, че ушите му пламтяха и от това къдриците, показали се изпод шапката, изглеждаха съвсем изрусели.

– О! Много ми е приятно! – изненадана се изправи до своя стол францужойката. – Поет! Млад и хубав...

Като разместваше с вървежа си цветята, тя протегна ръка да го поздрави:

– Това е щастлив ден за нас... В дома ни празнува изкуството!

– Е, е, чак пък толкоз... Не го главозамайвайте момчето! – обади се Желязков. Той винаги скъпеше похвалите си и това караше хората да го смятат за човек с много изискан вкус и да се боят от него. – Има известни данни, но е още рано да се възхищаваме... Ямбът, ямбът трябва да се овладее, момче! Маршова стъпка – това е нашето време!

– И хорейт също върши работа, драги! Има ли вдъхновение, размерът няма никакво значение! – изрече убеден в правотата си Пламенов и се усмихна, като разбра, че без да иска, дори е римувал.

– Господин Пламенов, донесох тетрадката, дето ме наказахте да препиша урока – смотолевих за втори път аз.

– Никакви наказания! За мен тоя ден е празник и отменям наказанието!

– Но аз вече преписах тридесет пъти урока...

– Нищо. Все е от полза!

– А по граматика?

– И по граматика отменям наказанието. Как си там с неправилните глаголи?

– Добре... Спрягам ги.

– Спрягай и помни, че без неправилни глаголи доникъде не се стига!

Веселин прибра тетрадката, потърси из джобовите кърпа, за да избърше запотеното си лице, но не намери и като изрече смутено: „Довиждане!“ – се запъти към изхода.

Аз също се сбогувах и тръгнах след него. Настигнах го на моста. Не знам защо, надникнах да видя дали е още там патицата. Нямаше я. Дръпнах за ръкава моя приятел и когато той ме погледна и някак виновно се усмихна, рекох:

– Какъв си бил потаен, брей! Да те избива на поезия и никой да не знае...

Той не ми отговори. Забърза – боеше се, че ще почна да го разпитвам за стиховете му, и изчезна по тясната уличка.

БУЛАИРЕЦА ОЩЕ БОЛЕДУВАШЕ. Рядко излизаше на двора. Мернеше се по някой път я сено да хвърли на кобилата, я да вземе дърва за печката. Вечер късно палеше лампата за малко – предполагам, че тогава сяда да вечеря – и стаята му отново потъваше в тъмнина.

Няколко вечери много късно светваше лампата и в стаята на Веселин. Отначало мислех, че ходи в квартирата на някои свои приятели и остава до късно да решават задачи по алгебра – тоя предмет не му вървеше много, – и не обръщах внимание на неговото късно завръщане.

Три-четири сутрини той идваше на училище с кални обувки и мокри крачоли, слушаше разсеяно и веднъж забелязах, че се унася в дрямка. Нарочно пузнах молива си на пода. Веселин се сепна от тракването, огледа се да види дали някой не е забелязал задрямването му и подпрял лицето си с длан, се заслуша в гласа

на учителя.

Веднъж грънчарят ме изпрати да купя ориз. Наредих се на опашката и когато стигнах до бакалина, който режеше купоните, навел глава под мижавата лампа, от чиято светлина единствен блестеше червеният молив над ухото му, разбрах, че моите купони ги няма. Пребърках всички джобове, погледнах да не съм ги изпуснал в краката си, но видях само мокър под, по който с лениво докосване се местеха кални цървули и гуменици.

Тръгнах да търся купоните вкъщи.

Лампите по улиците тая вечер едва мъждукаха и аз, стъпвайки опипом, заобикалях локвите. Когато наближих къщата на Булаиреца, чух, че вратата скръцна, дребен на ръст човек се застоя до нея – стори ми се, че оглежда пътя, – сви към грънчарницата и без да е очаквал, застана срещу мене. Трепна, като ме видя, и преди да мине от другата страна на пътя, рече: „А, ти ли си?“ По гласа познах, че е Веселин. Протегнах ръка да се здрависам и видях на гърба му раница, в която бе сложено нещо, чиито ръбове очертаваха зад ремъците неголям четириъгълник, леко скосен от едната страна.

– Бързам за влака – каза Веселин, въпреки че аз нямах намерение да го разпитвам. – Рекох да отида до село.

На другия ден беше празник. Помислих, че е купил някакъв подарък за своите близки, пожелах му приятен път и влязох при хазяина да търся купоните за ориз.

След няколко дни извикаха Веселин при директора.

Златиста плюшена завеса закриваше половината прозорец и тая част на стаята, в която застана, беше полутъмна. Видя в дъното, до ъгъла, още един човек. Очите му още не бяха свикнали с полумрака и не можа да познае кой е.

Дълга светлина от прозореца падаше върху бюрото на директора, покрито със зелено сукно. До бюрото седеше, нервно потропвайки с пръсти, учителят по рисуване Желязков. (Директорът често боледуваше, бяха му извадили единия бъбрек,

а после се наложи да го оперират и от язва и Желязков го заместваше през по-голямата част от годината.)

– Добър ден – каза Веселин.

Желязков се обърна и не отговори на поздрава му. Наведе се под бюрото, взе една раница – доста извехтяла, с разтегнати ремъци и я сложи пред себе си. Раницата изтрака и върху брезента и се очерта неголям четириъгълник.

– Познаваш ли тая раница? – попита Желязков.

– Да. Моя е.

Очите на Веселин вече бяха привикнали с полумрака и той видя, че в ъгъла стои неговият класен наставник. Приглаждайки оредялата си коса, Пламенов се мъчеше да се изкашля и гърлото му сухо свистеше.

– Какво има в раницата? – отново подръпна ремъците ѝ Желязков и момчето почувства съвсем реално върху лицето са студенината на неговия поглед – дори му се стори, че усеща как тая студенина се мести по бузите му – към шията... Помисли за миг, хванат в клопката на тия немигащи очи, и отвърна:

– Пишеща машина.

– Къде я носеше?

– Отивах на село. Исках да си препиша нещо.

– Какво да си препишеш?

– Имах десетина ... стихотворения.

– А защо не ги преписа тук?

– Баща ми беше нещо болнав. Исках да го видя.

– Знаеш ли, че е забранено да се пренасят пишещи машини?

– Не знам ... – отвърна едва чуто Веселин.

– Един такъв като тебе, който нищо не знае и нищо не разбира – ех, не разбира ли! – онзи ден бил заловен, че носи позиви в ученическата си чанта ...

– Извинявай, Желязков! – намеси се Мосюто, чието гърло все още свистеше от кашлицата. – Излезе, че моят ученик е носил машината, за да пише манифести и прокламации... Смятам, че не трябва да бъдем чак толкова подозрителни...

– А какво ще речеш, драги колега, ако ти кажа например, че

тая машина може да е на интернирания адвокат, че същият той адвокат е избягал от черните роти в Кресненското дефиле и сега властта го търси из нашенските гори? Какво ще кажеш, ако допусна, че това наивно момче – позволи ми да знам някои работи по-добре от тебе – е изпратено от заинтересовани хора да отнесе машината на нелегалния?

Мигновена мисъл изпъна отвесната бръчка върху челото на Мосюто и той се приближи до бюрото. Беше блед и жилите на пръстите му остро се изрязваха под прозрачната кожа:

– Извинявай, но никой не може да предава никому моята пишеща машина, без аз да знам и да разреша това!

– Как своята!

– Именно своята! Защото ти не си отворил капака да видиш, че в раницата е именно моята машина... Стара таратайка. Спомен от Париж.

Веселин погледна изумен Мосюто и застина.

– Моля те, извади машината и да приключим този водевил! – продължи решително Пламенов, усетил колебание в гласа на своя колега.

Капакът, облепен с черно платно, протрито по ръбовете, се залюля и се закрепил на бюрото. Върху зеленото сукно, набирайки го с островърхите си гумени подложки, легна стара пишеща машина „Адлер“ с клавиши, по които буквите едва личаха, и с валяк, целият набразден от остриетата на точките.

Това беше машината на адвоката. Но Желязков не я познаваше и не можеше да възрази на Мосюто.

– Да ти кажа ли сега, че буквата „р“ заяжда, че валякът трудно се превърта и скърца, че е време да я почистя, защото цялата е набита с прахоляк?... Да ти кажа ли още, че клавишът на буквата „е“ се клатеше и въпреки че го подлепвах, пак мърда под пръстите?

Желязков опита. Клавишът наистина се клатеше.

– Трябва да те предупредя, драги Пламенов – изправи се заместникът на директора и намести синята кърпичка в малкия джоб на самото си, – че властта все пак може лесно да открие чия

е една пишеща машина. Оттук нататък отговорността е твоя... А на момчето му се размина. Имало е късмет, че от патрула донесоха машината при мен, а не са я предали в полицията. Бил е състрадателен някой от тия запасняци. Иначе твоят стихоплетец беше изгърмял, Мосю, съвсем беше изгърмял!

Пламенов взе на лакът раницата с пишещата машина, мина с Веселин по пустия коридор, без да му каже дума, и чак когато завиха към изхода, го сряза:

– Отивай вкъщи да си учиш уроците! Веднага се прибирай!
Срязва го и мълчаливо погали бузата му.

Трябваше да се срещне още тая вечер с жената на адвоката. Иначе всичко можеше да бъде загубено.

УЧЕБНАТА ГОДИНА БЕШЕ ЗАПОЧНАЛА, когато в нашия клас дойде нов ученик – Марин Палазов.

Марин беше евакуиран тук заедно с дядо си. Жилището им в София бе сринато при една бомбардировка и те, измъкнали изпод развалините един стар таблен креват и няколко вързопа с вещи, пристигнаха в това бедно планинско градче да търсят подслон и закрила от войната.

Намериха квартира до шосето за Петрохан. Стаята им не беше удобна. Хазяинът – зидар по професия беше преградил и постегнал една част от сайванта, където си държеше дърва. Но прозорецът, на който жена му бе сложила плетено от нея перде, гледаше към планината, в стаята имаше мивка, наемът не беше висок и двамата бяха доволни. Стопанката на къщата, особено като разбра, че родителите на момчето са загинали от бомбите, стана много мила и внимателна със своите квартиранти. Макар че беше недъгава и едва пристъпяше с подутите си крака (под чорапите се очертаваха ръбестите криволици на вените), тя всеки ден насичаше дърва и ги слагаше под печката – да се постопят квартирантите, когато се върнат. По някой път им донасяше от

гозбата, която беше приготвила за децата си – мъжът ѝ по цели месеци не се връщаше, все правеше къщи някъде, – и стопанката се радваше, като гледаше как дядото и внукът, отмествайки с лъжица арнаутската чушка, сърбат, кихат и трият насълзените си очи. „Граждани – думаше си тя, – не са свикнали на люто.“ И после отиваше да им донесе чинийка с кисели домати, станали прозрачни от саламурата, по средата с нанизани като на конец кафяви семки. „Опитайте, доматиите не са люти. То като няма жена в една къща ...“ – казваше състрадателно тя и потътряше към къщи своите тежки крака с врязани под коленете ластици.

Марин Палазов беше слаб и висок. Когато влезехме в класната стая, той стърчеше над всички и очите му – присвити, сякаш винаги са вгледани в нещо и внимателно го изучават – криеха весела искрица. Леко изгърбеният нос не го загрозяваше, защото долната част на лицето му беше издължена и това омекотяваше грубите линии на носа.

Отначало страняхме от нашия нов съученик. Той идваше от един голям град, беше умен и красноречив, учителите винаги към него се обръщаха, станеше ли дума за нещо, което го няма в учебниците. Това не можеше да не ни дразни. Но после, когато се поопознахме, разбрахме, че Марин е много сърдечно и пожертвователно момче. Той можеше да остави цялата си работа и до полунощ да показва по геометрия или по латински на някой наш съученик, едва изпълзял край двойката. И различни книги ни даваше, каквито не се намираха в нашата книжарница. „Това оцеля – думаше, – другото отиде под развалините ...“

Особено се сприятелихме с Марин, когато започна да прави безмоторния самолет.

Той беше получил чертежи по пощата. Показа ни ги веднъж след часовете, обясни ни как се сглобяват летвичките на крилото, как се облепва тялото с пергаментова хартия.

Веселин се зае да му помага.

Цяла седмица рязаха и лепиха в стаята на Маринови. Хазяйката също участваше в работата – топлеше туткал на печката, носеше клещи и ножици.

Най-напред направиха крилото. Марин го държа дълго до печката и когато мократа пергаментова хартия, набръчкана край летвите и шперплатовите ребра, се опъна така, че звънна от докосването му, момчето подпря готовото крило до стената. То беше толкова леко, че потрепваше дори от дишането му.

Тялото на самолета, прилично на голяма риба, чиито ребра, очертани от туткала, прозираха под пергаментата, също съхнеше до печката и пукаше от изпъването на хартията. Отпред, дето шперплатът очертаваше плавна дъга, Марин завинти телена кучка, закачи с ластик крилото за тялото и като придържаше самолета, защото вятърът се опитваше да го издърпа от ръцете му и той целият трептеше с пергаментата си, сякаш дишаше – тръгна по двора, съпроводен от своята крилата сянка.

СТАРИЯТ МАТЕЙ ПАЛАЗОВ, дядото на Марин, беше общар и работеше в една ниска и тъмна барака, която беше сбутана в празното място между две здания до каменната часовникова кула. Ако човек застанеше до прозорчето на бараката, можеше да види отшелническото лице на старика с дълга бяла брада, раздвоена по средата – като на някогашните руски генерали, – и с едър нос, прищипнат от старомодно пенсне, чийто шнур, вързан за джобчето на черна жилетка, се полюляваше при всеки удар на общарския чук.

По рафтовете на общарницата лежаха купища стари обувки – за кърпене. Между тях се виждаха няколко дървени калъпа, изронени отдолу от шилото на майстора. Ръката му отдавна не беше се докосвала до тях. Пролетес дойде при него секретар-бирникът от Митровци. Донесе му кожа и гьон за чифт обща. (Какъв ти гьон – намокри го и се разкисна като цървул!) Кожата беше кучешка и макар че митровските майстори я бяха щавили с вар и смрадлика, в порите ѝ се усещаше миризма на куче. Тая

миризма беше противна на стария Матей, но той изработи обувките с истинска радост, защото му беше омръзнало да натрива с восък конопени конци и да кърпи тия изкорубени обувки по рафтовете.

Привечер, когато си тръгнаше към къщи, Матей Палазов виждаше отсреща на тротоара теглилката на Филип, когото на шега наричаха Фифи. Нейният собственик – учил-недоучил из разни държави – с бежов костюм, прилепнал по тялото, и с дълга коса като на момиче, се усмихваше на обущаря и му кимваше да наминe към него. Старикът, полюлявайки кокалестото си тяло, се наканваше да прекоса улицата и достигнал средата ѝ, усещаше, че откъм Фифи го лъха мирис на одеколон.

– Бай Матей, теглилката е на твое разположение – посрещаше го собственикът и му протягаше тясната си мека длан. – Човек трябва да контролира теглото си. Всеки излишен килограм затруднява сърцето...

– Да, все има нещо да затруднява сърцето... А моето тегло си го знам: петдесет и четири килограма с мокри дрехи.

Тръгваше си и нарочно се отбиваше в кафенето – не да гледа картоиграчите, а да го облъхне лютивият дим на цигарите, който се люлееше на синкави ивици под тавана, и да пропъди от него одеколona на Фифи. После се прибираще вкъщи.

Фифи оставаше до своята теглилка.

Някоя ученичка спираше, наместваше токчетата си на лъскавата подставка, стрелката, разлюляна от стъпването, се укротяваше до някоя цифра и той с благодарствен поклон пускаше в джоба си подадената монета, а след това избърсваше теглилката, държейки с два пръста бяла кърпичка.

– Фифи – задяваха го спрели наблизо момчета. – Добре си ти с тая играчка. Хем парички носи, хем радва окото. Турил си това огледалце до стрелката и стъпи ли нещо по-младо – гледаш отдолу.

– Аз каквото съм виждал, вие няма и да сънувате, мили момчета! – леко се извърташе към тях Фифи. – Жозефина Бекер е

танцувала пред мен така, както е от майка родена! А край нея едни сладури момчета... Качиш се после в хотела и плюеш от балкона. Плюеш на тоя глупав свят... И все пак друго нещо е културната нация. Режим! И контрол! Човек се тревожи, един грам ако придаде. А ние много хляб ядем. Затлъстяваме...

Премина един каменоделец, който се връщаше от кариерите, целият посипан с мраморен прах. Той носеше под мишница клисав царевичен хляб, смигна на Фифи – изглежда, не беше чул думите му, – почна да къса залци, които се мачкаха под пръстите му, и стръвно да дъвче, помръдвайки с едрата си долна челюст.

ЕДНА СУТРИН, КАКТО СЕ БЯХМЕ УГОВОРИЛИ, Марин донесе самолета в класната стая. След часовете щяхме да отидем в ливадите при Заряница и да го изпробваме.

Удари първият звънец.

Дежурният мокреше в кофата един раздърпан парцал, изстискваше го и бършеше черната дъска, редейки дълги тъмни ивици. Печката в ъгъла се мъчеше да пламне, съскаха букови цепеници и сегиз-тогиз през отворената вратичка падаше, угасвайки след миг на пода, някоя димяща тресчица.

Самолетът лежеше до стената, опрян на крилото и опашката си, и по него заедно с отблясъка от пламъчетата на печката се изкачваха, изучавайки го мълчаливо, погледите на учениците. Половината черна дъска беше изсъхвала. Въпреки старането на дежурния, тя продължаваше да сивее, сякаш не е бърсана.

Училищният делник щеше да продължи съвсем спокойно, ако един ученик от съседната паралелка не беше тласнал вратата и не беше изрекъл бързо, сякаш се бои, че не ще успее да предаде това, за което е дошъл:

– Пребъркват чантите! Търсят забранени книги!

Показа се и изчезна, но неговите думи продължиха да се

спъват из чиновете. Защракаха ключалки на чанти, зашумоляха тетрадки и книги.

Видях, че Любен Яначков излезе от чина и застана по средата на стаята. Перчемът му, както винаги, стърчеше смешно във всички посоки, въпреки старанието на гребена да го приглади. Но този път в изражението на нашия съученик имаше нещо заканащо.

Правило ми е впечатление, че Любен обича да се застоява при нас, когато се съберем да си говорим в училището или на улицата, че ходи да пуши в клозетите и се занимава с ученички, но никога не съм допускал, че ще го видя такъв сериозен и напрегнат.

Погледът му, криволичейки между разшаваните чанти, се вреше из чиновете и не пропусна да забележи, че край печката се събраха неколцина – първи към нея тръгна Веселин Дафинов, – че чугунената вратичка се отвори (на тавана светна оранжево квадратче), нещо изшумоля, закривайки това квадратче, и вратичката отново тракна.

Ония, които бяха до печката, се върнаха тичешком при чиновете си.

Тогава Любен Яначков се спусна, взе кофата и обливайки своята съвсем нова шевиотена куртка, плисна върху печката струя тъмнопепелява вода. Нагрятата ламарина засвиства, вдигна се пара, печката мигом побеля, сякаш е варосана. Струята, която отскочи от кюнеца, удари книжния самолет до стената. Крилото му, закрепено с ластик, отхвъркна и се нагърчи от калната вода. Но Любен не свърши с това. Дръпна порцелановата дръжка на вратичката и изсипа в печката останалата слуз от кофата. Чу се стонът на огъня, който се давеше в мътилката, из отвора излетя мокра пепел и изпълни като облак цялата стая.

В този миг вратата се отвори, пушекът, дръпнат от течението – някой бе успял да откrehне прозореца, – изтегли дългата си сива опашка изпод краката на дежурния, метна се по рамката на

вратата и удари в лицето Желязков, който се закашля и издърпа от малкия си джоб кърпичката, за да избърше сълзите, залютели на клепачите му.

Той съобрази, че нещо е хвърлено в печката – нейното тъмно туловище пукаше и през отвора се спускаше, къдрейки се към пода, тънък син пушек, – и първата му работа, след като кресна: „Никой да не мърда от мястото си!“ – беше да надникне в печката.

Видя книга, облегната на две цепеници – цялата мокра, със страници, набръчкани там, където е текла, преди да засвисти от пламъците, калната вода. Бръкна, рискувайки да се опари. Ръкавът му се закачи за отвора и замириса на изгоряло. Но пръстите на Желязков успяха да напипат книгата. Пое я. Шепата му се напълни с лепкави сажди.

– Поставете на чиновете чантите и всичко, което носите, и се отдръпнете до стената! По-живо!

Зашумоляха чанти. Някой изтърси учебниците си на пода. Търкулна се мастилница и очерта голям полукръг, разливайки виолетово мастило пред черната дъска.

Целият клас се нареди и застина до стената. Също като в оня час, когато художникът изпитваше за главния лъч.

Един ученик, влязъл след Желязков (не го познавах, беше от осмите класове), се зае да преглежда чантите.

Той носеше на дясната си ръка дебел пръстен с монограм, който ту светваше, ту изчезваше под кожените капаци. Помощникът на Желязков, изглежда, беше доста опитен в тия работи, защото ровеше старателно не само из чантите, а се навеждаше да тършува и под чиновете. Това го затрудняваше, защото беше шишкав, и когато се изправеше, лицето му пламтеше от червенина.

На гърдите му, сякаш пречупена от много навеждане, се виждаше стрела, пробола червен кръг, голям колкото лешник. Позната значка.

Желязков почна да разгръща книгата. Обгорелите страници бяха се споили една с друга и мъчно се отлепваха.

Появи се черна стълбица от думи, потече надолу. Стихове.

– Чия беше тая книга и кой побърза да я хвърли в печката?

Класът млъкна.

Тогава от стената се отдели Любен Яначков. Лицето му, което и друг път ми беше изглеждало продълговато и мазно като гъше яйце, сега беше бледо, сякаш отвътре се провижда жълтъкът. Той застана до Веселин и рече:

– Целият клас ли искаш да пострада заради тебе? Човек трябва да има доблест най-сетне!...

– А-а, пак ти... Стар познат! – пристъпи към него Желязков и подкованите му туристически обувки се хлъзнаха по мокрия под.

Отгърна няколко страници и погледът му се спря на портрет, обгорен по краищата. От опушената хартия го гледаше юноша с хлътнали бузи, с тъмни очи, в които се усеща коварният блясък на туберкулозата, и с ослепително бяло шалче, обгърнало шията му. Това шалче не беше изгубило своята чистота, дори когато по него бяха засъхнали ивиците на тебеширената вода.

– Познаваш ли го тоя?

– Познавам го.

– Не знам дали бялото му шалче ще може да изтрие горчивите ти сълзи...

Пръстите на Желязков отлепяха листовите. Той надничаше от едната и от другата им страна, без да подозира, че се докосва до гриви на червени коне и до саби, нажежени от люто степно слънце. Той нямаше уши да чуе как звънти лунният скреж по берлинските улици, как под ехото на гърмежите върви един работник – Йохан – и мълчаливите ръце на неговата жена го изпровождат до барикадите... Ето на тая страница е въглекопачът. Калната вода, блисната от Любен Яначков, лъщи по лицето му,

но той я изтрива с ръкав, смее се и в зъбите му хрущи
въглищният прах...

– Ходя да си горя ръкавите по печките и да вкарвам лудите
глави в пътя! – изправи се Желязков като гръмовержец пред
черната дъска. Гъсти тебеширени облаци се кълбяха над главата
му. – Мислите, че не ми е по-лесно и по-приятно да взема четките
и да седна до триножника. Но аз не мога да избягам от своя дълг
на човек и на гражданин... Сега, когато по бреговете на Волга
гинат храбреци, тръгнали да установят нов ред на света...

Помълча и се обърна към Веселин:

– А нашият разговор с теб е приключен. Сега не Пламенов, а
и всевишният да иска, не ще може да те отърве... Ела с мене в
дирекцията!

Когато Желязков излезе и неговият помощник, не открил
нищо подозрително, пое след него, Марин Палазов, смятан от
всички нас за кротък и деликатен, впи пръсти в яката на Любен
Яначков и го запрати към черната дъска. Оня преплете крака и се
просна на пода. Изправи го, откъсна от куртката му месинговата
значка, отляна да прославя победата, и я хвърли през прозореца:

– Може кожата ми да одерат, но аз ще те разпъна на това
чаталче! Добре да го знаеш! Обърна се към тъгля, дето лежеше
самолетът. В суматохата някой беше стъпил на крилото и то,
преломено по средата, беше прокъсало с летвичките си тънката
ципа на пергамента.

На другия ден изключиха Веселин. От всички гимназии.
Завинаги.

МОМЧЕТО ЦЕЛУНА РЪКА НА БУЛАИРЕЦА ЗА
СБОГОМ, каза, че когато дойде на пазар с колата, баща му се
отбие да прибере багажа, и се нагани да тръгне.

Усети нещо топло да го докосва по дланта, обърна се и видя кончето. То пристъпяше на своите все още тънки и неуверени крачета и го гледаше с очи, в които имаше есенни облаци и върхари на тополи, източени до небето като дим. Веселин се наведе да погали кончето и съзря в очите му своя образ. Той беше смешно издължен като в кривите огледала по панаирите и дори когато рече да се усмихне, забеляза, че усмивката му е тъжна, закачена като прокъсано хвърчило за клоните на тополите, които продължаваха да се люлеят в очите на кончето.

Веселин стисна чантата под мишница – беше си взел няколко книги, самобръсначка и къшей хляб, – тръгна по пътя и усети, че влажното докосване по дланта го следва.

Кончето вървя чак до завоя, където пътят се отбива през ливадите. И може би още дълго щеше да съпровожда тоя, който си отиваше съвсем сам, ако под сайванта не беше изцвилила кобилата и тоя звук не беше накарал малкото да се огледа и тичешком да се върне у дома.

На Веселин и друг път му беше правила впечатление мълчаливата преданост на животните. Сега, когато мнозина от неговите съученици се страхуваха да се срещат с него или бяха заети със свои работи – той ги разбираше и не им се сърдеше, – дойде да го изпрати единствено това безсловесно същество, родено да разкървавява копитата си по дърварските пътеки и да процвилва от болка, когато мухите се впият в раните, издълбани по гърба му от самара.

С някакво свое странно сетиво животното беше довило, че човекът е печален и сам, и го съпровождаше, споделяйки неговата болка.

Към края на града Веселин чу, че някой се секне, и като се обърна, забеляза, че след него върви дребен мъж с чувалче на рамо. Искаше му се да кривне през ливадата, да пусне оня да си отмине – не му се говореше, чувстваше нужда да остане сам, – но мъжът, поклащайки се, като че е пийнал, ускори крачките си и го

настигна. Беше разкопчал измачканото си сако от целволе и край реверите се спускаше пембян копринен шарф, чиито дълги ресни докосваха коленете.

Попита момчето пуши ли, после извади от джоба си цигара, напльончи я от единия край и когато поднесе кибритената клечка да я запали, кестенявите мустачки, лепнати като марка над широката му горна устна, се дръпнаха, за да не ги докосне пламъчето.

Започна да го разпитва откъде е, защо си отива по никое време, когато другите са на училище, познава ли някой си Чантарски, бил продавал каиш от вършачка.

Момчето отговаряше с неохота. Спътникът му продължи да го разпитва и раздразнен от мълчаливостта на малкия, рече:

– Много има да патиш с тая твърда глава!... Имаше един като тебе, заедно ни разпитваха в криминалното. Сбарали го на Мездра, като проверявали влака. Биха го, та кожата му отлепиха – мълчи. „Проговори бе, човек, къде беше понесъл тая мас, и ние сме хора, и ние имаме милост!“ – вика му оня, дето може да те накара и майчиното си мляко да кажеш. Нашият човек зъб не обелва. Е, какво стана в края на краищата? Отиде да лежи пет години за две тенекета мас!

А мене ме хванаха, че съм клал биволици и съм продавал на черна борса цървули. „Вярно е – казвам, – но биволиците не бяха три, както викате вие, а пет. И не бях само аз, а още десет души участваха в тая работа. Аз колах, а те размерваха кожата и разнасяха цървулите по селата.“ Казах им името, презимето – всичко. Привикаха ги, ония признаха – няма къде да идат! Прибраха ги да полежат. А мен ме пуснаха: „Нищо не скри от държавата – викат, – каза си, каквото знаеш. Благодарим и довиждане!“ Това е. Като говори, човек си прочиства душата. Вземеш ли много да мислиш, затъваш и не му се вижда краят...

Оня, който нищо не скрива от държавата, премести чувалчето на другото рамо, тръгна през тревата, за да избърше от калта новите си обувки, пристегнати над глезените с дълги

каишки, и се загледа към тополите:

– Оголя им вършето, а долу шумата и не усеща. Ще свие една зима, мъка има да се види... Оная година, кога клахме биволиците, се случиха едни виелици – не знам дали по вас е било така, – Господ да пази! Сняг до покривите, човек не може да излезе от вратата навънка. Който не е свършил дървата, кладе огън и се грее, който ги е свършил, негова си работа. Една седмица трая това чудо, ама здравата ни озори... Имаше накрай селото един Мечури – козар. Сам живееше. В една колиба. Кога се поразтопи снегът и хората разпъртиха улиците, гледат, че коминът му не пуши. Отишли и какво констатирали: Мечури лежи до огнището на едно чердже – както си спал, замръзнал и свършил. Сковал го ледът, като буквата „Г“ го извил. Така му направиха и ковчег – като буквата „Г“. Някои се подсмиваха, като го погребвахме, а на мен ми се плачеше, защото Мечури ми отмъкна едни австрийски подметки. На сметка му ги дадох, но нямаше пари и рече да го почакам. Хубави подметки – с едра шарка, да не се хлъзгат...

Стигнаха до кръстопът с отдавна пресъхнала чешма, иззидана от шуплести варовици.

– Аз съм нататък – каза продавачът на подметки и посочи пътя, който слизаше към котловината. – Мога да ти предложа това-онова от чувалчето, но като те гледам, доста си тънък. Ако ти потрябва нещо, обади се. Питай за Кримката от Безденица – всеки ще ти каже къде да ме намериш. А купя ли оня каиш от вършачката, ще ти запазя за едни обуца.

Чувалчето се заклати между трънките и изчезна.

ВЕСЕЛИН ПОЕ ПО НАНАГОРНИЩЕТО. Слънцето се тулеше зад голям бял облак. Тоя облак беше много тънък, целият сияеше и светлината, намерила пролука в него, се изливаше буйно над планината.

Горе, където пътят преваляше хълма, се спусна един от тия небесни водопади. Ябълката, израснала на самия връх, изглеждаше прозрачна върху фона на тая светлина и на момчето му се стори, че вижда през нея гънките на отсрещния планински склон.

Под ябълката стоеше човек по риза – пчелар. Той задимяваше своите кошери. Пчеларят сне капака на един от тях и вдигна към небето пчелна пита. Восъкът се наля с небесно сияние. Заревото на есенната привечер пламна в това малко слънце, което човекът държеше в ръцете си...

Момчето чуваше как пчеларят говори със слънцето: „Уморено ли си?“ И то му отвръщаше: „Искам да си почина. Завий ме да не чувам листопада и виелиците...“

Той извади друга пита и друго слънце, тъмнобакърено, преполовено от сянка на прелитаща птица, се разгоря в ръцете му. „Прикъттай до мене лятото и песента на вировете“ – молеше то и пчеларят грижливо го положи в кошера.

Веселин вече преваля хълма, а тоя човек все още стоеше в небето.

Слънчевият водопад се беше отместил, всичко беше станало съвсем обикновено. Виждаше се, че ябълката е стара и крива, подпряна през лятото с дъбови растици, за да може да удържи плода си. Но образа на тоя човек – това видение със слънцата – момчето отнасяше в душата си и чуваше, макар че беше далеко от пчеларя, как слънцата му се обаждат из кошера и той ги завива с една надежда за пролетта.

Отсреща, където сечината ту потъмняваше, ту светваше от местещото се сияние на облака, под два високи дъба се провиждаше покривът на овчарската колиба, в която ношуваха, когато се роди кончето на Булаиреца. Там, на уреченото място, Веселин щеше да чака нелегалния и да му разкаже за всичко, което беше се случило.

ПАПРАТИТЕ, ОГАЗЕНИ ОТ ҚИРАДЖИЙСКИ КОЛИ,
тъмнееха край пътя. Дъскорезницата не се виждаше, само звукът на нейните триони – равен и звънтящ, когато стеблото е гладко, свистящ на тласъци, когато по него има чекори – подсказваше, че тя е долу, в дерето. Колоездачите минаха по тоя звук – с него бе постлано цялото шосе и той заедно с разкъртените камъчета се отронваше под гумите.

Баирите се гонеха към кръгозора – голи, с рядка прегоряла трева и с трънки, по които подскачаха синигери и кълвяха пепелявосинкавите им плодове. Там, където имаше лозя, склоновете пламтяха от кармина на ластарите и от моравочервеникавия цвят на дивите круши. Между лозите се изтягаше дим на невидим огън и зад него се мяркаха гроздоберачи.

Откъм лозята съвсем неочаквано започна да се спуска мъгла. Отначало тя беше прозрачна като дима на огъня, дори имаше дъх на лозова шума, но постепенно тая мъгла захвана да се сгъстява, да отпъжда някъде към безкрая баирите, човешките гласове и дърветата. Тя остави само няколко разкрача чакълеста настилка, която сега пукаше приглушено под велосипедните гуми и се местеше напред, тласкана от умореното дишане на колоездачите. Из мъглата излизаха само за миг разкривени, гутурести върби с корони от грациозни клонки (човек само в мъгла може да усети странното великолепие на оголелите върби) и отново изчезваха.

Колоездачите, чиято колона доскоро пъстрееше по есенния път, се изпогубиха в тоя млечносив сумрак и заприличаха на сенки. Те подвикваха, лутаха се след своите гласове, като се мъчеха да не объркат пътя. Понякога затракваше капла, чуваше се се глас: „Точно сега ли се намери тоя пирон, майка му старал“ – но всеки, загледан в местещата се чакълеста ивица пред него, оставяше тоя глас да потъне в мъглата.

Слънцето отново се показва. Огря клоните на един орех и те

се залюляха – без ствол и без корен, – сякаш бяха закачени във въздуха. Чу се свирня на кларнет, задумка тъпан, мярна се биволска кола, на чиито ритли бяха насядали хора. Мъглата изтъня, отдръпна се зад оголените круши край пътя и остана да сивее само в канавките и върху опашката на едно куче, което ръмжеше и се мъчеше да я отпъди.

Бялнаха се къщи и огради с увиснали по тях жълти тикви, мелодията на кларнета стана по-ясна и на пътя заизлизаха хора.

Задаваше се сватба и всеки искаше да види булката. Тя вървеше пред колата с кафяво палто, тясно в кръста, с гердан жълтици на шията и с венче от есенни цветя в косите, където, като късче от изчезналата мъгла, сребрееше нейният воал. В колата, придържан от неколцина, се поклащаше буков сандък, върху който беше натрупан чеизът на булката.

Младоженецът вървеше до нея във войнишки брич с бели кавалерийски кантове, с отдавна необличано сако, дръпнало назад раменете му, и с неумело вързана вратовръзка на едрия селски врат. Момъкът беше запасняк и мелодията на кларнета предупреждаваше булката да го гледа, да му се нагледа, че днеска е тука, а утре го няма, че запас ще иде на Дервиш могила...

Колоездачът, който водеше колоната, се усмихна на войнишката песен, изсвири с уста да му сторят път, и хората се отдръпнаха. Но оня, дето предвождаше сватбата – едър балканджия с червена кокошка в едната ръка, а в другата с котел вино, което се плискаше и обливаше крачолите му, – разпери ръце да го спре. Колоездачът отби по ръба на канавката, обърна се да види идват ли другите и продължи нататък.

Другите се зададоха, когато из една странична улица излязоха кукерите. Привързали овчи кожи на бедрата, разлюлели на поясите зеленясали хлопатарии, окичили главите си с дългоноси маски, овнешки рога и паунови пера, те преградиха пътя на

сватбата и започнаха своя ехтящ танц. Най-стройният от кукерите – главатарят им – приближи към булката, прихвана под мишница едно момченце, което стоеше до оградата, подаде ѝ го и тя пригуши червенобузата рожба до сърцето си.

– Пазете се! Път! Път! – завика някой. Коларят дръпна капистрите и колата кривна, за да направи място. Мярнаха се десетина колоездачи, наредени един зад друг. Пощраквайки със спирачките, те се изнизаха край кукерите, въпреки че ония махаха с ръце да ги спрат... Зададе се още един колоездач. Това беше Пътника. Кукерите го видяха отдалече и преградиха цялото шосе, за да не го изпуснат. Той не успя да им извика, защото караше бързо, и само след миг беше при тях. Натисна педалите, помъчи се да отбие и с рязък завои да се промъкне, но веригата на велосипеда запраця в спиците. Той залитна, изгуби равновесие и щеше да падне, ако един от кукерите не беше го задържал.

– Прощавай – каза му той. – Искяхме просто да останеш и да ни погостуващ, а пък то... За колелото не се тревожи. Имаме майстор, дето всичко му иде отръки. За час-два ще го поправи и ще догониш своите.

Оня с червената кокошка и с бакъра, разлял вече половината вино по крачолите си, поднесе на госта тежкия съд. Пътника го пое, пи и благослови.

Майсторът, дето всичко му иде отръки, измъкна веригата из спиците, огледа скъсаното прешленче, побутна го с отвертка, каза, че и да се запои, няма да държи, и тръгна да търси верига от вейчка, за да вземе от нея здраво прешленче.

– Веригите са една и съща система – каза той с глас, на който не може да се възрази.

Докато бъде подменено прешленчето, Пътника остана в къщата на младоженците.

Виночерпецът с бакъра влезе в стаята, остави празния съд до вратата и тръгна към ъгъла. Там имаше маса, постлана с рядка дантела, на която стоеше старо бакелитово радио. Пийналият щлакна копчето, мътната светлина на скълата след миг се избистри и гласове, изтикващи напред от червената стрелка или избликвани от нея, изпълниха стаята.

Целият свят говореше напрегнато за войната. Радиото пукаше, свистеше, сякаш в неговата бакелитова черупка се удряше ехо на батареи, вой на улучени самолети и прашене на догарящи украински села, от които са останали да стърчат само комини и щъркови гнезда. Така ги показваха по кинопрегледите...

На двора отново засвири музиката. Гласовете на говорителите се изгубиха в тия ехтящи звуци, радиото запраця и това прашене не спря, докато виночерпецът не щракна ключа. Полюлявайки бакъра, той се спусна към мазето.

Минутка след това пристигна техникът, целият изцапан със смазка, намери колоездача, но едва го позна, защото той, тръгнал на път само по гащета и фланелка, беше облякъл един стар костюм на младоженеца. Есенната привечер беше хладна и хората не го оставиха да зъзне. Дадоха му костюма, въпреки че гостът се противеше.

– Готово! – рече техникът и сложи в краката му веригата. – С два милиметра беше по-къс прешленът на веячката, но го натъквих. Имаш динамо и ако много бързаш, можеш да тръгнеш още сега да ги догонваш.

Техникът излезе да сложи веригата и да приготви колелото за път...

КОГАТО ПОВЕЧЕТО ОТ ГОСТИТЕ СИ БЯХА ОТИШЛИ и само най-близките на младоженците доливаха своите чаши, в прозорците на къщите удари блясък на фарове, чу се говор, залаяха кучета.

– Блокада! – рече без да ще Пътника и му мина през ума, че

ще си има неприятности, понеже не носеше никакви документи.

Той забеляза, че пийналите, които допреди минутка се смееха с пълен глас и говореха, без никой никого да слуша, изведнъж се разшаваха. Един каза: „По-добре ще е в плевнята“. Друг го пресече: „Дворът може да е вече завардей“, „В килера да влезе. Ще го заключим и ще сложим една маса до вратата!“ – каза свекърът, който още не беше снел от рамото си сватбените дарове: риза със сърмени нишки по ръкавите, везана възглавница, чаршаф със синя дантела и чорапи, увиснали край шията му.

Пътника видя, че в ъгъла се изправи едно момче с ученическа куртка, доста смутено. Не го беше забелязал досега, сигурно наскоро е дошло. То мина край него и притвори вратата на килера. Старият рече: „Под миндера легни и трай! – превъртя два пъти ключа и го прибра в джоба. – А сега налейте вино на всички и сядайте на трапезата!“

Хората се разбъбраха, сякаш нищо не бе станало преди малко. Оня, който разнасяше виното с котела, зарадва смешката за рибарите, дето седнали да пият и нямали мезе, та взели да миришат главата на един шаран. Другите го слушаха, смееха се, но това беше престорен смях.

Дървената стълба, която водеше към горния етаж, се разклати под нечий нозе. Светлинка от фенерче опипа стените и прозореца, намери бравата, вратата се отвори и при увлечените в своето бърборене гости влязоха трима.

– Добър вечер – каза висок мъж в тъмносиня униформа, пристегнат с колан, на който, огъвайки го при десния хълбок, висеше жълт кобур. Той избърса запотеното си чело и по кърпата, залепвайки за олисялото теме, се опънаха няколко изтънели кичура. Остави фуражката на един стол огледа стаята. Хората и предметите изведнъж се разместиха пред очите му, завъртяха се и металносивият му поглед ги изпрати към ъглите на стаята.

– Заповядайте на трапезата, господин началник! – обърна се към него бащата и сложи една чаша между чиниите, набраздени от червеникава лой. – А ти, кмете, си наш човек. Сядай и не се притеснявай! – поднесе той стол на цивилния, но оня не посегна

да го вземе и столът падна на пода. Старият не покани на трапезата третия от влезлите – полицаия, – защото той беше застанал до вратата с пушка при нозе и даваше да се разбере, че му е поверено да пази изхода.

– Налага се една малка формалност – разкопча яката си началникът. – Да има непознати хора тук? Или да е идвал някой, търсен от властта?

- Все свои хора сме, господин началник. Роднини – отговори бащата. – Добре, че се случва я сватба, я погребение, та да се съберем всинца и да се видим...

Кметът приближи до началника и се наведе над ухото му. Полицаят, проследил неговия поглед, застана до Пътника и го дръпна за рамото:

– Стани! Горе ръцете!

Колоездачът изпълни командата.

– Документи! – огледа го изпитателно началникът и не пропусна да забележи, че широкият и измачкан костюм не е негов.

– Нямам документи – отвърна непознатият. – Аз съм колоездач. Повреди ми се колелото и останах, докато го поправят. Целият ми багаж е в камиона, дето върви след състезателите. И личната ми карта е там.

– До стената! По-близо, по-близо! Обърни лице към мазилката! Така.... И горе ръцете. Ще видим пък ти каква птица ще се окажеш! – тръсна глава началникът. Кичурите, залепнали за голото теме, се разместиха и увиснаха край ушите му. – Какво има в това помещение? – посочи той към съседната врата.

– Това е стаята на младоженците.

Началникът влезе. Най-напред хвърли поглед на леглото, накара стареца да се наведе под него и да отмахне одеялото, което стигаше до пода. Отдолу нямаше нищо. В лъча на фенерчето се жлътна една кошница с няколко вретена в нея и над кошницата хвърлиха сянка прашни паяжини

– Обичам кораво легло! Младоженското легло, ако не е кораво, пет пари не струва... – подсмихна се началникът. А тая

врата къде води? – посочи той към килера.

– Там държим багаж. Стари вещи. То откако не сме влизали... – мъчеше се да бъде спокоен бащата, но ръцете му потрепераха под сватбарските дарове.

– Отворете я!

– Кой знае и ключът къде е...

Старецът издърпа чекмеджето на масата, където беше бакелитовото радио. Зарови пръсти в една мукавена кутия. На пода падна празна макара, посипаха се ръждясали тенекиени копчета.

– Къде ли се е забутал пустият му ключ? – промърмори той и когато се нагани да търси в друго чекмедже, прозорецът на килера изпука, чу се шумолене долу в лозницата. Началникът се извърна, залепна до стената и стреля в ключалката. После ритна вратата и сякаш дръпнат от нея при отварянето, скочи в килера.

Нямаше никого. Прозорецът попукваше, разклатен от вятъра.

На улицата се чу изстрел.

- Стой!

Друг изстрел към края на селото и друг вик: „Стой!“ – заглъхнаха след миг, защото забръмча автомобил и се понесе тропот на тичащи хора.

Фаровете се вдигнаха към небето и рязко слязоха надолу, сякаш искаха да разсекат къщата на две.

ПЪТНИКА СЕДЕШЕ В ПОЛИЦЕЙСКАТА КАМИОНЕТКА до колелото си, притиснат от двамина, чиито карабини го докосваха по лицето. Беше тъмно, нищо не се виждаше и само прахът, който го давеше и лютеше на гърлото, му подсказваше, че минават по междуселски път. По-късно, когато в далечината се зададе още един автомобил (в него също караха задържани) и фаровете им се разлюляха, местейки своите тежки от праха светлини, колоездачът видя край пътя обрани слънчогледови ниви, чиито почернели стебла бяха полегнали и изпочупени от

каруци и добитък.

Задният автомобил караше бързо и ги настигна.

Из мрака излезе заек, блъсна се в светлината на фара, като в стена, преградила пътя му, залитна зашеметен, после се изправи на задните си крака и изчезна под колелата.

Автомобилът спря. Шофьорът слезе да прибере заека. Приклекна под колелата, но нищо не извади оттам. Дръпна колата надире, слезе, пак се наведе, ала от заека нямаше и следа.

– Рядко се случва заек да се измъкне изпод фаровете, но той е имал късмет, подлецът му с подлец! – каза полицаят, който седеше от лявата страна на Пътника. Що заек сме избили с господин началника из люцерните! Шофьорът цепн направо с фаровете, а началникът стреля и вика: „Слез, Йоно, да прибереш и той, па ще чукнем нещо и за жена ти да се пооблажи!“... Заекът е глупаво животно. Шашардисва се – и се набутва под фаровете. А човекът уж мисли, па ги прави същите истории.

Колата отново ги приближи и колоездачът видя как лицето на полицаея се изпъна. Конвоирацията разбра, че колата е на началника, и по навик се приготви да му отдаде чест. Другият полицай дремеше и поклащаше тежката си глава при всяко подрусване на камионетката.

Мярнаха се червените огънчета на стоповете, мрачината ги погълна и в нощта остана само невидимият облак на праха, който бодеше ноздрите.

– Казваш, че си колоездач. Ще проверим, ще видим! Много се навъдиха и колоездачи, и какви ли не... Тръгнал човекът с колело, върти, ходи от село на село, а знаеш ли го какво прави? Разправяха, че един черноборсаджия бил набутал в рамката на колелото сума ти дамски часовници... Веднъж хванахме един такъв без лична карта. „Какъв си ти бе, къде си тръгнал?“ „Яйчар съм“ – вика. Прибрахме го, помоли се малко на дървен господ и се подразбра, че подлецът му с подлец е щял да ни насади на такива пачи яйца, та после да ни събират дрипа по дрипа.

– Ти какво? – обади се оня, който дремеше. – Няма ли да млъкнеш най-после? Не ти ли е ясно, че с арестант не се говори?

– Виноват! – рече конвоирацията. – Ние, власите, сме си такива: доста приказваме, ама и работа вършим... Едно време ротният много ме гонеше за тия приказки, ама като ме произведоха ефрейтор, ме извика и дума: „Ефрейтор Йоно Флоров, давам ти една седмица отпускат. Вече имаш нашивка, можеш да отидеш и да се ожениш!“ Рече и отсече. Пусна ме. То по-добре да не ме беше пускал, ама нейсе.

Йоно Флоров млъча минутка-две, докато оня пак задряма, и продължи:

– Ходиме ние из околията, мобилизираха ни на стари години, и гледаме акъла на това, колоездачите. Дъжд като из ръкав, а нашенците цепят из локвите... Тия, дето цепят – добре, все ще спрат някъде на сушина, ами другите? Стоят по щанците, лепят спуканите гуми и псуват. Един, без ръка, да го съжалиш, като го гледаш, ми вика: „Абе, младши, някой хвърля пирони по пътя, няма ли кой да го хване за яката?“ „Хванете си го вие – му думам, малко са ни другите работи, та и с вашите истории да се занимаваме...“

– Друго нещо е мотоциклетът! – оживи се конвоирацията, вече съвсем забравил, че с арестант не се говори. – Ти виждал ли си братя Соколови?

– Не съм – за пръв път след толкова време троговори Пътника и усети, че думите му едва се промъкват през напращеното гърло.

– Няма и да ги видиш! Дорде мине следствието, дорде те разкарват по участъците, ония ще си приключат кариерата. Единият е май шейсет и две-три годишен.

Тия братя Соколови обикаляха панаирите и показваха своето изкуство в една каца, висока колкото къща. Хората си вземаха билети, качваха се по стръмната стълба, нареждаха се край отвора на кацата и виждаха долу, като в геран, двама мъже с

кожени дрехи и бели каски на главите. Те така трещяха със своите мотоциклети, че бъчвата се люлееше, сякаш се цепеше от горе до долу. Братята засилваха тежките машини, започваха да правят кръгове по дъното, после се възземаха по стените на кацата, срещаха се, разминаваха се като светкавици и се качваха все по-нагоре, където бяха зрителите. Кацата ехтеше, пукаше и всеки миг можеше да се разпадне. Хората се дръпваха и чакаха някой от мотоциклетистите да изхвъркне и да се изтърси по средата на панаира. Но двамата братя, сякаш държани от някакъв магнит, се крепяха, разперили ръце, лежеха във въздуха като в постеля и моторите ги носеха по своите шеметни спирали.

Веднъж, когато учех в отделенията, един мой съученик изтърва шапката си в кацата. Тя се спусна край летящите братя – червена шапка, купена за Великден, и аз имах такава – и падна на дъното. Тогава единият от мотоциклетистите направи няколко луди спирали, грабна шапката, след миг я изнесе горе на върха и я подаде на моя съученик, който още не беше успял даже да се разплаче!

- Не дай, Боже, на кацата да се случи навремила жена! Помята и това е! – каза конвоирацията. – Въртят се двамата, значи, риск, ама и парата шумче между пръстите. Ни дъжд те мокри, ни град те бие! После седиш и си ядеш кебапчетата... Имали четири къщи в София. И още ще направят! Те това е работа. А ти лепи гуми по канавките!

– То е друго. Ти не можеш да го разбереш... – опита се да му възрази колоездачът, но скръцване на спирачки прекъсна думите му.

Йоно Флоров отмахна с цевта брезента на камионетката и викна: „Слизай!“

Бяха пристигнали в участъка.

ДО НАС ИДВАХА НАЙ-РАЗЛИЧНИ слухове. Едни разказваха, че след като скочил от прозореца, Веселин успял да се скрие между лозите (половината им двор бил засаден с лозници) и

после ударил през разградените дворове към сечините оттатък Огоста. Стреляли, но в тъмното не могли да го улучат.

Други говореха, че доносник, който знаел за срещите на Веселин с нелегалния, го подлъгал да дойде на сватбата (женел се брат му) и там му направили клопка. Искали да хванат дирята на избягалия от черните роти адвокат. Но Веселин им се изплъзнал. Попаднал после на засада край селото и бил убит.

Аз не вярвах на това. Ако беше истина, Булаиреца не можеше да не знае. Той обичаше Веселин и вестта за неговата смърт щеше дълбоко да го покрусил.

А старецът сутрин весел наместваше самара на кобилата – аз го виждах от моя прозорец, потупваше по гривата кончето – тънко и гладко като рибка – и то, поклащайки своето звънче, се отправяше към сечищата, като подтичваше пред майка си и пак се връщаше при нея. Булаиреца тракаше по улицата с твърдите си гумени обувки и като се държеше за самара, се изгубваше към водопадите.

Чухме и това, че Веселин бил ранен, но не успели да го заловят и сега се криел в кошарите край Пожеждин, където го лекуват.

Най- различни слухове се носеха. Но никой не знаеше истината.

Нас ни блъскаше в своя водовъртеж гимназиалното ежедневие. Четяхме за класни, пишехме на тесни хартиени лентички формули и теореми, закачвахме ги на ластик и ги криехме в ръкавите си или под хастара, за да можем после да препишем.

В тая суетня забравихме за Веселин Дафинов.

Но когато дойдеше Мосюто и разтворил учебника по френски, започнеше да ни чете и да ни превежда някое стихотворение, всички се обръщаме към чина, където доскоро седеше нашият съученик.

Там още имаше следи от неговото присъствие: няколко тънки моливни люспи, паднали от острилката му във вдлъбнатината за мастилницата, и една синя ивица, прекосила

чина от горе до долу. Помня, че веднъж, на диктовка по френски, той катурна своята мастилница, заля тетрадката си, мастилото потече по панталона му. Изведоха го вън да се измие и в суматохата най-обиграните от класа успяха да намерят страницата, от която диктуваше Мосюто, и да препишат.

Когато ни четеше стихове, Пламенов се вълнуваше. Той ходеше замислен из стаята, повтаряше куплетите, които особено му харесваха, и оставаше дълго до чина, където беше седял Веселин. В такива минути целият клас млъкваше. Ние знаехме, че Мосюто, подпрян на стария олющен чин, тъгува за своя любим ученик, и аз, който седях редом с тоя чин, на средната редица, изтръпвах, като погледнех мастиленото петно. То ме караше да мисля, че така е потъмняла на някой валог или върху някоя ръбеста буца пръст и кръвта на падналия Веселин.

Струваше ми се, че виждам и в очите на учителя същата мисъл...

Една вечер Булаиреца ме повика да му помогна: ковеше самара на кобилата и аз трябваше да държа кожените колани, които подлагаше откъм гърба. Свършихме, каквото трябваше, той ме покани в стаята, примъкна стол и ми сложи на него паница бобена чорба. Тури съд и за себе си и като въздъхна, каза, че откакто е останал сам, залькът не му се услажда. Аз, макар че бях вечерял, взех лъжицата да му правя дружина. Видях, че лицето на Булаиреца се оживи. Той стана втори път да си сипе в паницата. Парата, която дъхтеше на чубрица и на горски билки, се издигна и закри за миг цветните картички по стената, на които сияеше изумруденосиньо море. То ми се струваше като измислено – толкова хубаво беше! Към по-раншните картички беше прибавена още една – синът отново беше се обадил на баща си.

Като дръпна пердето, а после излезе на двора и се позабави, Булаиреца ми каза, че Веселин е жив. Ранили го, но успял да избяга. От сигурно място знаел.

– Идваха онзи ден да ровят багажа му. Значи се е изплъзнал

из ръцете им...

Булаиреца ми подаде една тетрадка, направи знак да я сложа във вътрешния джоб на куртката и когато закопчах и последното копче, каза:

– Веселин остави тая тетрадка да я дам на вашия даскал, оня, дето му викате Мосюто... Все се каня да прескоча до него и все нямам време. Викам си: къде ще се тътря с тия сакати крака, ще я дам ти да му я отнесеш...

Булаиреца не обичаше Пламенов. Ненавиждаше го, дето всяка година кара сиромашките селски момчета да дават и последната си стотинка за неговите книги. (Той винаги кипваше, когато станеше дума за това.) А коренът на неговата ненавист идеше от по-далече. Булаиреца мразеше Мосюто заради баща му, вече покойник, който на едно дело го обвинил, че е сякъл от неговото бранище, и го нарекъл „сакато влечуго“.

Прибрах се вкъщи, заключих вратата и започнах с чувство на притеснение и любопитство да разлиствам тетрадката на Веселин. Мислех, че доверява на Мосюто някакви тайни, които аз, макар че бяхме приятели, не трябваше да зная. Първата страница беше чиста. След нея на петдесетина листа се редяха стихотворения. Някои бяха написани много старателно и четливо, в други имаше задраскани по цели куплети.

Зачетох. Знаех повечето от тях. След срещата в двора на Мосюто Веселин ми доверяваше някои от своите творчески тайни.

Стигнах до последния лист. Там видях написани четири куплета, които не бях чел досега. Датата, сложена под тях, показваше, че са написани няколко дни преди момчето да напусне града. Стихотворението нямаше заглавие. Най-отгоре пишеше: „На Н.“ – и следваха думи, които накараха сърцето ми да се свие:

Знам, не е дълга моята пътека,
не ще дочакам бели старини.
Долът ще ми даде постеля мека,
Ком моите очи ще засени.

Душата ми за радост е открита,
но под ботуш се гърчи радостта.
След мене като хрътки дебнат дните
и съскат хрусталаци без листа.

Ще падна аз на някой тревен валог,
по скулите ми ще тече дъждът
и дървеса, облечени във бяло,
над сетния ми дъх ще се сведат,

Но ти не ме забравяй в час чемерен.
Недей тъгува. Мой другар бъди...
Ще слизам аз подобно вик вечерен
и ще докосвам твоите следи...

Кой беше тоя "Н."? Някое момиче? Надежда, Наталия, Николина? Не, аз добре познавах Веселин, той беше срамежлив и отбягваше момичетата. Или това беше някой човек, когото той е обичал и за да не узнаят кой е, го е нарекъл „Н.“ („Неизвестният“)? А може би стихотворението е посветено на друг „Н.“ („Най-добрия ми приятел“)? Искаше ми се да бъде така, искаше ми се тоя човек, който не трябва да го забравя, който трябва винаги да остане негов другар – да съм аз.

Не можех да се сдържа вкъщи. Сълзи напиреха в очите ми. Тръгнах по тротоара. Беше слязла мъгла, край уличните лампи се мержелееха опалови ореоли. Те, както и черните дървета край пътя, се изтягаха и сълзите, замрежили моя поглед, ги правеха чудати, нереални. Прекосих градината на Мосюто, почуках на вратата, чуха се стъпки и пред прага – учуден, че ме вижда в такъв късен час – застана моят учител. Беше със същия разтегнат пуловер, който носеше в оня ден, когато Веселин за пръв път му

донесе своите стихотворения.

– Какво има? Да не се е случило нещо?

Аз обгледах двора и шепнешком изрекох:

– Веселин е жив... Ранен... Оставил при хазяина си тая тетрадка да ви я предаде...

Мушнах в ръцете му синия шумолящ свитък и забързах по улицата. Обърнах се чак когато стигнах при моста. Мосюто още стоеше до вратата. Гергините, сред които тогава художникът рисуваше французойката, бяха изгорени от сланата и под слабата светлина на отсрещния прозорец изглеждаха шуплести и трошливи.

– НЕ СЪМ ДОВОЛЕН ОТ ПОРТРЕТА – каза Желязков на французойката, когато в един неделен следобед я срещна при градския фонтан. Сивата мудна струя едва пробиваше сенките на кестените, легнали над площада, но горе, където я докосваха полегатите лъчи на слънцето, се оживяваше и светеше. Отблясъкът на фонтана се местеше по тялото на жената и дюлите, които тя носеше в мрежеста пазарска чанта, ту потъмняваха, ту грейваха.

– Постигнах прилика, но няма състояние – продължи да говори той за своя портрет. – Цветята цъфтят на платното, както се казва, но нямат аромат. А и право да ви кажа: тоя ревнивец Пламенов пъдеше вдъхновението ми с пошляпването на своите пантофи.

– Пламенов - ревнивец? – усмихна се тя. – Твърде е зает със своите поеми, за да намери време да ме ревнува.

– Гледам тия дюли... На лилав фон. И вие до тях като одалиска... Би станала интересна картина. Ако, разбира се, нямате нещо против...

Привечер, преди гостенката да дойде в ателието, което му служеше и за спалня, и за гостна, Желязков избърса праха от

статива, сложи ново платно, после се зае да подреди стаята. Изнесе в мазето старите вестници и списания, натрупани по столовете, и приклепна до печката. Пламъчето на кибрита лизна треските, пробягна по сухите цепеници и след миг стаята се изпълни с бумтенето на печката, от което позвъняваше прогорялата ѝ тенекиена вратичка.

Приблужи до стената, където беше леглото му. Откачи оттам портрет на жена с широкопола бананова шапка и морскосиня блуза с висока яка, която подчертаваше изящството на шията ѝ. Отдолу се показва сив квадрат със сребристи ивици, уплетен от паяжини – такава е била стената, преди да се напраши и избелее. Художникът понечи да върне портрета – това петно загрозяваше стената, – но после взе картината под мишница и слезе в мазето.

Знаеше, че гостенката ще попита коя е тая дама, и не му се искаше да ѝ обяснява, че това е жена му, с която не беше се виждал години, и ако не беше тоя портрет да му припомня нейните черти, отдавна да е изчезнала от паметта му.

Тя се обаждаше понякога с кратки писма от един старопланински санаториум. Пишеше му, че е по-добре, че въпреки всичко, което е станало между тях, би искала да дойде за ден-два при него и да види новите му картини. Но болестта я задържаше там.

Желязков се стараеше да чете тия писма с безразличие, но усещаше, че дълбоко в душата си тъгува за нея. Може би това не беше тъга, а съчувствие. Даже най-коравосърдечният човек не можеше да не ѝ съчувствува, защото болестта беше направила от нея – стройната, по момчешки пъргава и жизнерадостна девойка, която художникът срещна едно лято между платноходките на балчишкото пристанище – прегърбена и мълчалива жена, на която дори познатите шивачки отказваха да шият дрехи, защото въпреки старанието им тия дрехи изглеждаха разтеглени, не по мярка, сякаш са работени от съвсем неопитен човек.

А тогава от кошовете, натръшкани по балчишкия кей, се стичаше гъста зеленикава вода, подскачаха риби и той съзерцаваше играта им в очите на момичето. Бялата рокля се вееше, дърпана от вятъра, и то, като гледаше платното под мишницата на непознатия, викаше:

– Ей, вие, художникът, нарисувайте ме! Като платноходка или като вълна ме нарисувайте!

И бягаше по брега, докосвайки с пръсти твърдите от сол и водорасли рибарски мрежи. От това докосване се раждаха звуци, които можеше да долови само влюбен човек.

Желязков ги долавяше.

После дойде болестта. Почна безкрайното пътуване по болниците, седенето в неделните следобеди из вмирисаните на карбол коридори с шумолящ плик в ръка, прободен от твърдите дръжки на крушите или измокрен и прокъсан от смачканите зърна на гроздето.

Кратките и сдържани разговори с лекарите не му даваха никаква надежда.

И тогава той седна и написа на жена си: „Знаеш, че аз изцяло съм посветил живота си на изкуството и за нищо на света не бих се отклонил от избрания път. Семейството се оказа камък, който ме препъва. Трябва да ме разбереш и да не ми се сърдиш, че съм решил да сложа точка на всичко, което е било между нас... Имам приятели в съда и работата ще приключи бързо и безшумно. Иначе твоето нещастие ще погуби и двама ни.“

Вечер, когато се върнеше вкъщи и се тръшнеше на леглото, загледан в тавана, той се укоряваше, че е постъпил като най-жалък егоист с тая болна и нещастна жена, но после затрупваше случайната си мисъл с други доводи и тя оставаше под тях като тревичка под купчина камъни. „Заради изкуството много творци са се лишавали от семейно огнище. Човек трудно може да носи

два кръста на плещите си“ – завършваше той своите вечерни размишления, отиваше до чешмата, подлагаше лицето си под струята и тръгваше – ту скриван от сенки на обори и огради, ту огряван от редки улични лампи – към горния край на градчето. Там в една къща с тепсии нарязани дюли, оставени да съхнат на покрива, и с два смешни рижи лъва, нарисувани на фасадата, го чакаше новоназначената учителка по латински. „Салве“ – казваше му тя и протягаше своята по детински тънка ръка. „Пуснете във вашия дом третия лъв с малко побеляла грива“ – усмихваше се той и като поемаше дланта ѝ, лека като перушинка, мълчаливо я целуваше...

Токчетата на французойката се чуха по тротоара тогава, когато той привършваше приготовленията. Подът бе постлан с дългоруно светлоръждиво халище, тъкано някога от майка му. А край стената, като се опираха една ъ друга, угаснали от слизащата здрачина, стояха картини, свалени от тавана, за пръв път от много години събрани заедно.

Когато сянката на гостенката се хлъзна по пердето – на тротоара имаше локва и тя я заобикаляше, – Желязков се наведе над свещника и шепата му задържа за миг едно пламъче, което се изтегна и полюлявайки своя опушен връх, раздвижи предметите в стаята. Халището започна да попива светлината на свещта – просто се виждаше как тая светлина се мести по него – и цялото засия.

– Не пали лампата – каза тя, когато застана до вратата и сне млечносивата си шапка, закичена с дълго синьо перо. – Остави ме да се порадвам на тая приглушена светлина! Тя сне обувките си и с небрежен жест ги метна в ъгъла. Затича се по халището и усетила с цялата си душа неговата мекота, се търкулна като дете и потъна в сиянието му.

Художникът отиде до статива и намести палитрата на коленете си.

– Одалиската е пред теб и те чака... Вечер, мой мили,

палитрата губи цветовете си. И четката е неуверена... Остави всичко, забрави всичко и мисли само за мене – неразумната. Утре споменът ще те изправи до платното и няма да ти даде мира...

Тя го привлече към себе си.

Свещта изтягаше своя пламък, картините се раздвижваха
облаци се спускаха по техните хълмове и ако двамата се
заслушаха, можеха да чуят прииждащото им шумолене.

Но те бяха заслушани в нещо друго – също тъй неуловимо и
чезнещо.

Някога, като момиче, французойката беше се срещала с
други мъже, по други гори и хълмове, но тия баири, израснали
под свещта, странно лилави, олющени и загадъчни, тия слънца,
които бушуваха всякъде, я замайваха с дъх на летни билки и
затоплена земя...

Отиде си в полунощ. Когато наближи моста, видя че
прозорецът на таванския етаж свети... Мосюто пишеше някоя от
своите безкрайни поеми или поправяше домашното на някой
ученик, неуспял да предаде навреме позорния медал.

– Милият стар и досаден наивник! – каза сякаш да се извини
пред себе си, и притвори леко вратнята.

Художникът ѝ махна с ръка и се изгуби в тъмнината.

Пукот на военни мотоциклети, които се поднасяха и
скриптяха на завоя, го накараха да върви почти прилепен до
оградата и да закрива с длан очите си, защото прелитащите
фарове го шибяха по лицето.

БЕШЕ ОЩЕ РАНО И В КОРИДОРА НА БОЛНИЦАТА
нямаше хора. Само на една пейка седеше полицай с превързана
глава. Бинтовете така гъсто бяха омотали шията и челото му, че
едва се виждаха рижите вежди и мустаците, пожълтели от тютюн,
чиито краища пострадалият беше извадил от превръзката и те
лениво шаваха, когато дъвчеше коричка сухар.

„Сигурно е ранен при престрелката“ – помисли си Пламенов и почука на вратата. Не чу отговор. Натисна бравата, за да провери дали не е заключено. Вратата се отвори и видя сред стаята лекаря с разкопчана, дълга почти до петите престилка – той беше нисък и тая дълга престилка никак не му прилягаше. Отсреща, на леглото, седеше една девойка.

– Пардон! – каза Пламенов и се нагани да излезе. Помисли, че преди него е влязла пациентка за преглед. Но лекарят сложи приятелски ръка на рамото му и като смигна с уморените си очи, го покани да седне. Момичето мина край тях, намествайки на ръката си широка лента с червен кръст, и излезе.

– Сестричка. Мимолетно видение, както казвате вие, поетите – заговори лекарят и предложи цигара на Пламенов. Мосюто отказа. Пламъчето на кибрита пробягна по лицето на лекаря и очерта още повече двете бръчки, които се спускаха от страни на устните му и го правеха състарен и строг. – Дежурим с нея по цели нощи. Навън бръмчат камиони, войска върви. Светът е полудял. Престрелки. И току доведат някой мустакат старшия да опипваме натрошените му кокали. Е, и други, по-деликатни неща сме опипвали на времето, но животът си отиде, драги Мосю... Пропуснахме най-хубавите години. А изтърваното – иди го гони...

– Аз дойдох да дам кръв – каза съвсем делово Пламенов, сякаш през цялото време, докато говореше лекарят, беше мислил единствено за това.

– Но ти идва преди седмица? Боя се за здравето ти...

– Не! Трябва непременно да помогна!...

– Какво се е случило?

– Един мой ученик. Станала е някаква грешка. Ранили го...

– Да не би да е оня ученик, дето ...на сватбата? Не е при нас. Идваха от полицията да го търсят.

– Той беше най-добрият ми ученик...

– Слушай, Мосю. Вие, пишещите братя, сте сантиментални хора. Аз те разбирам. Но случаят е по-особен... Иди си тихо-кротко у дома и забрави, че си дохождал при мене. Ако научат в

полицията, ще се наложи да дадеш кръв, но ще ти я пусне някой старшия...

Лекарят го изпроводи до вратата, запали нова цигара и в полюляващото се стъкло на прозореца видя отражението на Пламенов. Той вървеше по пътеката, нагизнала от дъждовете, помахваше неестествено ръце, сякаш продължаваше разговора си с лекаря, и се отдалечаваеше дребен и безпомощен.

– Слаби нерви – каза лекарят и затвори прозореца.

ПРИЗОРИ НА ВРАТАТА СЕ ПОТРОПА настойчиво. Мосюто се бръснеше в кухнята, бе пуснал радиото и чу тропането едва тогава, когато оня, дето го търсеше, започна да блъска с крак по вратата. Наметна се с една полушуба, случайно попаднала му подръка, и макар че беше неудобно да се показва с недобръсната буза, забърза по стълбата, защото допусна, че го търсят за нещо важно.

На вратата стоеше и пушеше младеж с дълги бакенбарди, кожено яке, брич и доста изкаляни ботуши. Приличаше на мотоциклетист.

Той изгледа недобръснатия стопанин на къщата и старият учител му се стори смешен и жалък като палячовците по панаирите, които също така показваха иззад кулисите на цирковите лица си, нацапани с бяла боя.

– Цял час тропам и чакам... – каза, без да поздрави, младежът и погледна часовника си. – Имаме на разположение само десет минути!

Той отгърна левия ревер на якето си. В горния му ъгъл се мярна някаква значка. Учителят не обърна внимание на това, тъй като нямаше слабост към значките, с които някои, дори негови колеги, обичаха да се кичат.

– Трябва да ме придружиш за малка справка при началника. Отивай да се приготвиш!

Пламенов се дразнеше от грубияни, които, без да те познават, започват да говорят направо на „ти“, но деликатността

му преодоля минутното раздразнение и той покани непознатия на чаша кафе.

Момъкът отказа.

Пред вратата на началника, облечена в кафява кожа, разчертана на ромбове, стояха двамина. Единият беше обърнат гърбом, с високо подстригана островърха глава. Тя изглеждаше неестествено малка за широките му пехливански плещи. Другият имаше белезници над китките, които стояха доста хлабаво на тънкулявите му ръце. Арестантът беше толкова слаб, че тъмният костюм висеше като закачен на кокалестите му рамене. Когато се изравни с него, Мосюто видя на матовобледото му лице синина, която започваше от лявото око и разляна като мастилено петно, стигаше до долната му устна и до ухото.

– Влезте вие, колега! – дръпна се от вратата широкоплещестият и пропусна младежа с коженото яке и Пламенов. – Ние с тоя ще почакаме. Няма закъде да бързаме...

НАЧАЛНИКЪТ СЕ НАДИГНА ОТ БЮРОТО, на което имаше натрупани папки, отворена кутия с цигари и голяма чугунена мастилница, украсена с излитащ орел, кимна на придружаващия да ги остави сами с Пламенов, оня тракна с токове, обърна се енергично кръгом и излезе.

– Доживяхме да се срещнем най-последно! – отмести своя тежък орехов стол началникът, приближи до Пламенов и стисна ръката му. Той направи това самоуверено, с чувство на превъзходство и Мосюто усети, че ставите на пръстите му изпукаха. Пламенов за пръв път го виждаше така отблизо, облечен не в полицейска униформа, а в костюм от тютюневозеленикав плат, с неумело вързана черна вратовръзка. Като се вгледа бледосините очи на началника, които правеха топчестото му лице спокойно и красиво, Пламенов си помисли, че на него много по-добре би прилягал сив костюм, но съобрази, че навярно не е повикан да дава съвети по модата, и зачака въпросите на началника.

– Седни, седни! – предложи му стол той. – Да си поговорим като приятели... То нашите професии, кажи-речи, си приличат. Да възпитаваме и превъзпитаваме това е и нашата, и вашата цел. Е, средствата са малко по-различни, но...

– Да – каза неопределено Пламенов и видя през прозореца, че неколцина подранили ученици са накачили палтата си по отсрещната желязна ограда на гимназията и ритат топка. – Как върви поезията?

– Едва-едва крета. Музите мълчат – както е казал мъдрецът. Плашат ги оръдията...

– А-а, не съм съгласен! Музите не трябва да мълчат! Под знамената – там им е мястото! Не искат ли, имаме начин да ги накараме... Слушай, ти защо не седнеш да напишеш нещо за нашите хора? Може да те вземем в някоя наказателна група - да погледаш. Има какво да се види! Цели райони от Балкана прочистихме! А? Една песнопойчица от двайсет-трийсет работи ще ми донесеш и аз лично ще наредя да я напечатат!

– Нямам нагласа за такива песни, господин началник. Аз пиша за природата, за любовта.

– За каква любов пишеш бе, драги Пламенов? Любов ли е това, дето ние го правим? Тъкмо се съблека вечер и се позатопля при жената, тъкмо се понастрою – прощавай за интимността, – и телефонът звъни: „Господин началник, нелегални нападнали мандрата!“ Намъквам брича, а жената обръща гръб и се цупи. Права е, дума да не става... Е, какво има да се възпява тука?

– Това е нагласа, господин началник – повтори Пламенов, защото нищо друго не му дойде наум.

- А бе нагласа! Хората вземат едно радио на батерия, пренавият това-онова и току виж, че заработило на ток... Та един човек ли не можем да пренагласим и да го вкараме в релсите...

Звънецът удари. Гимназиалният двор, шумен допреди няколко минути, опустя. Само в единия му ъгъл, където беше

волейболната мрежа, подтичваха късокраки момичета, смешни в своите широки шорти, и си подаваха топката.

– Аз и не очаквах друг отговор от тебе — продължи началникът и в гласа му прозвуча рязка нотка. – Подведоха ме моите хора, подведоха ме. Докладват, че си давал кръв за нашите съюзници на Източния фронт, и аз си викам: „Гледай го ти, ужким минава за занесен човек, а видял истината на живота. Патриот!...“ И се възхищавах...

– Какъв Източен фронт, господин началник? Аз давам кръв за летците, за другарите на моя загинал син.

– И какво: докторите пишат на шишето: „Само за летци, познати на Мосюто!“ Наивник... Това е държавна кръв и ние можем да разполагаме с нея, както намерим за добре!

– Но аз така съм се уговорил с лекарите...

– Досега смятах, че си само наивен драскач, сега се убеждавам, че си подлец и родоотстъпник!

Началникът блъсна с лакът бюрото, чугуненият орел на мастилницата се заклати и на Пламенов му се стори, че тая олющена птица ще полети към прозореца и ще пръсне стъклата. Искаше му се да влезе малко въздух, защото се задушаваше.

– Между впрочем, ти, който подпомагаш само летците, защо си ходил в болницата да даваш кръв за изключения гимназист?

– Вие откъде знаете?

– Няма тайни на земята, даскале. Нашите хора са навсякъде. Аз мога да ти кажа какво си обядвал вчера, с какво ножче си се бръснал отзарана. Мога да ти кажа също колко пъти е преспала твоята мадама с художника – и не само с него – и да те посъветвам да ходиш гологлав, защото рогата, които ти е сложила, ще прокъсат елегантната ти мека шапка...

– Вие прекалявате!... Не мога да остана и секунда повече в компанията на такъв неделикатен човек...

– Спокойно, спокойно... Ти ще напуснеш тая сграда тогава, когато аз благоволя да разреша! А сега отговаряй кратко и точно!

Звънецът удари. Мосюто погледна часовника. Започваше неговият час по френски.

– Къде се крие гимназистът?

– Станала е някаква грешка с това момче... Той беше най-добрият ми ученик.

– Къде се укрива, те питам?

– Не знам. Чух, че бил ранен при някаква престрелка.

– И ти, без да знаеш къде е, отиваш да го спасяваш?

– Помислих, че е в болницата.

– Хубава работа! Ние го търсим из цялата околия, а Мосюто мислел, че тоя нехранимайко си почива и набира сили в болницата... Ти на мене ли ще разиграваш тая комедия бе, подлец? ... Алексов, Алексов! – развика се началникът и на вратата застана оня с пехливанските плещи. – Ела да те види моят гост!

Пламенов се обърна и видя селяшко лице, оголено от косопас. Там, дето са били веждите, червенееха тънки подпухнали ивици. Две дребни очи, като на язовец, го опипаха от главата до петите.

– Малее ми се, господин началник! – рече влезлият и като стисна два-три пъти юмруци, накара мускулите си, които бяха изпънали ръкавите на пожълтялата му домоткана риза, да зашават така, че шевовете запукаха.

– Тоя ще те накара и майчиното си мляко да кажеш! Свободен си, Алексов...

Вратата безшумно се затвори.

– Ние ще го заловим тоя изтърсак, ще го докараме на площада и ще наредя ти – лично – да доведеш цялата гимназия, за да го заплуюе!

– Можете мене да заплуюете!... И да се гаврите както искате с мене! Аз това... няма да го направя – изрече, заеквайки, Мосюто – сам смутен от своята решителност.

– Вън! – кипна изведнъж началникът. – Не мога да гледам

повече бездарната ти мутра! Ти ще ме запомниш мене, за цял живот ще ме запомниш!

Мосюто се обърна объркан, опита се да каже: „Довиждане!“, но гърлото му беше схванато и не можа да пророни нито звук.

ОГРАДИХА ГО СТАРИ, ОГОЛЯВАЩИ дървета. Той вдигна лице към небето, за да го лъхне есенният вятър, и видя как между клоните се стрелва – кафяв, подобен на катеричка, – един кленов лист.

Кой знае защо, следейки полета на листа, Пламенов си спомни едно далечно селско лято, когато той, невръстен хлапак, беше отишъл на гости при дядо си и една сутрин старецът го отведе на коситба.

Тогава за пръв път видя катеричка. Тя скочи от горуна, но не успя да се задържи за клоните на отсрещния дъб и смешно разперила опашка, тупна в ливадата. Секачите, които седяха на обелените трупи и обядваха, се разшаваха. Някои оставиха хляба и лъжиците, а други, все още дъвчейки, хукнаха след животинчето.

И те за пръв път виждаха катеричката, която се мятеше между откосите и търсеше спасение.

– Варди, варди оттам! – размаха брадвата си един здравеняк към трима мъже, които връзваха обрания коноп и редяха из браздите островърхи купчини гръсти. Те се юрнаха към него, като помислиха, че може някой язовец да се е наскитал из ливадите. Не зърнаха язовец. Видяха да се мярка из тревата нещо дребно като перушинка, гонена от вятъра.

Кръгът на мъжете вече се затваряше около катеричката, когато тя с отчаян скок достигна дънера на един бряст, направи няколко кръга около него, сякаш съобразяваше къде да потърси спасение, и след миг нейното телце замря, прилепнало до най-високия клон.

Един окастрен кърпел полетя към дървото, откъсна две-три шумки и тупна на откоса. Мъжете се разтичаха да търсят камъни.

– Не убивайте катеричката! – викаше гостенчето и дърпаше за елека оня, здравеняка. Но той, без да откъсва поглед от върха на бряста, отскубна кола, за който беше вързана кравата му, и застана разкрячен, готов да замахне и повали жертвата.

Катеричката, въпреки градушката от камъни, се стрелкаше като совалка из гъстото плетиво на клоните и не слизаше. Ала рамото на оня с елека разклати застрашително брястовия дънер. Катеричката не успя да се докосне до земята. Свистейки, във въздуха я посрещна колът, запратен от здравеняка. Тя отхвъркна, задържа се за миг в небето и тупна, блясвайки с мъртвото си коремче.

– Сто лева в кърпа са ти вързани! – рече му един, който беше дърводелец и даже тук, където белеха трупи за клисурската бичкиджийница, носеше в джоба си тънък ламаринен метър и гюния. – За такава кожа гражданите злато дават!

– Малка е, майка ѝ стара! – отвърна оня, като я премери с педя.

– Ако аз бях я ударил – продължи дърводелецът, – щях да си купя с кожата ѝ френски маткап. А сега ще карам на ръка...

Късно вечерта мъжът започна да дере катеричката. Жена му светеше с фенера. Смаленото телце, разголвайки повехналата розовина на своите мускули, се люлееше на ченгела, дърпано от ножа. Мъжът ругаеше, че светлината не пада точно там, където се хлъзга острието. Проряза на няколко места кожата, опъна я на чаталче и легна да спи.

Призори видя на гвоздеа само окървавената връвчица и двете голи клечки на чаталчето.

Котките бяха изяли кожата.

ПО УЛИЦАТА ДУХАШЕ ВЯТЪР. Нападалата шума кръжеше пред Мосюто, удряше се в оградите и звънтеше.

На ъгъла майстори събаряха стара къща. Покрива вече го

нямаше, прозорецът на кухнята беше избит и вътре се виждаше календар с ловец, който стреля по диви патици.

Два бели вола дърпаха въже, вързано за стената откъм пътя. Неколцина мъже, уловени за въжето, подвикваха: „Е-хоп!“ – сградата пукаше и се люлееше, ронейки мазилка.

Пукотът обхвана целия дом, внезапно стана рязък и къщата се сгромоляса сред облак прах. Воловете побягнаха, заплетоха въжето в една гредка и я повлякоха. Из праха излетя календарът със своите диви патици, завъртя се, подхванат от вятъра, и се изгуби между дърветата.

Тоя пукот, но по-тих и ритмичен, се повтори в небето. Мосюто вдигна очи и видя един дребен двукрил самолет също като оня, с който неговият син някога идваше над градчето. За да го познае баща му, летецът три пъти поклащаше крилете на алуминиевата птица над техния дом – и изчезваше зад Балкана.

Самолетът, който се зададе сега, не разлюля крилете си. Той сипеше над градчето своите звуци като късчета метал, докосващи се и звънтящи във въздуха, и се отдалечаваше бавно, за да могат да го настигнат наивните и печални стихове на Мосюто:

Дай кръвта си за летеца
в тоя неспокоен век.
И възпявай ти цветеча,
ручей, зефира лек,
ти си на света венеца,
ти – мечтателю-човек!

Когато видяхме от прозореца на класната стая как Мосюто, бършейки очите си – може би от праха на падналата къща, – завива край военния клуб и си отива у дома, целият клас се изправи умълчан до чиновете.

А самолетът светеше в небето, смаляваше но не можеше да изчезне...

– ИМАШ ЛИ ПО-ОСТРА БРАДВА, че не намерих циганина да наточи моята – рече горският. – Наканил съм се да насека малко шума за добитъка...

Сне куртката си – времето беше доста горещо, – през разкопчаната риза се показва изпъкналата кост на пилешките му гърди и там, между редките червеникави косми, се провидя женска фигура, татуирана от ръката на някой полкови рисувач.

– Имам – отвърна бащата и тръгва към обора.

Горският го сподире и докато оня разместваше обръчите от разсърхнатата бърча, окачени на стената, и изваждаше измежду тях брадвата, дошлият си помисли, че може би Веселин преди години е търкалял по улиците някой от тия обръчи, и думите които се канеше да изрече, се спряха на гърлото му. Една лястовица, чието гнездо беше до обръчите, се стрелна над главата му със звук, подобен на метално щракване. Вътре, в тъмното, се чу писукане на лястовичета.

– Дафине – рече горският, – видях момчето ти.

– Къде? – рязко се обърна бащата, сякаш думите на горския го дръпнаха за рамото.

– Оттатък реката, дето почват сечините... Вземи чиста риза и иди да го преоблечеш. Ония могат да го намерят и да се гаврят с него...

Бащата се облегна на вратата.

Той вече не чуваше думите на дошлия. Усещаше, че върви по тях като по пясъчен бряг, който се срина под краката му.

Брегът наистина се сшиваше. Реката го беше подкопала през пролетта и бащата, като се придържаше с ръка за върбовите корени, с усилие успя да излази на равното, където пукаше сух клечорляк, облепен с талог.

Из полето, посивяло от дългата суша, нямаше жив човек. Здравчината прииждаше, за да слее в едно орниците и зеленчуковите градини. Тя постепенно щеше да се отдръпне към сечините и полето щеше да се изпълни със силуети на дървета, на

геранила и край синурите и на закъснели селяни, които се виждат само когато газят реката, защото бродовете светят дълго след като мръкне.

Той бързаше да стигне до сечините, преди да изгрее луната. Странеше от пътищата и пътеките, промушваше се под дивилози, оплели синорите, и мотиката му, на която беше закачил кофа, се заплиташе в жилавите дръгла и го олюляваше.

А луната вече се показваше. Отначало нейната светлина, която направи гората на хълма рядка и прозрачна, го сепна. Тя му спомни за полицейските фарове, които в оная вечер пронизаха прозорците на неговата къща. Но далечно трополене на каруца я напои с дъх на отави и на вирове и тая светлина бавно започна да прониква във всичко...

Разгърна първия храст. Беше тъмно от гъстата, още неопадала шума и когато вършето се разлюля, луната огря няколко кичура сух равнец и една костенурка, която сънено затрака по камъните и се смълча до един корен...

Той тръгна от туфа на туфа. Разгръщаше клоните, взираше се, но виждаше на земята, разпъната върху бодлите на шипките, само своята сянка. Стигна до кленов овраг, гъсто оплетен от повет и някакво блещукане – долу, при корените – задържа очите му. Наведе се. Беше налче на обувка, която изрязваше подметката си сред листата. Кофата се изниза от мотиката, падна и изтрещя зад гърба му.

... Той вървеше към реката и носеше на ръце своя мъртъв син. Усещаше, че краката му потъват в пясъка и с мъка ги изтръгва. Слабото тяло на гимназиста сякаш бе наляно с олово. Не се поклащаха нито ръцете, нито краката му. Само къдриците се люлееха при вървенето и за миг закриваха очите, които

гледаха съсредоточено и учудено света и се пълнеха със светлина на звезди и на бавни бродове.

Бащата помнеше тия очи винаги усмихнати, зелени от талази на жита, когато пролет двамина тръгнаха из полето.

– Тук е гнездото на пъдпъдъка! – викаше малкият и тичаше през нивата. Бащата го губеше от очите си – беше толкова дребен! – и само по движението на класовете, съпроводено от златния дим на цъфтенето, познаваше къде е синът му.

Пъдпъдъкът сам издаваше гнездото си. Излиташе, плющейки като изпусната пружина, и тупваше на няколко крачки от момчето. Веселин разместваше жълтеещите стебла и намираще гнездото, небрежно изплетено от сламки и от паламидови коренчета. Пъдпъдчетата, с мокра перушинка, залепнала по крилцата, се мъчеха да избягат, но шапката на момчето ги захлупваше.

– Защо хващаш животинките да ги мъчиш? – го мъмреше баща му.

А момчето не отвърщаше. То крепеше в шапката си своето съкровище и носеше към къщи една приглушена от глъбина на жита и на овеси лятна песен.

...Положи момчето на пясъка: леко, сякаш се боеше някое камъче да не му причини болка. Наведе се и успя да освободи от илика едно копче на куртката – последното, долу при колана. Другите бяха откъснати. Ризата висеше разцепена на гърдите. Момчето се е мятало, когато е умирало, и е раздирало дрехите си.

Бащата се опита да го съблече. Куртката се противеше. Кръвта, която беше засъхнала над левия лакът, пукаше и ръкавът се държеше като зараснал за тялото. Кръв тъмнееше и по ризата на момчето – долу, където е хълбокът...

Когато кофата докосна пясъчното дъно на вира и талазът изтласка отражението на планината към подмола, а звездите заскачаха по гребена на вълната, бащата вдигна очи и отново видя до купчината дрехи тялото на своя син. То почти се сливаше

с млечнолилавата безбрежност на пясъка и само едва доловимото сияние, което се излъчваше от него, го правеше реално. Може би това беше лунен блясък. Или отраженията на реката докосваха мъртвото момче... Или неизречените думи люлееха своя фосфорен огън ...

Бащата го обливаше с мълчаливата вода на вировете, измиваше го от праха и от страданието, преди да го положи между буците и шумовете на нощната равнина. Оправяше косите му, докосваше свитите пръсти и го пронизваше студенината на момчешките длани, където някога беше се гушила песента на пъдпъдъците...

СТЪРНИЩАТА, НЕИЗОРАНИ ПРЕЗ ЛЯТОТО, горяха, запалени от вечерния влак.

Бащата беше от другата страна на железопътната линия и насипът му пречеше да види пламъка. Но по горчивия дъх на пушека, който се носеше над нивите, той разбираше, че гори цялата долина.

Когато се изкачи на насипа и обувките му докоснаха траверсите, все още топли и хлъзгави от слънцето на циганското лято, очите му наистина видяха един пожар, с местещи се пояси от пламъци, прилични на алени талази, каквито по залез случайно паднал камък раздвижва във вировете.

Стрънта изгаряше мигом, с прашене. Пламъците се задържаха по-дълго по синорите, където денем можеха да се видят ръбестите стебла на магарешкото тръне, пъргаво се катереха, скачайки от клонка на клонка, люлееха се по тях и достигаха след миг до опаловите цветове на бодила. Преди да полети към небето, пухът им се разсипваше на хиляди искри и сред тях, блясвайки по-ярко, падаше овъглена някоя закъсняла пчела.

Железопътната линия пречеше на вечерния ветреца да прехвърли пожара от другата страна на насипа. Някое пълзящо

пламъче се мъчеше да прескочи релсите и да притича оттатък, но те, пукайки с изстиващите си болтове, мълчаливо му препречваха пътя.

Пламъците нямаше да стигнат до гроба на момчето. Кленовите растици, които баща му накърши, за да покрие могилката, щяха да останат свежи и на сутринта, когато слънцето припечеше и росата задимеше от зноя, над есенния сън на гимназиста дълго щеше да остане тръпчивият мирис на засъхващата мъзга и на шумата, която после щеше да се троши даже от полъха на вятъра.

Веселин обичаше тоя мирис на кленови вейки и всяка есен, когато се връщаха от гроздобер, баща му насичаше цял наръч листак и правеше зад кацата едно шумолящо гнездо, където се наместваше малкият. Пътуваха привечер, по хладовина. Лозето беше в землището на друго село и биволите, избирайки меката страна на пътя, вървяха бавно и замислено, поклащайки плоските си рога. Кацата кънтеше глухо, когато колелата попаднеха в трапчини. Тогава горе, в гърлото ѝ, се понасяше бръмчене на пчели. Унесени в своята работа, забравили, че колата ги отвежда много далече, те посипваха очите на момчето със седефената пепел на съня. Тая пепел бе толкова тънка и прозрачна, че когато помръднеше клепачите си, момчето виждаше през нея две стени от тополи и по екливото кънтене на колелата разбираше, че минават по моста край Еловица и вече приближават тяхното село.

... Бащата се спусна по насипа и под сандалите му се обадиха сламките из пукнатините и къртичините, недокоснати от огъня.

Лунната светлина размиваше далечните планини и те, течейки към поречията, се смаляваха. Нереални, като сенки на облаци, тъмнееха хълмовете и единствен звънът на далечно стадо подсказваше, че човек не пътува между привидения. Реален беше само огънят, който местеше по стърнищата своите съсредоточени

талази, заобикаляше лилавите острови на градините със зеле и когато докоснеше акациевите храсти при бродя, се чуваше свистящото прашене на изгарящата шума.

Бащата цял час пътува из нощното поле. Един огнен пръстен го пропускаше да мине, друг го затваряше в своя кръг.

И той, останал сам сред пепелта на нивите и на пътищата, вървеше бавно към къщи...

АЗ СЕ РАЗБОЛЯХ НЯКОЛКО ДНИ преди коледната ваканция. Една нашенска шейна, докарала зеле на пазара, дойде привечер да ме вземе. Нашенецът отбута към задния край на потоницата замръзналите зелки, които тракаха като камъни, и застла със сено поледената дъска. Сложи върху сеното ямурлука си и аз, целият в огън, подкрепян от майстора, се свих в шейната. Метнаха отгоре ми одеяло, разстлаха върху него черга, хазяйката раздипли шал да ми увие ушите и сложи в шепата ми една червена ябълка.

Тая ябълка изведнъж донесе на улицата уханието на грънчарския дом, по чиито прозорци – от ранна есен до късна пролет – стояха, наредени една до друга, ябълки, островърхи като ярешки муцунки, някак сипкав балканджийски сорт. Ароматът на тия ябълки се долавяше, преди да си влязъл в къщата, той беше попил в дрехите ми и особено силно го чувствах, когато сутрин се измиех и вземех кърпата да се избърша.

– То е простинка. Ще ти мине! – каза майсторът, посегна да ме погали и аз усетих колко грапава е дланта му, обречена на глината.

Камшикът се извъртя над очите ми, плазовете изпукаха, задраха по настилната – беше полегнала по тях заледена пръст, – после влязоха в гладкия коловоз и плъзгането им стана приятно. Аз придърпах одеялото към лицето си и над очите ми, които единствени останаха открити, сегиз-тогиз преминаваше разтягащо се облаче от дишането на нашенеца или в сивото небе се размазваше силуетът на врана.

Дърветата, които се мяркаха рядко и бяха почти безплътни в мъглата, започнаха да се сгъстват и застанаха от двете страни на пътя – черни, хралупести, с по една кукумявка във всяка хралупа. Кукумявките пристъпяха от крак на крак – беше им студено – и наежвайки перушината си, ме гледаха със своите стъклени очи.

Колкото по-напред отивахме, толкова по-гъст ставаше сводът на клоните, които се преплитаха над шейната. По едно време видях, че двете каракачанки, дето вечер обичаха да седят пред работилницата на грънчаря, вървят по клоните, заничат из пролуките и са говорят нещо. Едната вика: „Падна ми иглата. Де да я търся из тия клонаци?“ А другата пристъпя след нея (клоните се гънат, сякаш са пружинени), разбридва фланелата, дето оная вече кой знае от кога я плете, и пуска преждата в тъмните пролуки. После се хваща за тия пламтящи повесма залюлява се насам-натам и преди да извикам: „Леле, преби се!“ – скача и сяда върху гривата на коня. Конят оплита краката си в преждата и не може да върви. Каруцарят слиза, откачва брадвата от левката – чувам как траква халката, на която виси брадвата – и тъкмо се надигам да викна на каракачанката: „Бягай!“ – виждам, че каруцарят започва да сече преждата, оплела коня. Сече той, летят червени късове, а оная седи на конската грива и продължава да дърпа нишката. Другата се лута из клоните да дири иглата, плетката се разнищва и оплита не само брадвата на коларя, ами и самият той едва движи ръцете си. Идва към мене: „Помогни!“ Лицето му е зачервено от гняв и безсилие.

Отварям очи. Не, това не е лицето му. Над мене помръдва с червеното си езиче тенекиен фенер. Вижда се само едра длан и крайт на шаячен ръкав. Човек не се вижда.

– Какво, лошо ли ти е? Нещо бълнуваш – чувам глас, дошъл из мъглата, и разбирам, че това е каруцарят. – Ей сега ще ти донеса чаша чай. Казах да турят и един аспирина.

Стъпките му се отдалечават. Виждам над ритлата перила на мост – високи, с преплетени железата – и разбирам, че вече сме стигнали до Бързията. Зад върбите мъжди прозорчето на кантона.

Уж да донесе чай, а се бави. Чувам по едно време: пъртината пука. Отмахвам одеялото и гледам: откъм моста се задава колоездач. Той се е привел ниско над кормилото и люлее цялото си тяло, когато превърта педалите. Колелото се движи на тласъци, ледът хруска под гумите, после тоя звук изчезва и аз виждам как колоездачът залита, още миг, и ще се обърне в прясната, но успява да се задържи. Предното колело, нагазило в неотъпкания сняг, отново влиза в коловоза и пукането на леда расте, приближавайки към мен. Колоездачът се изравнява с ритлата, чувам дишането му и през парата, която излита на тласъци из побледнелите му устни, виждам неговото лице... Та това е Пътника! Нали говореха, че го били откарали в участъка? Сигурно са проверили там за документите му и са го пуснали. И е въртял дни и нощи, за да настигне колоездачите. Дни и нощи... Господи, колко е остарял! Косата му цялата е сива, вкоравена от прах и скреж. Дълга старческа брада, подвявана от вятъра, се докосва до избелялата фланелка и скрипти, защото цялата е заскрежена. Единствена в тая сивота червенеет гумата, опасала раменете на колоездача.

Той намалява скоростта, за да може да отбие от шейната, не се обръща да ме погледне – замислил се е нещо – и поклащайки приведения си гръб, бавно поема по нагорнището.

„Още ли не е завършило това състезание? – мисля си аз и се вирам през пролуките на ритлата. – И къде са другите? Дали оня, който хвърля гвоздеите, не ги е оставил самотни по пътищата, седнали до своето отчаяние?“

Мъгливо поле. Оттатък – студените железа на моста. Жива душа не се вижда. И каруцаря с чая го няма...

Ослушвам се и чувам – велосипедно звънче! Задава се още един колоездач...

– Дръпни шейната и дай път! – вика отдалече той.

Как да му дам път – аз съм болен и не мога да стана. А каруцарят се бави.

Конят чува звънчето и сам се дръпва към километричния камък, който стои върху снежната гърбица, дребен като напръстник. Шейната е замръзнала и ставите ѝ пукат остро при всяко помръдване. Колоездачът приближава шейната. Виждам фуражка, килната на темето, и пепелява кичури, накъдрени край ушите. Лицето е посипано с дребни лунички. В ъгъла на устните е скрита едва доловима усмивка.

Веселин! Моят съученик!

Надигам се, но лактите ми треперят и се свличам на ямурлука. Той не може да не спре – за минутка поне. Толкова време не сме се виждали!...

Но момчето върти съсредоточено, разкопчаната куртка плющи зад раменете му и тия две крила, изтегнати от вятъра, повдигат моя съученик заедно с велосипеда и го тласкат от единия до другия коловоз. Той върти педалите, веригата свисти и сегиз-тогиз изпуква по някой зъбец. Нещо червенео на левия му хълбок. Кръв? Не, това е шалът му...

Момчето прелита край мене. Не ме забелязва, защото очите му са насълзени от насрещния вятър. Пътника едва пълзи по нагорнището и гимназистът започва да го настига...

Нещо ме парва по брадата. „Пий!“ – вика каруцарят и аз, отваряйки очи, виждам чашата, която потреперва в ръката му и се разлива по напуканите пръсти. Фенерът дими с червеното си езиче, парата над чая се задържа за миг – също червена – и изчезва извън пръстена на светлината.

– Пий, ще ти мине. Вътре има и аспирин!...

Тръгваме. Каруцарят шибва коня – да потича, за да се сгрее. Шейната се мята, докато да намести плазовете си в пъртината, и се успокоява. Само заледените зелки продължават да тракат зад главата ми.

Вече доближаваме колоездачите. Гимназистът е настигнал

Пътника, оня от време на време се обръща и му вика: „Карай по-близо до мене да те пазя от вятъра!“ „Докога ще пътуваме?“ – пита момчето и куртката, плющейки, подхвърля думите му към мъгливото небе. „Аз ще карам, докато падна от кормилото, а ти имаш сили, ти ще продължиш по-нататък...“

Каруцарят сигурно е задрямал. Нито ги забелязва, нито чува думите им. А може би аз отново започвам да бълнувам...

„Дано не ги чака на завоя оня, дето хвърля пироните“ – мисля си аз и го търся през клоните. Ако го видя, ще извикам.

Оня го няма. По клоните вървят само каракачанките. Още не са намерили иглата. Превдтата се спуска на кичури през клоните и пада пред колоездачите. Сега ще се оплетат в нея – и всичко ще бъде свършено!

Но докосната от гумите, превдтата се раздвижва, показва се листец, поклаща се цъфнала клонка ... Под нея стои кончето на Булаиреца, онова, дето се роди през есента, стои и си чеше гърба о дървото. Дървото се люлее, от него излизат пчели и го обграждат като ореол.

Пътника вдига очи и по лицето му текат сълзи, пълни със сиянието на цъфналото дърво. Скрежа по брадата му се топи, мокри посивялата фланелка и червената гума на гърба му свети като изгряващо слънце.

Момчето се смее зад него, педалите съскат, звукът им се слива с жуженето на пчелите и крилете на развяната му куртка го грабват, за да го отнесат по надолнището и да го скрият от очите ми...

ИВАН ДАВИДКОВ
КЪШЕЙ ХЛЯБ ЗА ПЪТНИКА

РЕДАКТОР – ДИМИТЪР ГУЛЕВ; ОФОРМЛЕНИЕ – ИВАН КЪОСЕВ;
НА ОБЛОЖДАТА – РЕПРОДУКЦИЯ ОТ КАРТИНА НА ИВАН
ДАВИДКОВ; ХУД. РЕДАКТОР – ЕЛЕНА МАРИНЧЕВА; ТЕХН.
РЕДАКТОР – ЦВЕТАНА АРНАУДОВА; КОРЕКТОР – ВИОЛЕТА
РАЧЕВА

Формат 32/84/108; тираж 13 100 екз; печатни коли 8,25; издателски
коли 6,27; л.г. VI/32; изд. № 3097; поръчка № 6/1971 на изд.
„Български писател“: дадена за набор на 30.IX.1970 год; излязла от
печат на 30.I.971 год; цена 0,76 лв.

ДПК „Димитър Благоев“ – София

